

הפעין השביעית

ניליין מס' 12. דצמבר 1997

און-דה-רקורד

לאחר ועידת הליכוד האחרונה, זימן אביגדור ליברמן עיתונאים כדי להציג בפניהם את גירסו על מה שהתרחש בה. הוא העמיד להם תנאים שהם סירבו לקבל. מעמד ההתדיינות שלו אתם הונצח במצלמות הטלוויזיה ושודר במהדורות החדשות. ליברמן התרעם וטען שהתנהגות העיתונאים היא הפרה של כללי האוף-דה-רקורד.

גם אם התנהגותו של ליברמן נבעה מטעות בהבנת הוראות התקש"ר, הרי המעמד הביא את מוסד האוף-דה-רקורד אד אבסורדום: הוא ביקש להכתיב לעיתונאים את רצונו – לקרוא באוזניו הם הודעה מבלי לאפשר להם להציג לו שאלות – וכשלא צייתו, תבע להטיל על הברור הזה איפול, בנימוק שהוא לא נועד לציטוט. הכתבים נהגו כהלכה וסירבו להיענות לדרישתו, אך בדרך כלל מצדיעה העיתונות הישראלית לגנרל אוף-דה-רקורד.

הגיעה העת לבחון מחדש את המוסכמה הזו. לאין ערוך יותר מאשר בעיתונות המפותחת בעולם הדמוקרטי, מבססת העיתונות הישראלית את דיווחיה על מקורות עלומים; כמעט ואין ידיעה או כתבה שאינה נשענת עליהם. השיטה הזו מביאה ברכה רבה לחברה הישראלית כי היא מאפשרת חשיפה של קלקלות קשות, אבל בשנים האחרונות היא מנוצלת לרעה באופן שפוגע קשה באמינות התקשורת: גורמים מעוניינים מצליחים להפיץ גירסאות כוזבות כשהם מסתתרים מאחורי התחייבותו של העיתונאי שלא לחשוף את זהותם; עיתונאים מרשים לעצמם לפרסם דברים לא בדוקים דיים, תחת חסותה של אנונימיות המקורות; עיתונאים נחשפים לברורים מביכים ולתביעות דיבה משום שמקורותיהם אינם נדרשים ליטול על עצמם אחריות למידע שמסרו.

האוף-דה-רקורד הוא החמצן של התקשורת הישראלית, אבל גם מזהמה העיקרי; רצוי ליצור בתוכה נוגדנים באמצעות שיטת האון-דה-רקורד. הרחבת הכלל של דברים-לייחוס-ולציטוט ביחסי השיגרה שבין עיתונאים למקורותיהם תחייב את שני הצדדים לעמוד מאחורי דבריהם. את כלל האוף-דה-רקורד יש לשמור למסירת מידע רגיש במיוחד. זה יכביד על העיתונות אבל גם ישפר את אמינותה ויטהר את האווירה הציבורית. הנה, כתבתי זאת און-דה-רקורד. ■

עוזי בנימין

4	לכם בשמאל, כיסם בימין: המצע החברתי של העיתונות הפרטית - נחום ברנע
6	"דיעות" נחן. "דיעות" לקח: נתניהו בעיתון של המדינה - שלומית טבת וכרמית גיא
10	ועדת העורכים: בזיזיה וידידותיה - חנוך מרמרי
12	ועדת העורכים: העור דק מאוד - יעקב ארז
14	ועדת העורכים: נאמנות כפולה - מרדכי קירשנבאום
16	ועדת העורכים: החולשות המרכזיות - עוזי פלד
18	היו או לא היו: התמסרות התקשורת לימין הקיצוני - ענת באליוט
22	הייתי שם: עדות אישית של כתבת החיישוב - רינה מצליח
24	בלי כיסוי: אמצעי השיווק של סקופים - רוני דגן
27	קורא מן השורה: הריח של מדורי האוכל - עמוס נוי
28	יהודה גיל וכל השאר: צנורה בעידן האינטרנט - כרמית גיא
30	מוסף "הארץ" נגד היועץ המשפטי לממשלה - אבנר הופשטיין
34	עין בינלאומית: מבצע אמינות בארה"ב - רפי מן
36	מולטימדיה: כניסת אליעזר פישמן ל"דיעות אחרונות" - ברוך קרא
40	איפה טעינו: לא דציתי להשבית שמחה - עמוס גורן
43	כתב חוץ - קוני מוס
44	זהירה, מפוכחת, מתוחכמת: המלצות ועדת צדוק - מרדכי קרמניצר
46	לשון הרע: משפט שרון נגד "הארץ" - איתן להמן
48	בית-דין עממי: "יומן" של הערוץ הראשון חורף דין - שחר גולדמן
49	אירועי תקשורת

איור השער: עמוס אלובון

"העין השביעית"

בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה
ת.ד. 4702 ירושלים 91040
טלפון: 02-5618244 שולוחה 206 פקס: 02-5635319

עורך: עוזי בנימין

מערכת: נחום ברנע, כרמית גיא, רפי מן
יועץ: פרופ' ירון אזרחי, פרופ' מרדכי קרמניצר
עריכה וראפית: שמי-בושרי עיצוב גראפי
עריכה לשונית: מיכל רוזנטל
מזכיר המערכת: ארנון לוי
דפוס: דפוס העיר העתיקה
כתובתנו באינטרנט: <http://www.idi.org.il>
דואר אלקטרוני: arnon@idi.org.il

המכון הישראלי לדמוקרטיה
THE ISRAEL DEMOCRACY INSTITUTE
An Israel-Diaspora Enterprise

פני שבועות אחדים הגיע אל תיבת הדואר שלי מכתב אנונימי, ללא שם השולח וללא כתובת. מכתבים אנונימיים הם בדרך כלל עניין מעצבן. כתב-היד קשה לקריאה, ומעיד על נפשו המסוכסכת של הכותב. התוכן נע מהזחת קללות בלתי-מבוקרת ועד אימים מפורשים על חיי. למה להתרגז, אני אומר לעצמי, קורע את המכתב לפיסות קטנות ומשליך אותו לפח האשפה.

המכתב הזה היה כתוב באותיות גדולות וברורות, שהזמינו קריאה. הוא פתח בתיאור המודעות שהודבקו בעת השביתה הגדולה של ההסתדרות על הקירות בירושלים. המודעות תקפו את יושב-ראש ההסתדרות, עמיר פרץ, ואת פרקליטות המדינה, שלא פעלה נגד השובתים. "די לפרץ-מרצ" היתה הסיסמה. המודעות פורסמו בשמו של "מטה מאמץ", קבוצה שריכזה את ההפגנות האלימות של הימין עד רצח רבין.

"שמנו לב", כותב אנונימוס, "שכל המתנחלים תומכים בנאמן", ולא רק הם. "גם התקשורת השמאלנית והעוינת" התגישה לגנות את 'הדיקטטור המשופם' מההסתדרות. למעט בודדים, עיתונאי ישראל התגלו כטומי לפידים קטנים, תאצ'ריסטים מושלמים, מהפרשנים הכלכליים הבכירים ועד אחרון הפיליטוניסטים...

"נכון, השמאל הישראלי איננו סוציאליסטי. במקרה הטוב, הוא ליברל-דמוקרטי. העיתונאים עוד לא שמעו על כך שעידן תאצ'ר את רייגן נגמר בפאסקו כלכלי-חברתי. אך אם התקשורת השמאלנית יצאה (כמעט) כולה נגד המשופם משדרות הרי אין כאן, מסתבר, עניין מובהק של ימין-נגד-שמאל. אז מדוע מתגייס הימין הקיצוני לקמפיין? הרי ההסתדרות כבר איננה מפא"יניקית; הרי גם בימין יש ודאי שכירים שיהיו תלויים בפנסיה לעת זקנה, איזה אינטרס יש להם כאן?". שאלות מאוד שאלתיות.

נדמה שאין קושי להשיב על השאלה האחרונה: מי שרואה את חזות הכל בעניין הלאומי מתייחס באופן טבעי בחשדנות, אולי גם בבוז, לכל תביעה מתחום האיגוד המקצועי. זוהי סטייה מהעיקר. פינוקי, וכמובן, כמו בכל ויכות שחוצה את החברה הישראלית, צריך לחפש את האי-נסטינקט השבטי. ביש"ע יודעים, שמתחת לכיפה הסרוגה של יעקב נאמן פועל ראש יהודי חם. הוא אחד משלנו.

הרבה יותר מורכבות התשובות לשאלות האחרות. האם הבון-טון בתקשורת הישראלית בנושאי כלכלה וחברה הוא ימני, תאצ'ריסטי? אם כן, מה זה אומר על רצינותה של התקשורת בנושאים אחרים? והאם יעקב נאמן יכול לבנות על זה?

התשובה לשאלה הראשונה היא: כן. התשובה לשאלה השנייה היא: אוי ואבוי. התשובה לשאלה השלישית: כבר לא, ולמרבה הצער, מהסיבות הלא-נכונות.

אמצעי התקשורת היחיד שגיבש בגלוי, עוד לפני קום המדינה, עמדה מערכתית שהיא שילוב של שמאל מדיני וימין כלכלי, הוא היומון "הארץ". היו תקופות שבהן סטה "הארץ" ימינה בקו המדיני שלו, אבל, למיטב זכרוני, אף פעם לא חרג מעמדותיו הנוקשות בנושאי כלכלה וחברה. גרשום שוקן וברוך בר ואברהם שוויצר היו והלכו, ובמקומם באו עמוס שוקן ונחמיה שטרסלר ואברהם טל, והקו נשאר אותו קו. בעולם האידיאלי "הארץ" היה רוצה לחיות בו אין ועדי עובדים, אין לובי חברתי, המסים קטנים, העניים עניים, העשירים עשירים, והמשלה עומדת בצד, ולא עושה דבר כדי לצמצם את הפער.

אבל "הארץ" אינו עיתון מונוליטי. לא בשנים האחרונות. החשדנות שלו כלפי כל מי שמרכזו בידו עוצמה מביאה אותו לעימותים קשים עם הבנקים. הרגישות של חלק גדול מכותביו לעוול, באשר הוא, מקרבת אותם אל קבוצות מקופחות. וכך מפרסם העיתון בהבלטה את טוריהם של חנה קים, אבירמה גולן ואריה כספי, שבנושאי חברה סותרים בעליל את הקו המערכתי של "הארץ" ואת רוח המוסף הכלכלי שלו.

ב"ידיעות אחרונות" וב"מעריב" אין קו מערכתי גלוי, אבל המגמה דומה. היא משלבת הערכה, לפעמים עד כדי פולחן, כלפי בעלי ההון ובעלי הכוח, ותמיכה אינסטינקטיבית בהשקפות החברתיות של האוצר ובנק ישראל (זה הזרם). ויש גם קולות נגד, עם כותבים נחשבים כמו סילבי קשת ב"ידיעות אחרונות".

האמת היא שהפער בין עשירים לעניים בישראל גדל בשנים האחרונות לממדים שמסכנים את הסולידריות החברתית. במדינה שבה כולם אמורים לשרת בצבא, טמונה כאן סכנה גדולה (וגם סיפור עיתונאי גדול), אבל אנחנו, העיתונאים, לא משכילים להרים אותו. מצד שני, דפי העיתונות מלאים בכתבות נוגעות ללב על נפגעי השיטה הכלכלית שהעיתונאים

נחום ברנע

לבם בשמאל, כיסם בימין

חמלה, זוהי מלת המפתח.

חסד. רחמים. לא צדק

מבקשים העיתונים.

צדקה הם מבקשים

תומכים בה, ממפוטרי דימונה ועד ילדים חולי סרטן. חמלה, זוהי מלת המפתח. הסדר, רחמים. לא צדק מבקשים העיתונים. צדקה הם מבקשים.

•••

בשנים האחרונות מתנהל מאבק מרתק על חלוקת העוגה הלאומית. התקשורת הישראלית, שערנותה ומעורבותה בנושאים מדיניים הפכה לשם דבר, לא מגלה עניין מיוחד. מתחת לאפה של התקשורת הגדילה ממשלת רבין באורח מהפכני את תקציבי החינוך והבריאות (סכום שבוזבו בחלקו על קפיצת-מדרגה במשכורות); מתחת לאפה של התקשורת צומצמו התקציביים מחדש.

בתחום החינוך נוצרו שתי מערכות: האחת ממלכתית, עולה להורים יותר כסף, ונותנת פחות; השנייה חרדית, נהנית משדולה פוליטית חזקה, מרופדת בתקציבים, מציעה למשתמשיה יותר תמורת הרבה פחות. המאבק הוא על הדור הבא של נערי ונערות ערי-הפיתוח ושכונות המצורקה: אם ישתלבו בצבא, בעבודה, בחברה, או ייעלמו אל תוך הבועה החרדית. זהו מאבק על שוליים, שהולכים ומתרחבים במהירות. הוא מתנהל רחוק מסדר-היום התקשורתי.

נושא אחר שבו הממשלה הנוכחית משנה את המגמה החברתית הוא התקשורת. לימור לבנת, שרת התקשורת וחביבת העיתונות, מקימה בימים אלה, במסגרת פרק ט' של חוק ההסדרים במשק, מערכת חדשה של ערוצי שידור טלוויזיוניים, ביניהם ערוץ מסחרי נוסף. לכאורה, רוצה לבנת רק טוב: להגדיל את מספר הערוצים, להגביר תחרות. על-פי קלישה ימנית נושנה, לבנת מאמינה שכמות היא איכות, ותחרות היא לחש-קסם. היא טועה. הניסיון שהצטבר בארצות-הברית ומערב אירופה הפוך: מנקודה מסוימת, ריבוי הערוצים מוריד את הרמה. הצופה משלטט מחידון לחידון, מסואפ לטואפ, הצפייה בחדשות יורדת, והדיון בנושאים לאומיים מתפורר. אולי זה מה שלבנת רוצה: שבמקום לצפות בחדשות, יצפו אנשים בשעשועון גי ובשטונגי טלוויזיה בסגנון איטליה ולוקסמבורג. היא אינה כופה את דעותיה על המסך: היא כופה על המסך חוסר-דעה.

התקשורת מתעניינת בלחצים (החוביבים) שמפעילה לבנת על הערוץ השני ועל חברות הכבלים. זה פוליטיקה. זה סיפור. היא לא מתעניינת בתופעה שהיא אולי משמעותית יותר: מערוץ, לערוץ, מחוק לחוק, מכבה הממשלה את שרידי מדורת-השבט הישראלית. היא עושה את זה בכיבוי צופי, באמצעות חוק שלא מן-העניין, אוטובוס-מאסף של חוקים. ולמרבה האירוניה, זו ממשלה לאומית.

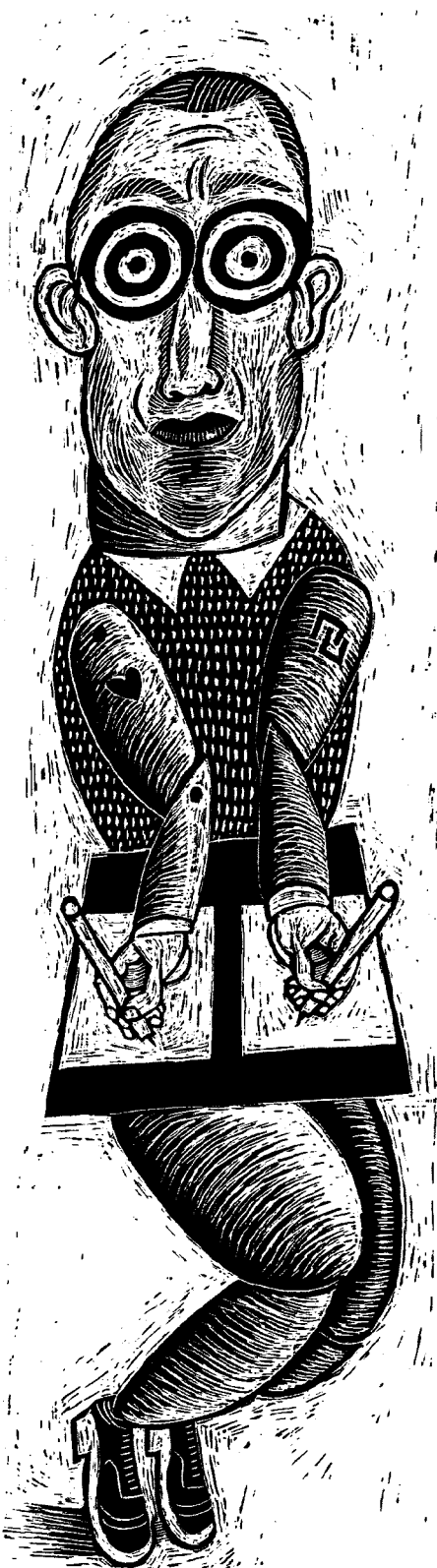
יש שמסבירים את ריחוקה היחסי של התקשורת מנושאים חברתיים בכך שלציבור אין עניין. יש שטוענים להפך: שלציבור יש עניין, אבל ריחוקם של העיתונאים מחייו האמיתיים של הציבור הישראלי, מקשיי הפרנסה שלו, מהרכבו העדתי, גורמת להם לחשוב כך. כך או כך, ה"ימניות" החברתית של התקשורת משקפת, כבתמונת-מראה, את חולשת ה"שמאלנות" שלה בתחום המדיני. יש משהו לא נוח בתקשורת שמדברת בקול אחד, בסדר-יום אחד.

על רקע זה היה משהו מרגין בהופעות המלאות אמוציה של הכתב הכלכלי של הערוץ הראשון, עודד שחר, בעד שביתת ההסתדרות ונגד השינויים שמבקש האוצר לחולל בחוק הבריאות. שחר חצה את הקווים המקובלים, ואת המסורת הנייטרלית, לפעמים נייטרלית-כביכול, של כתבי רשות-השידור. היתה לו דעה. הדעה שלו היתה חריגה בתקשורת הכלכלית. זה היה אחד המקרים הנדירים, שבהם צעד לא-מקצועי מציל את כבוד המקצוע.

•••

יעקב נאמן נכנס למשרד האוצר על תקן של גואל. הוא נישא על גבי זיכוי במשפט, שמלכתחילה אסור היה להגיש אותו. נעשה לו עוול. הוא פתח בשני צעדים שהעניקו לו תמיכה רחבה דווקא בשמאל, ובציבור החילוני: האחד, קריאה להכניס את בחורי-הישיבות למעגל העבודה; השני, מאמץ היסטורי לסיים את הריב בין הזרמים הדתיים השונים. אחר-כך הוא הציע לחקור אם היתה קונספירציה (של השב"כ? של פרס?) מאחורי רצח רבין. אחר-כך בא נאום הפצצות, והשבון האשראי שלו התרוקן. העלייה והנפילה לא היה להן דבר עם מדיניותו הכלכלית.

התקשורת שונאת שביתות, בדרך כלל. בשביתה של דצמבר היא היתה אמביוולנטית. נאמן לא נהנה מהתמיכה התקשורתית שיכול היה לצפות לה. ההסתדרות הפרה בעזות-מצח צו של בית-המשפט והשביתה את השער היחיד של מדינת ישראל. אף-על-פי-כן התנדנדו הפעם הפרשנים הכלכליים בין תמיכה בנאמן להתנגדות לו. הפרשנים היו אותם פרשנים, השביתה אותה שביתה, נאמן אותו נאמן, אבל הבון-טון לא אותו בון-טון. ■

איור: מירה פרידמן

"ידיעות" נתן, "ידיעות" לקח

העיקר: יהי שם "ידיעות"

בגליון ראש השנה פרסם "ידיעות אחרונות" ראיון עם הזוג נתניהו שבו דיברו השניים ללא הפרעה. כעבור חודשיים וחצי התפרסם באותו עיתון תחקיר אמיץ על שרה נתניהו. ביקורת משווה

קשר משפחתי

שלומית טבת

החיטוט בפרטים האינטימיים של השניים, נעלם. אם הם עצמם הציגו את גרסתם בעיני נתן, זה נתן לנו את הזכות - והחובה - לבדוק. ואמנם, בדיקה אקראית של מקצת הטענות שלהם מעלה תמונה שונה.

עלינו להקדים ולומר שהבדיקה שלהלן מבוססת ברובה על מקורות שסירבו להודות. יש אי-נוחות בכך שסקירה זו, שתוקפת את אמינות הגירסה שמסר הזוג נתניהו בראיון, נשענת על מקורות חסויים. עם זאת, קשה לצפות שבדיקה עיתונאית על פרטים אינטימיים מהסוג הנדון כאן - וגם סקירות "העין השביעית" אינן נעשות באמצע עיניים יוצאי דופן אלא בכלים העיתונאיים המקובלים - תצליח להשען על ציטוטים פומביים. זאת ועוד, הבדיקה שלהלן נועדה בעיקר לבחון את טיב המוצר העיתונאי שהגיש "ידיעות אחרונות" ולצורך זה די בהצגת האפשרויות שעמדו לרשות המראיין - גם אם הן נסמכות על מקורות אנונימיים - כדי לעמת את הזוג נתניהו עם גירסאות שמזימות את גירסתם.

כך, למשל, סיפור מערכת היחסים עם רות בר, הידוע כ"פרשת הקלטת הלוהטת", גומד בכתבה וזכה לכינוי "נפילה". "היה מי שדאג לכך, שהנפילה הזאת תוצג כסיפור אהבה גדול. זה לא היה גדול ולא סיפור אהבה", אמר נתניהו. כך הפכו ה"פושעים" מפרשת הקלטת למי שדאגו לנפח את הפרשה, שאיש לא היה יודע עליה, כידוע, אלמלא רץ נתניהו לספר. הגענו לכמה וכמה אנשים שהיו קרובים ביותר לנתניהו, והכירו את הסיפור

הכתבה הענקית במוסף הפוליטי סייעה לטשטש את אופיו האמיתי של המוצר.

"ביבי ושרה ומלחמתם בשמועות", היתה הכותרת. לאורך שישה עמודים דיברו בני הזוג, בלי כל הפרעה, כמעט בלי שאלות מצד המראיין. במקום שאלות הופיעו כותרות ביניים, שתיארו כל סוגיה וסוגיה: כיצד בדיוק נפגשו? על מה ירו באקדח? מתי נרשמו לנישואין? מדוע חדלו ללכת לקולנוע? וכיצא באלה. העובדה שלא הוצגו שאלות אינה מקרית. "נוצר מה שנקרא בלשון המשפטית 'מפגש רצונות'", מספר רמי טל. "הזוג נתניהו רצו לדבר על עצמם, להציג את עצמם כמו שהם רואים את עצמם. העיתון היה מעוניין בזה, ובני הזוג נתניהו התנו את השיחה בכך שאני אראיין. הם רצו לדבר עם מישהו שלא נתפס בעיניהם כאויב, שהם לא חושדים בו, אלא מרגישים קרובים אליו". רמי טל בהחלט לא נתפס בעיני נתניהו כאויב. הוא הכיר אותו זמן רב, ואף ערך את ספרו "מקום תחת השמש", שיצא לאור לפני שנתיים. "כשאתה עורך ספר של מישהו, אתה מגיע לרמת אינטימיות מיוחדת, שבונה יחסי אמון", העיד טל על מעמדו המיוחד ב"סדרת השיחות" עם הזוג וכידיד הוא גם נתן לבני שיחו הודמנות לעבור על התוצאה ולאשר אותה.

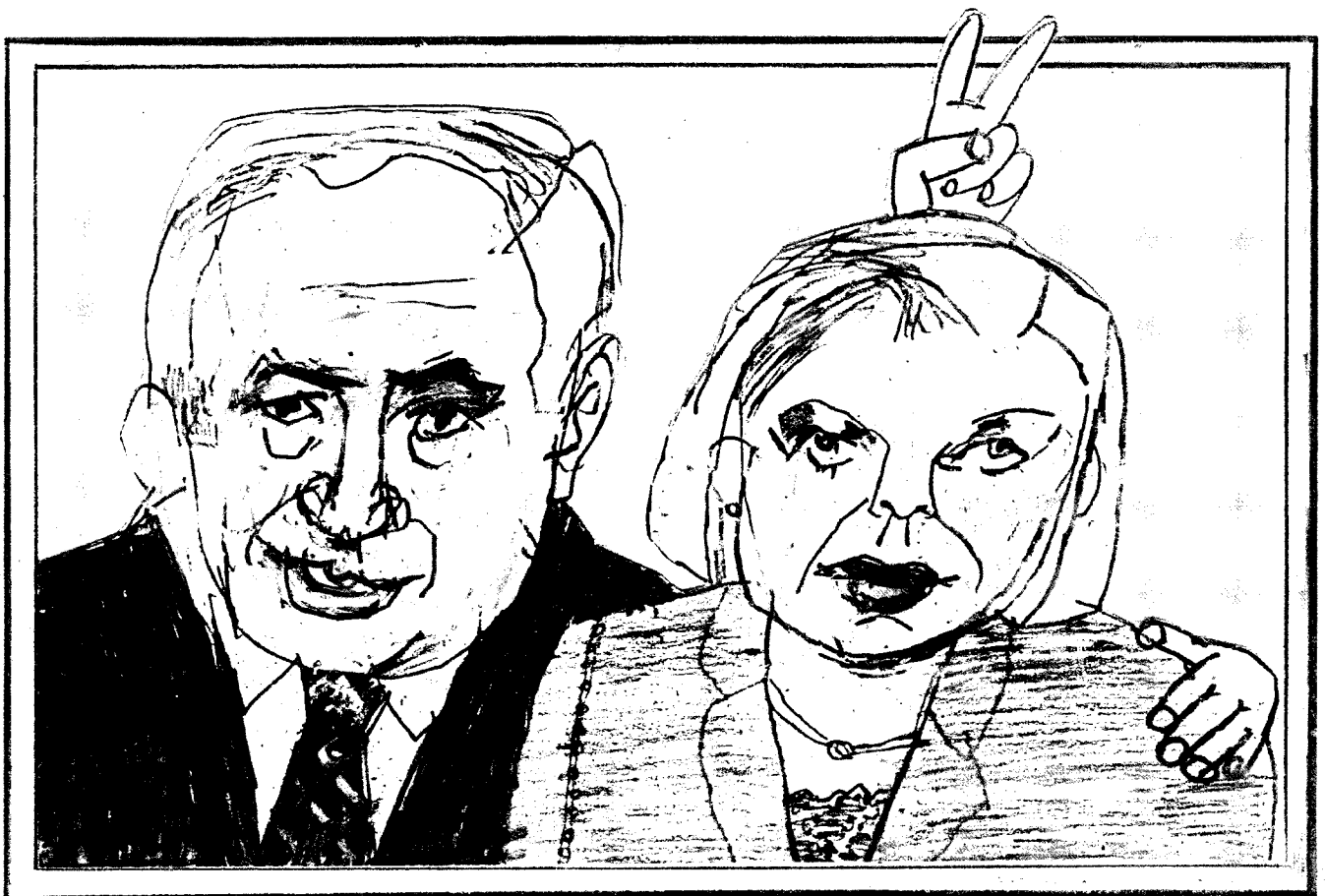
אלא שרמי טל אינו רק ידיד, הוא גם עיתונאי, וככזה היה רחוק מלמלא את תפקידו. ביבי ושרה הפליאו, הפליגו וסיפרו, ואיש במערכת "ידיעות אחרונות" לא טרח לבדוק את אמינות הטענות. החלטנו למלא את החסר, וכל גיש אי-נוחות שהיינו עשויים לחוש, בגלל

"מנסים לבנות כאן מציאות מדומה, שהיא הפוכה מזו האמיתית", תקף ראש הממשלה בנימין נתניהו את התקשורת בפעם המי-יודע-כמה. הפעם הנושא הוא חיי המשפחה של ראש הממשלה, נושא שמרתק את התקשורת ומעסיק אותה, במידה רבה בזכות בני הזוג עצמם. צריך לזכור שבנימין נתניהו הוא שבחר, לפחות פעם אחת - בתקשורת כזירה להסדרת יחסי המשפחה שלו, ורעייתו גם היא לא הסכה מעיתונאים פרטים על חיי הפרטיים, על ילדיה ועל המטבח בביתה המשופץ. יחסי האהבה-שנאה של בני הזוג נתניהו עם התקשורת הם סיפור מוכר. ולאחר שורה ארוכה של כתבות וידיעות מודפסות ומשודרות על המשפחה, כתבות שציירו את המתרחש בבית ההוא באור קשה למדי, זכו בני הזוג להודמנות לגולל את סיפורם מנקודת המבט שלהם. המקום שהוענק להם היה חגיגי במיוחד, גליון ערב ראש השנה של העיתון של המדינה, "ידיעות אחרונות". ראיון חגיגי עם ראש ממשלה הוא בחוקת מסורת בתקשורת, הכתובה והאלקטרונית. אלא שהפעם חרג "ידיעות אחרונות", ובמקום ראיון נוקב על המצב המדיני-פוליטי-כלכלי-חברתי, קיבל נתניהו "סדרת שיחות" עם אשתו ועם רמי טל, כתב-עורך וידיד ותיק. משהו משפחתי, נינות, חגיגי. התוצאה, צפיחית בדבש ממש, פורסמה במוסף הפוליטי של העיתון, ולא במוסף "7 ימים", מקומה הטבעי. עצם פרסום

בכל הכניסות. כמוכן שאחר-כך כתבו, שראש הממשלה ורעייתו הזמינו את הצלמים. לא מדויק. מה לעשות, ובמזכירות מערכות בארץ וזכורות הודעות שהגיעו מטעם לשכת ראש הממשלה, לעיתונאים ולצלמים, לבוא לבית-הספר ביום הראשון ללימודים, ואף צוינו שם המקום והשעה לצלמים, כדי שיהיה אפשר להשלים את בדיקות הביטחון במועד. אלא שיום לפני פתיחת שנת הלימודים הופץ תיקון מהלשכה, ובו הבהרה, שראש הממשלה מבקש שהאירוע יהיה אישי, משפחתי. אולי כיוון שבאותו יום נהרגה הנסיכה דיאנה והעור-לם כולו דיבר על הפראצ'י הנוראים, ומיש-הו בלשכת ראש הממשלה הבין שאין זה עיתוי מתאים להקפיד את יאיר בעיתונאים וצלמים.

נכנסה להריון ומסרבת לבצע הפלה. למעשה הוא לא אהב את הרעיון הזה. הוא התחייב להתחתן ודחה את החתונה כמה פעמים, ורק בסופו של דבר התרצה. וידידה אחרת מבהי-רה: "היא נכנסה להריון, והוא נכנס ללחץ". אין שום פסול, כמוכן, בנישואין בנסיבות של הריון בלתי מתוכנן, אלא רק בשכתוב העובדות ובטיוחן. תגובתו של רמי טל: "בדקת את זה? אני לא בדקתי. לא התיימרתי לתת לקורא תחקיר בפרשת ביבי-שרה. אני שימשתי מעין רשמקול: כך הם רואים את עצמם. כך הם מספרים". ועוד הם מספרים על האידיליה מעוררת הקנאה השוררת בין נתניהו לילדיו. "אני משתדל ללכת למסיבות של יאיר, לטוילים".

לפני ולפנים. הם ביקשו לשמור על עילום שם, וכנהוג לומר, שמותיהם ומספרי הטלפון שלהם שמורים במערכת: "הסיפור בין רותי בר לביבי נמשך שלוש שנים. הוא הבטיח לה נישואין, זה היה סיפור רציני ביותר ומומשך ביותר", סיפר אחד. וחברה קרובה לבר סיפ-רה: "היה סיפור גדול, והיתה אהבה גדולה. הוא אהב אותה אהבת נפש. האמת היא, שבעי-קר הוא אהב את עצמו. לא מספיק שהוא הלך פעם אחת לטלוויזיה, פגע בה ובמשפחה, לא מספיק שאשתו צלצלה והטרידה אותה - עכשיו הוא אומר, 'היתה מעידה'. מעידה שנמשכה שלוש שנים?! אתה בא ואומר, 'לא היה ולא נברא'? איך אתה לא מתבייש? כגבר, לא כראש ממשלה, אלא כבן-אדם". דבר

איורים: מיכל בונן

ולא נשכח את סיפור יציאתם המתקשרת של בני הווג להקרנת הסרט "לשבור את הגלים" בסנימטק תל-אביב לפני חודשים אחדים. בכתבה ב"ידיעות אחרונות" מתוארת מצוקת תם: "על סרטים הם נאלצו לוותר בעקבות ביקורת שנמתחה עליהם... בעיתונים נכתב, ששישים מאבטחים ושוטרים נכנסו עמם לאור-לם, כדי לשמור עליהם". נתניהו ביטל את הגרסה במלה "שטויות". נכון, אין דרך לבדוק כמה מאבטחים היו באולם, ואכן לא ליוו את נתניהו שישים מאבטחים, אך אלון גרבוז,

אך במסגרת שיחה בין ידידים מתבקשת השאלה, אם הוא משמש אב נהדר כל-כך גם לבתו הבכורה נועה, ואם יש אמת בידיעות על יחסים קשים בינה לבין אשתו השלישית, ומה מצב היחסים בינה לבין אחיה (כפי שהוכח בתחקיר שפורסם כעבור חודשיים וחצי). רמי טל העדיף שלא לשאול ולא להשיב. ועוד פרט לא בלתי חשוב: שרה מספרת בראיון על יומו הראשון של יאיר בבית-הספר. "עשינו שמיניות באוויר כדי שלא יצלמו, אבל זה לא עזר, והצלמים ארבו לנו

הידידה. בכתבה ב"ידיעות אחרונות", מיותר לציין, לא היה לעדויות אלו זכר. ביבי ושרה גם לא חסכו מהקוראים את נסיבות נישואיהם, לאחר שהתפרסמו סיפורים מסיפורים שונים על כך. הכתבה מתארת סיפור אהבה אידילי. "ממש מתחילת ההיכרות בינינו רציני ילד משרה", מצוטט נתניהו. אך שוב מציעים כמה מידידיו הקרובים גרסה שונה: "ביבי ושרה נפרדו במהלך החברות שלהם שלוש פעמים והחליטו להתחתן רק לאחר שבהיותם פרודים, היא הודיעה לו שהיא

מנכ"ל הסינמטק, מאשר שמשדר ראש הממשלה אכן רכש שישים כרטיסים לסרט. "למעשה, משדר ראש הממשלה רצה לקנות את ההקרנה כולה באותו ערב, אבל אנחנו סירבנו, מפני שכבר נמכרו כרטיסים לאזרחים מן השורה. אך מתוך אולם של 131 כסאות, נמכרו 60 למטרת בואו של ראש הממשלה ורעייתו", דברי גרבונו. וגם אותם "אזרחים מן השורה" שרכשו כרטיסים נאלצו לעבור בדיקה קפדנית בגלאי מתכות בכניסתם לאולם.

"נתניהו לא קובע איך מאבטחים אותו", הסביר טל. "הוא רואה שנכנסים אתו לאולם כך וכך אנשים, וזה מבחינתו מספר המאבטחים... את חושבת שנתניהו יודע כמה כרטיסים קונים? זה לא מעניין אותו. אותו מעניין, שלמחרת בבוקר העיתונים מלאים בידיעות שלא נעזמות לו". וטל מוסיף עדות של ידיד: "נמצאתי עם נתניהו בכמה מקומות, ובשום מקרה לא ראיתי אותו עם שישים מאבטחים, או מספר המתקרב לשישים, לכן כשהוא אמר לי שזה 'שטויות', זה נשמע לי הגיוני". נכון, ראש הממשלה אינו אחראי לסדרי

האבטחה שלו, ואין הוא אשם באי-הנעימות שנגרמת לאזרחים. אך כאשר הוא בוחר להת-ייחס לאירוע מסוים, מוטב שיבדוק תחילה את פרטי הסיפור, וכך יציג אותם במלואם. ואם לא הוא, אזי העיתונאי מחויב בכך. אך טל, עיתונאי ועורך רב ניסיון ומוניטין, לא טרח לבדוק ולו פרט אחד ממה ששמע מידידי: "תתפלאי, לא עשיתי שום עבודת הכנה. לא התיימתי לעשות תחקיר, אלא רק לעשות דבר אחד - לתת להם לדבר. בכל עיתון בארץ הופיעו מאות ואלפי מאמרים וכתבות, שעניי- גם היה ההפך - איך אנשים אחרים רואים את ראש הממשלה. הם רואים אותו כשקין, הם רואים אותו כמתעתע, הם רואים אותו כשלו-מיאל, וייתכן שזה נכון. אבל יש גם מקום לתת לראש הממשלה ולאשתו בימה לומר, מה נתניהו חושב על נתניהו. הקורא צריך להבין, שזה מה שהם רוצים שהקורא יקבל".

רמי טל נותן קרדיט עצום לקוראיו, משום שלדבריו מדובר בקוראים אינטליגנטים, ששמים לב להבחנה הדקה בין ראיון לשיחה, בין נתינת בימה לזוג נתניהו להציג תמונה

אידיאלית, לבין המציאות, שאיננה כל-כך ורודה. כל סיפור בכתבה הוצג כמלה של ראש הממשלה מול מלה של אחרים, מול "גרסאות" המופצות בפי אלמונים, "סיפורים שהופצו" או "שמועות שהסתובבו", כביכול מדובר בגל שמועות שאין בינו לבין המציאות ולא כלום. רונית ורדי, מתברת "ביבי" - מי אתה אדוני ראש הממשלה?, שאינה נמנית עם חוג ידידי המשפחה, רואה את הדברים באור שונה: "זה לא נוגע לאמירת אמת או לא, זה בא ממקום אחר - הפרטים האלה, החיים שלו, הם חומ-רים מתוך מסע לשיווק תדמיתו של נתניהו". אין ספק, בני הווג נתניהו היו זכאים להשיב על השמועות, הסיפורים והידיעות העיתונאי-ות הלגיטימיות שפורסמו עליהם. אך מרמי טל ומ"ידיעות אחרונות" אפשר היה לצפות שיעשו זאת בצורה עיתונאית מקצועית ומכובדת, תוך התמודדות אמיתית עם הטע-נות - שלא כולן בחזקת "שטויות" ו"קשקוש מקושקש", כפי שהוכיח התחקיר שפורסם עשרה שבועות מאוחר יותר. ■ שלומית טבת היא בוגרת לימודי תקשורת

שוברים את קשר השתיקה

כרמית גיא

חודשיים וחצי לערך לאחר "סדרת השיחות" עם ביבי ושרה ומלחמתם בשמועות, התפרסם ב"ידיעות אחרונות" "תיק שרה" - הסיפור המלא" של גברת ראש הממשלה. לא שישה עמודים, כמו אז, אלא שמונה עמודים, לא פחות. "על המתנות. הנהג. יחסי האנוש. הלשכה המנופחת. הספר. השררה. סדר-היום. הקנאה. היועץ. טובות ההנאה. המזכירות. ההתפרצויות. האימים. הנשפים". ייתכן שגם במערכת העיתון היו שלא ראו נחת מנופת הצופים של ראש השנה, והמצפון המקצועי התעורר אצל כמה מהעובדים. וייתכן גם, שעצם הפרסום ההוא עורר כמה מאלו המכירי-רים את המצב לאשורו בבית משפחת נתניהו לדבר. יומיים לפני שגליונות "7 ימים" חולקו לקיוסקים, כבר קראו רבים את הנוסח המלא והתדיינו עליו מול כל מיקרופון ומצלמה. אפילו שאלו את המאזינים לדעתם על הסיפור ועל משמעותיותו לעתיד, בלי שאיש מהם יכול לקרוא את הדבר עצמו. במשך כמה ימים נשכחו הפעילות, התרופות לחולי סרטן, המידע הכוזב והפיטורים בענף הטקסטיל - רק שרה מילאה את כל הערוצים. העיסוק היה

מציגי ובוטה, ולהצדקתו שאלו כולם, כיצד משפיעה האווירה בבית על ראש הממשלה, בבואו לקבל החלטות מדיניות וחברתיות קשות. שאלה שנותרה ללא תשובה. המוצר הפעם היה שונה מאוד מזה שהוצג בראש השנה. לא עוד "סדרת שיחות" עם בעלי הדבר עצמם, כפי שהם רוצים שנחשוב עליהם, אלא תחקיר שהופקדו עליו שלוש עיתונאיות, שעשו לעצמן מוניטין כעיתונאיות חוקרות מן השורה הראשונה, מיכל גרייבסקי, אמירה לם ומלי קמפנר-קריץ. ההשוואה בין המוצרים קשה, משום שהנושאים שנדונו בשיחה עם רמי טל לא נבחנו בתחקיר "תיק שרה". כמו למשל, מה חשב ביבי על שרה כשראה אותה בפעם הראשונה בטיסת אל-על, מתי היה בכיסו מספר הטלפון שלה, מה אמר לה בפגי-שה הראשונה וכיצד הציג לה נישואין. כאן עסקו בעיקר בכללי מינהל תקין ותקשיר. הוזכרה אהבת המתנות של הגברת, שמגיעה לעתים לערכים בלתי מקובלים, הוזכרו התערבותה בסדר-היום של בעלה והתנהגותה המביכה במסעות האינסופיים בעולם. רבים שראוינו סיפרו על יחסי האנוש של אשת ראש הממשלה - עם עובדיה ועובדותיה, עם גופי התנדבות שונים ששמה נקשר בהם, עם עיתונאים ועיתונאיות; על התפרצויות זעם

בלתי נשלטות; התעללויות בעובדים והפיכתם למשרתים; ועל סצינות קנאה וחשדנות. היח-סים עם בעלה זכו לטיפול בהיבטים הפומביים שלהם. לא נעשה ניסיון לחדור לחדר השינה של המשפחה - ששרה וביבי עצמם הזמינו את כולנו אליו. נדונו בעיקר אירועים שהתרחשו בנוכחות קהל, באולפן טלוויזיה, בטקסים רשמיים וכו' - בקיצור, כל הסיפורים שמס-תובכים בשטח כבר חודשים ארוכים, ולאף אחד לא נעים לטבול את האצבע בשלולית הזאת ולבדוק מה באמת מתרחש בה ומה איננו אלא השמצות מרושעות. כמה עניינים המוזכ-רים אצל רמי טל בנוסח "שמועות" או "סיפו-רים", כאילו היא מתערבת במיניוים פוליטיים או מעיינת בלוח הזמנים של בעלה, מוכחשים שם במלת הצופן הידועה "קשקוש". ואילו בתחקיר עולה תמונה שונה על השפעתה של שרה על לוח הזמנים של בעלה ועל כושר הרי-כוז שלו בעבודה.

הפוכה מזו האמיתית", קונן ראש ממשלה באוזני רמי טל. וטל עצמו ליווה את הדברים בפרשנות על משיכתו של נשוא הדיוקן לעולם המושגים האמריקאי: "נתניהו) האמין, שהתופעה המשפחתית הרעננה והפוטוגנית שדוגמנה כבר למחרת הבחירות בצילומים משפחתיים מחויכים, שהופצו לכל העיתונים, תוסיף בונוס של אהדה לנושא התפקיד הרם במדינה. שניהם טעו. איכשהו, משהו השתבש בתרגום תופעת המשפחתיות המתקתה מאמ" ריקאית לעברית". אכן, גם הפעם משהו השתבש. בשיחותיהם של בני הזוג עם טל נעשה ניסיון, שעל פניו נראה נכון ומוצלח כל-כך, לספר סיפור טוב ויפה, שכולם יאהבו. עד שלא עברו חודשיים וחצי והוא התפוצץ

במהלך הכנת הכתבה היא דחתה פניות להגיב, והרי אין זאת דרישה חריגה מבחינת כללי החיים הציבוריים לקבל תשובות על שאלות, גם אם הן מוגדרות "קשקוש". אלא שצריך להודות, לא קל להתמודד עם עדותה של רחל יעקב, שבאותה שנה כמה ראשי ממשלה ונשי" הם, שסיפרה בשקט אצילי ומעורר אמון על מסכת ההשפלות וההתעללות שעברה מידי גברת נתניהו. לעומתה, אגב, עדותו המוורה ביותר של בעלה לשעבר של שרה, דורון נוי-בורגר, בערוץ הראשון, היתה מיותרת עד מחשידה, משום שהאיש הרי נתון בהליכים משפטיים, חסויים על-פי צו שופט, על הזכות לעשות כסף מסיפור נישואיו הראשונים. הוא הדין גם בתגי, אחיה של שרה, שמשדל מאוד

לחוק, אלא גם, ובעיקר, הטעם הטוב הוכיחו הפעם את עצמם. חרג מהכלל הזה העיסוק בבת הבכורה, נועה, שכבר אינה קטינה. כאן הופר קשר השתיקה, שמטרתו הראשית היתה לחסוך מהנערה קשיים מיותרים, אך התברר כמחטיא את מטרתו ואולי אף הפך אותה לקורבן כפול - לא רק של יחס בלתי מתקבל על הדעת, כמסתבר, מצד אביה ואמה החור"גת, אלא גם לתחושה שהיא נושאת באחריות לשמירה על תדמיתו האבהית המכובדת.

ואם כבר מזכירים את אביה של נועה: התח"קיר כולו עוסק באשתו, אך העיניים מופנות כל הזמן אליו, אם מדברים על חריגות בתק"ציבים, על התעללות בעובדים, על התערבות בעיסוקיו הממלכתיים - אין מנוס מהשאלה,

ברעש לא נעים. ובמוקד - "ידיעות אחרות" נות", שברצותו העניק להם בימה בטולת פרו"פורציות להגיגים רומנטיים ואידיליים, ובר"צותו לקח את הדימוי הזה וניתן אותו תוך שמירה על איוון כמותי פחות או יותר (שישה מול שמונה עמודים).

ההשוואה בין שני המוצרים שהגיש העיתון לקוראיו היא השוואה בין מוצר פרסומי לבין עבודה עיתונאית, מקצועית וראויה. השעה המוקדמת שבה נעלמו גליונות "ידיעות אחרות" נות" מהדוכנים ביום הופעת התחקיר מעידה שזה גם לא בלתי משתלם. ■

לעשות הון פוליטי מקשרי המשפחה שלו. קשה לומר שתגובתו בערוץ השני תרמה במשהו לדיוקן שנפרש לפניו.

בנימין נתניהו לא ממש יצא מגדרו להכחיש את הסיפור. הוא אמנם אמר ש"בשנה וחצי האחרונות אשתי, אני ואפילו הילדים נתונים להכפשות שלא ידענו במדינה. עכשיו זה פרץ את כל הגבולות והגיע לדרגת מיאוס ורשעות שלא ראוי להתייחס לזה", והוסיף ואמר, "שרה'לה, בואי, הולכים הביתה". אבל לא די בכך.

"מנסים לבנות כאן מציאות מדומה, שהיא

שלא עלתה בתחקיר, והיא דומתני בעלת חשי"בות עליונה: היכן הוא בכל אלה. האם לפנינו אחת הבדיחות המוכרות על הבעל-הסמרטוט-המובל-באף-בידי-אשתו-המכשפה, או שבאמת צודקים ידיו, טל ולא מעט עיתונאים, ובעי"ק עיתונאיות, הגורסים שיש גורמים סביבו - בלשכת ראש הממשלה, למשל - המעוניינים להכפיש את אשתו כדי להסיט ממנו את האש, ואם אמנם כך, מדוע אומרים על התקשורת שהיא עוינת את ראש הממשלה.

לשכת ראש הממשלה, שידועה בדרך-כלל במהירות התגובה שלה, נאלמה הפעם דום.

במלאות שנתיים ל"העין השביעית", בנינו לעורכים הראשיים של כלי התקשורת המרכזיים וביקשנו שיצביעו על תופעה עיקרית בעיתונות שמטרידה אותם. הנה התוצאה. עורך "יד" עות אחרונות", אילון שליו, שנענה עקרונית להזמנה, נמנע ברגע האחרון מלשלוח את דברו.

ב עיצומו של מסע עיתונאי שקיים "הארץ" תחת הכותרת "לכלוך בלי הפסקה", זומן ראש העיר תל-אביב רוני מילוא לראיון טלוויזיוני. סדרת הדיווחים ב"הארץ" ניסתה לתאר את בעיית האשפה בחוצות העיר, לאבחן את התפקוד הלקוי של שירותי התברואה העירוניים, את הניהול הכושל של העירייה, את נוקשות ארגון העובדים ואת זחיחותו של ראש העיר לנוכח הבעיה. לא היה צריך, על כן, לקנא ברוני מילוא שנכנס לראיון כזה. אלא שראש העיר יצא מן הראיון זחוח כפי שנכנס, ועל לחייו מתנוססות שלוש נשיות שפתון שהדביקו לו המראיינות: טולה, ז'ניה ובז'ינה. גיבורות "זהו זה" היו מאוד נרגשות לקראת הראיון עם ראש העיר ורוני מילוא היה נרגש לא פחות. אף על פי שהוא ידוע כאחד המרואיינים המשופשפים, היתה מבוכתו ניכרת לעין. הוא לא ידע כיצד להגיב למפגן התנופה וההרעפה הגנדרנית של מלכות הדראג הפולגניות. לעתים השיב להן בלשון נקבה, כמשתף פעולה עם הדמויות הפיקטיביות, ולעתים בזכר, כלומר, כמשיב למושונוב, קושניר וגליקמן שמתחת לשכבות האיפור. המעמד הבימתי היה משעשע וחינני: מילוא ובז'ינה ב"זהו זה", כמין רפליקה של פול סיימון ומיס פיגי בחבובות. אבל הצוחק העיקרי היה מילוא עצמו. הוא ניצל ממפגש קטלני עם העיתונות שמחטטת בזבל והוצג כאביר לבבן של הקשישות המדומות מ"זהו זה". אין שום חשיבות לשאלה מי הן הקשישות האמיתיות שמשתרכות בין גלי האשפה המוחשיים, ומה הן חושבות על ראש העיר שלהן.

בעולם התקשורת החדש, הפוסט-מודרני, אוהבים להחליף תפקידים, או לפחות להציג מראית-עין של אישיות רב-ממדית. כבר הסכנו עם העובדה שבכל אישיות ציבורית יש רבדים מורכבים ועשירים וכל פוליטיקאי הוא לפחות זמר חובב, בשלן נודע, כותב שירה במסותרים ומראיין לטנטי. אבל כעת הולכים ומתפתחים בדרגים חדשים שעל מכוניותיהם מודבקת התווית "עיתונות". דן שילון מנצח על תזמורת, דן מרגלית רוקד על השולחן, אמנון לוי שר דואטים. כיוון שבשביל לראיין לא צריך לעבור מבחני גיפוי ולא ללמוד במסלול לתואר שלישי – כולם מראיינים, כולל בז'ינה. תמיד היו בדרגים ואנשי ציבור שמשחקים בעיתונות; החידוש הוא שהיום יש הרבה עיתונאים שמשחקים בבידור.

חנוך מרמרי

בז'ינה וידידה

מהו המכנה המשותף לעיתונאי קשיח כדן מרגלית ולבדרן מקומי כמנחם זילברמן, חוץ מן הצורך להגיע לחשיפה מרבית? ומי זה שיושב ומלהג ביניהם? האין זה יורר הסוכנות אברהם בורג, נושא התפקיד הבכיר ביותר בעולם היהודי? מתברר שהסינתזה בין בדרנים לפוליטיקה עובדת מצוין. היא נותנת כאילו-משמעות לחידודי של הסטנד-אפיסט ומוסיפה ממד עממי לפוליטיקאי – וכמובן, מספקת לאלה ולא לה שפע קהל. אבל מה עושה שם מרגלית בדואט עם שלום אסייג? האם הוא עדיין עיתונאי? או שמא בדרך כמו לוי, שילון ולפיד – כולם עיתונאים לשעבר? קשה, ואולי לא רצוי כלל, להגדיר מיהו עיתונאי. אבל עד לאחרונה היה ברור לפחות מהו "מעמד עיתונאי". "מעמד" במובן של סיטואציה ולא של דירוג מעמדי, כפי שעלול להשתמע. בעוד אנשי העיתונות מתנגדים בצדק להסדרת המקצוע (דוגמת מקצועות הרפואה והמשפטים), הולכת ומתבססת הגדרה ברורה של "המעמד העיתונאי". מעמד זה הוא הנדבך ההכרחי להגשמת עקרונות חופש הביטוי והזכות לקבלת מידע.

ככל שמתעבה שכבת המייק-אפ על פניהם של העיתונאים, כך הולך ופוחת משקלם

המעמד העיתונאי הוא הזירה שבה נאסף המידע כדי לפרסמו ברבים – בין שזהו ראיון בשידור חי או שיתח עם גרון עמוק מתחת לגשר הירקון. האיש שבא לאסוף את המידע הוא עיתונאי, אי, לפחות בזמן ביצוע הפעולה, ועליו, במעמד העיתונאי, חלים כללים מקצועיים ואתיים ברורים. מן המעמד העיתונאי נגזר במישרין מעמדו של המקור העיתונאי, שוכה כשלעצמו להגדרה והכרה מצד רשויות החוק והשפיטה.

בראיון של בז'ינה עם רוני מילוא לא היה מעמד עיתונאי, ולא בראיון של קרמיט הצפרדע עם ארנולד שוורצנגר, ולא בשיחה בין חושף חשבון הדולרים של משפחת רבין ליו"ר הסוכנות היהודית, בהשתתפות אמני הבדיחה התפלה.

ההבדל בין מעמד עיתונאי למעמד שאינו עיתונאי מומחש היטב בהבדל שבין ראיון עם מנהל חברה, שנערך על-ידי מערכת עיתון, לבין ראיון זהה לחלוטין עם אותו מנהל שנערך על-ידי

אותו מראיין, כדי להיות מודפס במוסף פרסומי. גם אם תישאלנה אותן שאלות בדיוק ותושב-נה אותן תשובות בדיוק, יהיה המעמד שונה בעליל. במקרה הראשון המראיין הוא אדם עצמאי הפועל בשם מערכת עיתון, ובמקרה השני המראיין נשכר על-ידי המראיין כדי לפרסמו. במקרה הראשון מדובר בראיין עיתונאי ובמקרה השני מדובר במודעת פרסומת. במקרים אלה קבעה מועצת העיתונות סימני זיהוי ברורים שבהם מחויב המו"ל כדי שקוראיו יבדילו בין עיתונות לפרסום, ולא יטעו או יולכו שולל.

לעומת זאת, אין סימני זיהוי ברורים שיבדילו בין מופע בידורי למופע עיתונאי, והקהל אכן מתבלבל. כשבלה ויינשטוק מופיעה אצל יאיר לפיד, האם היא נותנת מופע בידורי? גם אם ויינשטוק לא הוציאה תקליט לאחרונה, רשאי לפיד לראיין אותה על המשברים בחייה ועל הצבע החביב עליה. אבל ויינשטוק באה ללפיד במנדט אחר, שנדרש לו מעמד עיתונאי מובהק, והצורה לא מודע לכך. היא יצאה לגונן על שמה הטוב מפני העיתונות הקשיחה (דבר שעשתה במקביל בתביעה משפטית מסובכת) – ובמקום להתעמת בזירת המשפט או בעיתונות עצמה, היא בחרה במכשיר הנוח ואולי היעיל מכולם. היא באה לתוכניתו של המנחה המקסים, שבסך-הכול

מבקש לנהל שיחה טובה, ותוקפת את העיתונות על הדרך שבה טיפלה בעניינה, מבלי שהעובדות עצמן מוצגות לפני הצופים. לפיד הוא מראיין רך, שמקיף את מראיינו בהילת אמפתיה וכמעט מבוהל מהצורך להתעמת עם מידע קשיח.

אין היום כלי מתאים יותר ממחצית השעה של לפיד כדי למסור גרסה עובדתית מבלי לעבור חקירה נגדית. למרות מראית העין – וגם אם מתארח בתוכנית פוליטיקאי קשיח כאריה דרעי או בדרן קשיח כדודו טופז – המעמד העיתונאי לא קיים בתוכניתו של לפיד.

הסכנה הקיומית שאורבת למעמד העיתונאי (לא למעמדו של העיתונאי) מקננת בטוק-שואו הטלוויזיוניים. תוכניות אלה, שהן ההפקה המקורית הדומיננטית, מערבבות מעמדים בידוריים במעמדים עיתונאיים-כביכול, ותורמות תרומה ניכרת, אם לא מכרעת, לטשטוש המעמד העיתונאי. מיהו דן מרגלית האמיתי? כותב המאמרים ב"הארץ" או קריין מונולוג הפתיחה האקטואלי ב"על השולחן"? האם ייתכן בכלל קיום לשתי הדמויות האלה באדם אחד? מרגלית הפובליציסט הוא עיתונאי חופשי ועצמאי, שיכול להרשות

לעצמו להתריס נגד קוראיו ולהיות לעתים לא פופולרי ואף אמיץ – כזה שאינו מביא בחשבון את רשימת ביטולי המנויים שבמינהלת העיתון. מרגלית המנחה הוא כלי בידי מפיקיו ושבו בקונספציה הבידורית של הערוץ שהוא משרד בו – וכמובן, הוא משועבד לחלוטין לדף הרייטינג השבועי.

השחיקה זאת, מעשה ידיהם של עיתונאים, עלולה לפגוע באושר העיתונות יותר משיכולה לפגוע בהן רשות שלטונית או גורם מסחרי כלשהו. למעשה, העיתונות בישראל סובלת מהתפתחות מתקדמת של תסמונת הכשל החיסוני. בעוד היא מתגוננת בהצלחה מרשימה מפני אויבים מוגדרים מבחוץ – כאלה המבקשים להגביל את תחומי פעולתה – נכשלת העיתונות בהתגוננות מול אנשיה, עצמה ובשרה, שמבקשים למהול אותה, להרקידה, לשכרה, לטשטשה ולטמטמה. ככל שיותר עיתונאים מורחים שכבה עבה יותר של מייק-אפ על פניהם, כך הולך ופוחת משקלם המקצועי. ■

הכותב הוא העורך הראשי של "הארץ"

איור: רקפת כונן

ת הדברים הקשים שאמר אבי אלימלך, אביה של הדוגמנית המנוחה ענת אלימלך, נגד העיתונות אין לתפוס רק כהתבטאות ספונטנית בשיא הצער של אב שאיבד את בתו. כשבועיים קודם לכך עלו הטיעונים האלה בשיחה בין עורך "העין השביעית" לביניי כאשר שוחחנו על נושא מאמר זה.

קלות הדעת הבלתי נסבלת של התקשורת בהתייחסה לתחומים אישיים באה לידי ביטוי כבר שעות אחדות אחרי הרצח וההתאבדות בירושלים. בני משפחה וידידים של שני בני הזוג העלו טענות קשות על הדרך שבה כיסתה התקשורת את האירוע הדרמטי וכן על "תרדמת" העיתונות, לדעתם, למשבר שקדם לטרגדיה.

מבלי לנסות להיתלות באילנות גבוהים, אפשר בכל זאת למצוא בעניין הזה כמה קווים מקבילים לסיפור מותה של הנסיכה דיאנה. אלא שאז התעמק כל העולם בעבודתם של צלמי הפפראצי, ואילו הפעם, בשל הפער ורף הפופולריות של הדמויות, הביקורת על התקשורת גוועה במהירות בלי שיעשה שום ניסיון רציני להפיק לקחים וללמוד ממה שאירע.

בני משפחתה של ענת אלימלך וידידיו של הספר דוד אפוטה סיפרו, שהיחסים בין הדוגמנית המפורסמת לספר הצמרת מירושלים התערערו אחרי שבאחד ממדורי הרכילות נכרך שמה של ענת אלימלך ו"ל בשמו של כוכב טלוויזיה צעיר. מי שכתב על כך בטור הרכילות שלו הגדיל לעשות אחרי הרצח וההתאבדות. הוא סיפר בעיתונו על שיחות טלפון עם הספר דוד אפוטה ו"ל ועל המצוקה בשל אי-הוודאות שנגרמה לדוד בשל הדיווח הזה.

עכשיו מספרים שאת המידע הראשוני לדיווח, שהוכחש על-ידי כל הצדדים הנוגעים או שנגעו לעניין, הביאה כתבת צעירה בת 15. הכתבת הוזמנה לחזרות של המופע על-ידי משרד יחסי-הציבור. במופע השתתפו הדוגמנית וכוכב הטלוויזיה הצעיר. הכתבת תיארה לדבריה את יחסי שני הכוכבים, ענת ועמיתה, על-פי מה שראו עיניה. אלא שמתחת לתצלום של השניים שליווה את הכתבה הופיע הכיתוב: זוג חדש? ענת ועודד.

המקרה הזה מעלה שאלות בסיסיות מאוד הקשורות לעבודת העיתונאי, עוד לפני ההתייחסות לאתיקה ולרפורד ההגינות האלמנטרי, המצוי בכל מערכת, כמו במועצת העיתונות.

השאלה הראשונה היא, האם אחרי שהגיע המידע הזה לרשותו של הכתב הוא ביקש את תגובת כל הנוגעים בדבר? והשנייה: אם כל הנוגעים בדבר הכחישו מכול וכול את הסיפור הנסיסי, אך הבהירו שהקשר בין השניים הוא מקצועי ולא אישי, מה ההשפעה שהיתה לתגובה על הדיווח הסופי? ביקשתי את תגובתו של הכתב גיל ריבה. אמרתי לו: "יש לי שתי שאלות קצרות אליך". הוא שמע את השאלה הראשונה, "האם ביקשת תגובה לפני הדיווח על ענת אלימלך ועודד מנשה?", ושאל: "מה השאלה השנייה?". השבתי שהשאלה השנייה נגזרת מן התשובה לראשונה. הוא סירב להגיב, והפנה אותי לעורכו. טלפנתי לדורון גלעזר, עורך המגזין "7 ימים" של "ידיעות אחרונות". הבהרתי כי אני מזכיר עניין זה במאמר ל"עין השביעית". תגובתו של גלעזר היתה: "אני לא אגיב. קיבלנו החלטה מודעת לא להגיב השבוע על העניין הזה".

נסינוי הדל מוכיח כי אפילו כשנעשה מאמץ להשגת תגובה, לא תמיד הוא עולה יפה. אולי מפני המצוקה שחש בעניין זה הצד המדוות. אי-ביצוע עקרון התגובה הוא לעתים תכופות מדי רעה חולה. לא רק עיתונאים צעירים ובלתי מנוסים חוטאים באי-קבלתה, אלא גם בין בכירי העיתונאים ישנם כאלה הנמנעים לפעמים במכוון מקבלת תגובה. בדרך-כלל הם עושים זאת משלושה טעמים מרכזיים: א. לא לחבל בסיפור טוב; ב. חשש פן הגורם שממנו מבקשים תגובה ידליף את הסיפור לעיתונאי מתחרה; ג. מתוך הערכה שהחומר שבידיהם מגובש דיו, או נשען על מקור מהימן ביותר, והתגובה במקרה הזה מיותרת. כל זאת על אף שבקשת התגובה היא תנאי ראשון לסיפור עיתונאי, ידיעה ומאמר גם יחד.

השאלה השנייה היא מהותית הרבה יותר ומקצועית פחות. אבי אלימלך אמר את הדברים שהיו על לבו. הוא העלה שאלה רטורית: האם העיתונאי לוקח בחשבון שמאחורי הדברים הנכתבים בעיתון ישנה משפחה, ישנם בני-אדם? זו טענה שכחה. לצערנו, בעת האחרונה אני מתרשם מדיווחים שונים במקומונים וגם מהעיתונות הארצית, שעיתונאים, בעיקר צעירים וחסרי ניסיון, שזה עתה החלו את עבודתם בעיתון או במקומו, מבקשים לייצג במקרים רבים מדי את החוקר, התובע, השופט והמוציא-לפועל.

בפני עיתונאים אלה ניצבת רק השאיפה להביא את הסיפור, וכל הדרכים להשגת המטרה הזו כשרות. אין זאת אומרת שעיתונאים מן הסוג הזה הם המצטיינים בעבודתם. על-פי נסיוני, הם נכחדים מהר.

יעקב ארז

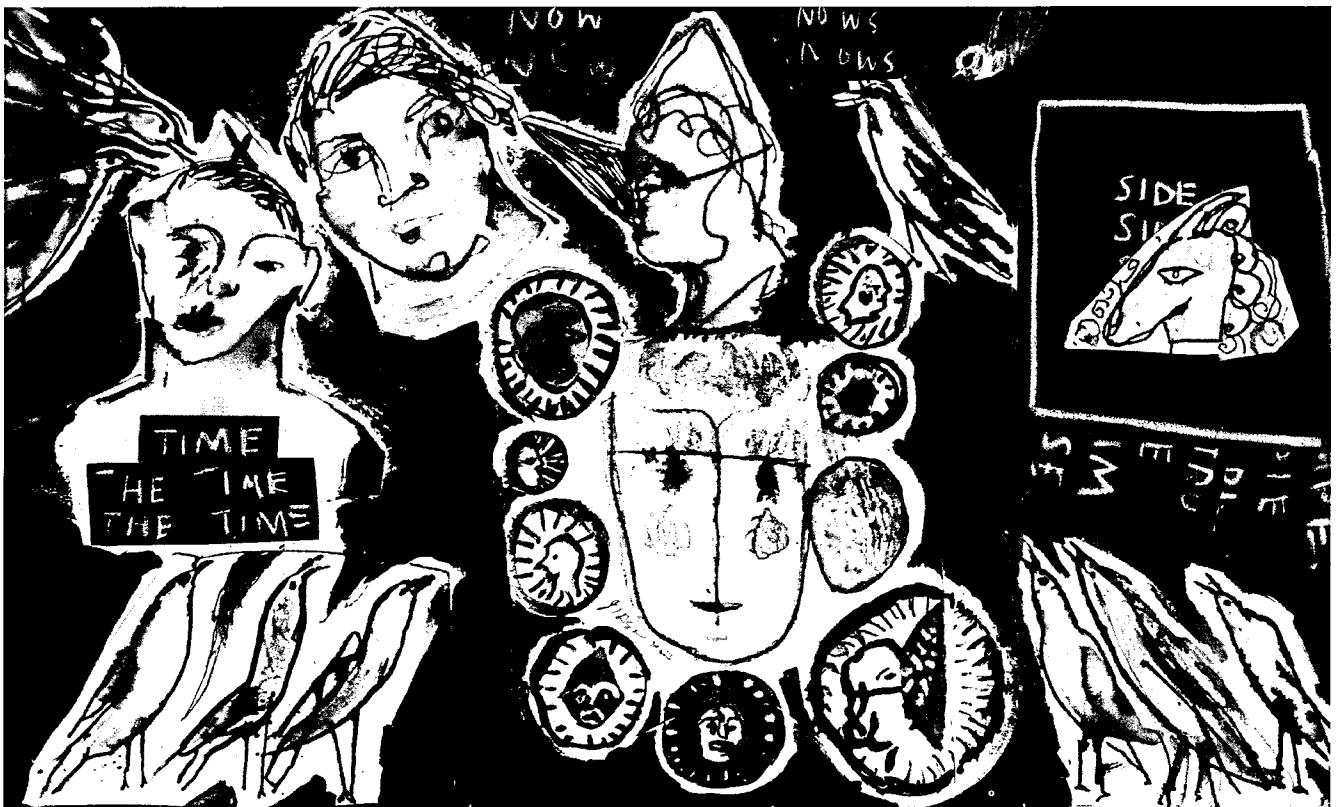
העור דק מאד

עיתונאים מבקשים לייצג במקרים רבים מדי את החוקר, התובע, השופט והמוציא לפועל, אך פוצחים ביללה כאשר הם מושאי הדיווח

ישנן דוגמאות רבות של עיתונאים צעירים והגונים המקפידים לדבוק בכללי האתיקה ובהגיינות המקצועית במקביל לדבקותם בביצוע המשימה העיתונאית. אלה אינם יוצאים ניוזקים מכך, אלא נשכרים מאמינותם ומהימנותם. אבל, כאשר התקשורת מטפלת בעיתונאים מן הסוג הראשון, או בקרובים להם, בתוכניות של ביקורת עיתונות, בטורי ביקורת טלוויזיה או במקרים של הסתבכות אישית שלהם או של בני משפחתם, או מסתבר, ומהר מאוד, כי בכל הקשור אליהם יש להם עור דק מאוד, וקול יללתם נשמע למרחוק.

הצד השני של המטבע נוגע לציבור הרחב בכלל, ולמערך יחסי-הציבור בפרט. אחרי הטרגדיה בירושלים הוילו לא מעט יחצנים דמעות תנין. הללו שכחו מהר מאוד כי הם מפעילים את המכונה הגדולה העומדת מאחורי טורי הרכילות, וכי לא אחת, למען המטרה של פרסום קטע מפולפל, הם מוכנים להידרדר לרכילות זולה, פוגעת ומעליבה.

תפקידם של היחצנים למכור את המוצר שלהם ולעשות הכול כדי לפרסמו. העמדה שהציג בעניין זה דב אלפון, פרשן התקשורת של "הארץ", בתוכנית "תיק תקשורת" בשבת ה-6.11.97, מאוד מקובלת עלי. אלפון מצביע על מכונת היחצנות כעל מכשיר מסחרי העושה הכול כדי למכור את המוצר.

איור: נירית אשד

אבל גם אצל אלה המלינים על התקשורת, בשל חוסר רגישותה ואי-התחשבותה, חל שינוי דרסטי בשנים האחרונות. אזרחים לא מעטים מתלוננים על עיתונאים המטרידים אותם ברגעי מצוקה, טוענים נגד עיתונאים שאינם נרתעים מפני השעות הקשות ביותר שאחרי אסון. בין המתלוננים ישנם יותר ויותר משתפי פעולה עם התקשורת בתחום החשיפה האישית. נושאים הנוגעים לשכול שוב אינם קניינם הפרטי והאישי של הנפגעים. משפחות שכולות לא מעטות מתראיינות מרצונן בכלי התקשורת, בעיקר בטלוויזיה, עוד לפני ההלוויה ותום השבעה. תופעה זו הפכה באחרונה לחיזיון נפרץ. מה שנראה לנו בזמנו כביטוי אמריקאי חולני במידת מה היה לשגרה ישראלית נפוצה.

מכאן שהתמורות השליליות לא חלו רק בתקשורת. התלונות אינן מתמקדות רק בטיעון האר-פנתי – התקשורת רצה אחרי הרייטינג (שהוא אגב לגיטימי). התקשורת מספקת בסופו של דבר את רצונותיו ומאוויו של הציבור הרחב בישראל, שבו חל מהפך בשנים האחרונות. ■

הכותב הוא עורך "מעריב"

ם אחרי שפרשת בר-און נטחנה לאבק, אחרי שעיכלנו את שפעת הדיווחים, מאמרי הניתוח והטורים האינסופיים, גם אחרי שצללנו אל ים המלל, נאחזים כל בוקר בשברי מידע או דיס-מידע שאמורים לקדם את סיפור העלילה, וגם זאת רק כדי לגלות מחדש איך הקביעות הנחרצות של אתמול הופכות לסתירות המביכות של היום; גם אחרי ששבענו איומים בהדחה, בהליכה לבג"ץ, בתביעה לפיצויים, בעשיית חשבון כזה או אחר, באחר-ריות לגורלה של התקשורת העברית כולה; גם אחרי שנדמה היה שהכול כבר נאמר, כמעט הכול פוענה, לאחר שהושל המעטה הגס המכסה על סיפור המעשה – גם אחרי כל אלה נותרו בפרשה חורים שלא נמצא להם הסבר.

המשטרה ניהלה את החקירות בסימביוזה מוזרה עם הפרקליטות. בתחילה פורסם שבסופה של החקירה יימסר דו"ח משותף למשטרה ולפרקליטות. מה קרה לדו"ח המשותף? מתי ולמה החליט-טה המשטרה להמליץ על דעתה בלבד על הגשת כתבי-אישום, והאם הפתיעה בכך את הפרק-ליטות? האם בשלב הסופי של החקירה היתה זו דווקא הפרקליטות שדרשה מהמשטרה החלטת עצמאית לגבי מסקנותיה? מדוע התפרק שיתוף הפעולה שהיה הדוק לאורך זמן ממושך דווקא בימים האחרונים? האם הריחה הפרקליטות את ריח הקרב של סנדו מזור וסמוך אל קו המטרה בחרה שלא להיות שותפה לו? אבל יותר מכול היתה פרשת בר-און-תברון פרשה של העיתונות, והיא אפשרה לה לחשוף את שריריה החזקים אך גם את בטנה הרכה. יחס העיתונות לפרשה, מרגע לידתה בשידור של איילה חסון ועד לפרסום דו"ח היועץ המשפטי ודו"ח הפרקליטות, מותיר שאלות קשות רבות. השאלה שעלינו לשאול את עצמנו ברשות-השידור היא, האם נכון היה לקיים זיקה כה הדוקה ומחייבת בין המש-דר, המשטרה והפרקליטות?

ברור שהמניע לשיתוף הפעולה הזה נובע מן הרצון שלא להעמיד למבחן את שאלת החיסיון העיתונאי. כדי למנוע מצב שבו שופט יחייב את המשדר להסגיר את מקורות המידע התנהלה מעין מערכת של תן וקח, פירוד-רי מידע עיתונאי בלי להסגיר מקורות תמורת שבבים מממצאי חקירת המשטרה. אלא שדברים הגיעו לכדי אבסורד ולעתים ה"סקופ" המשודר ממהלך החקירה לא היה אלא מידע שנמסר למשטרה על-ידי המשדר וכך קיבל הכשר לפרסום.

הסימביוזה בין העיתונאי לחוקר מעלה שאלות קשות למדי. נאמנות העיתונאי היא קודם-כול לקורא, למאזין או לצופה. נאמנותו גם היא בעלת חשיבות מרובה, אך אם יש בידיו מידע שאינו מסגיר מקור, האם הוא איננו חייב למסור אותו בראשונה לציבור? האם העובדה שגם

אמינות הטלוויזיה עמדה למבחן גרמה לעניין המיוחד שגילינו אנחנו בהצלחת החקירה ומשום כך העזרה לחוקרים נתפסה אצלנו כדבר מובן מאליו? זה גם מסביר מדוע ציידה איילה חסון את סנדו מזור בדרכו לחקירת ראש הממשלה בברכת "בהצלחה".

האם בכלל תפקידו של העיתונאי לסייע למשטרה בחקירתה? לייחל במופגן להצלחת החקירה? האם הרצון לקיים ערך מקודש לעיתונאי, כמו חסיון מקורות המידע, מצדיק חילול של ערכים מקודשים אחרים? ומול כל אלה, האם מוצדק היה לוותר על התועלת, שהיתה בולטת לעין, לערוץ הראשון משיתוף הפעולה עם המשטרה, שיתוף שבאמת מנע את הצורך לחייב אותנו להסגיר מקורות ואף צייד את מערכת "מבט" במידע חשוב נוסף שלא תמיד היה חשוף לאמצע-עי תקשורת אחרים?

באשר למקורות המידע שהזינו את העיתונות הכתובה והאלקטרונית, החלוקה היתה מעניינת במיוחד ומעוררת גם היא שאלות הראויות להישאל.

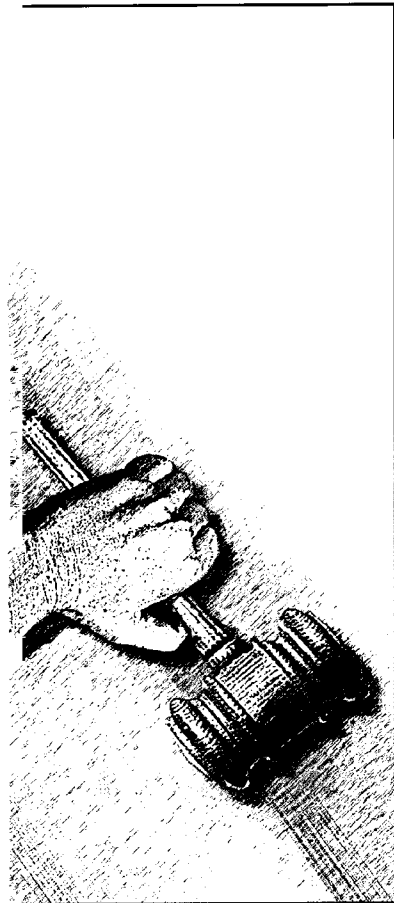
מתוך החקירה, למיטב ידיעתי, כמעט לא דלף דבר. לעומת זאת, מאגפים אחרים במשטרה,

חרדכי קירשנבאום

נאמנות כפולה

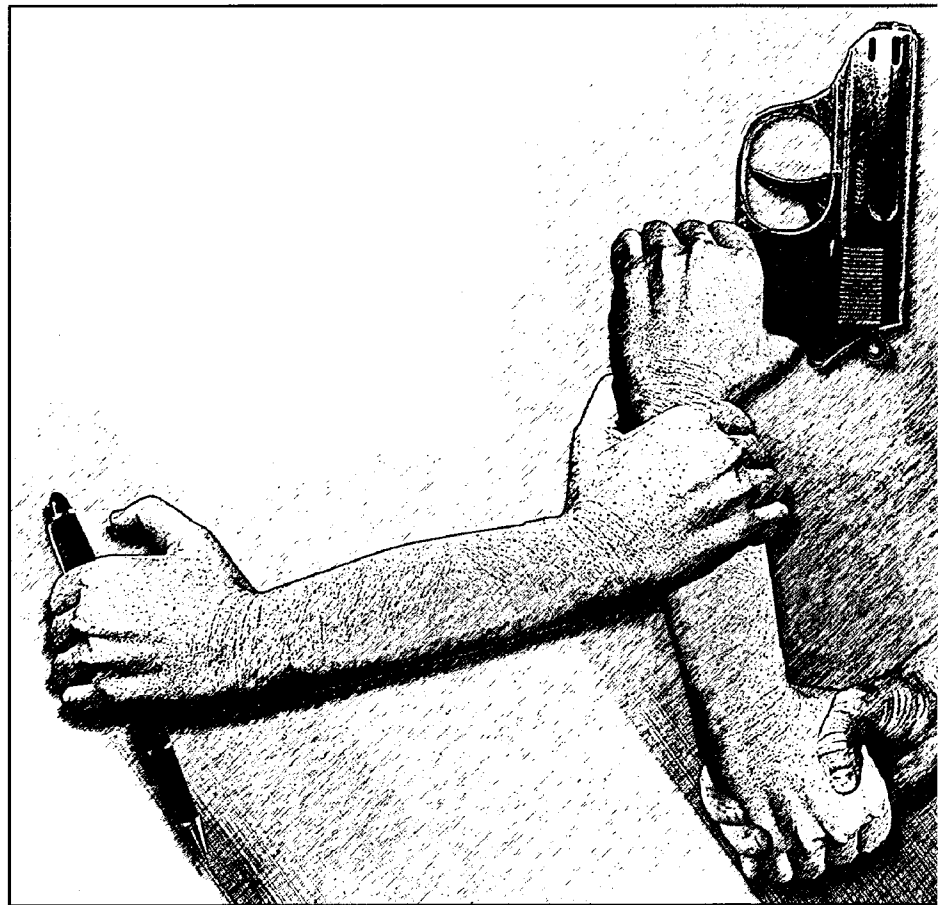
המבחן של פרשת בר-און - חברון

שלא עסקו בחקירה, דלפו לא מעט חומרים, בעיקר הערכות ופנטזים שלא נשענו על מידע מוצק, וגם בכמה מקרים דיס-אינפורמציה שבאה להכשיל את החקירה. המידע זה נותב אל דפי העיתון ואל המיקרופון בקצב שוטף, וזכה להתפרסם בגלל הרעב הגדול שגרם המחסור בהדל-פות מתוך החקירה עצמה.

מקור המידע העיקרי שהזין את מרבית הדיווחים ממהלך החקירה היו הנחקרים עצמם. לכל נחקר היו העיתונאים שלו ודרכם הוא ביקש לנתב את מהלך הדברים לתועלתו שלו - לטשטש את המזיק ולהבליט את הרצוי. הסיבה שכל-כך הרבה חומרים שנמסרו על-ידי הנחקרים עצמם - שלפחות במהלך החקירה יש לפקפק באמינותם - הובאו לדפוס ושודרו ברדיו ובטלוויזיה נובעת גם היא מהרעב הגדול לחומר שלא סופק על-ידי החוקרים.

בעיית הנחקרים היתה שהם כל-כך הצליחו במלאכתם, עד שכאשר קראו בעיתון את החומר הדיס-אינפורמטיבי שמסרו הם עצמם לעיתונאי החלו להאמין באמיתותו. זה מסביר את תדהמתם הרבה כאשר הודיעה המשטרה על המלצתה להגיש ארבעה כתבי-אישום.

איור: אפרח בנוססקי

האם נכון היה לקיים זיקה כה הדוקה ומחייבת בין העיתונות, המשטרה והפרקליטות?

האם ראוי הנחקר לכבוד העיתונאי שקיבל בפרשה הזו? האם פרסם העיתונאי את החומר שקיבל תוך כדי ציון שמו, גם כאשר לא היתה בעיית חסיון המקור? האם הוצלב החומר שסיפק הנחקר לעיתונאי? מיטב העיתונאים כשלו בשאלות אלה ולא תמיד באשמתם. חלק מן הנחקרים וממ-קורביהם העלו לדרגת אמנות את מלאכת הפעלת העיתונאים. נחקר כריזמטי וחכם, והיה כזה, יכול היה להזין בפרשה זו גם עיתונאי מנוסה במידע שבחלקו היה אמין ובעל ערך עיתונאי רב, ולעומת זאת בחלקו האחר היה חומר שקרי ומגמתי ופרסומו נועד להכשיל את החקירה. בשלב מתקדם יותר קל היה כבר לזהות את הנחקר שהזין את העיתונאי. בבחינת אמור לי מי העי-תונאי ואומר לך מי נחקרו.

האם ידנו נקיות בכל הקשור לאימות החומרים שהשגנו מהנחקרים במהלך החקירה בפרשת בר-און? שאלה שקשה לענות עליה גם כשהיא נשאלת היום, זמן מה אחרי ששקע אבק הפרשה. ■

הכותב הוא מנכ"ל רשות-השידור

תקשורת בישראל הרבה נקודות זכות, אבל יש בה גם כמה דברים תמוהים. במרגיזים זים ביניהם, בעיקר ברמת המאקרו, עוסקת רשימה זו.

הטלוויזיה הלימודית, המתקראת משום מה וללא הצדקה חוקית "חינוכית", היא כלי תקשורת חשוב במדינת ישראל. כבר באמצע שנות השישים החליטה ממשלת ישראל שהרדיו והטלוויזיה יפעלו מכוח חוק מיוחד, ולא יהיו יותר ארגונים ממשלתיים. משום מה פסח המחוקק על הטלוויזיה הלימודית והשאיר אותה עד עצם היום הזה במעמד של יחידת-סמך במשרד החינוך והתרבות. כלומר: בישראל, על סף שנת אלפיים, פועלת עדיין תחנת טלוויזיה ממשלתית! אם הטלוויזיה הלימודית היתה ממשכה, בהתאם למנדט שמכוחו הוקמה, לעסוק רק בתכנים לימודיים-חינוכיים, ייתכן שהיתה איזושהי הצדקה למעמדה הממשלתי. אבל במשך השנים לא הסתפקו קברניטי הטלוויזיה הלימודית רק בעשייה פדגוגית, אלא פלשו למחוזות של חדשות וענייני דיומא. לי, כאזרח וכאיש תקשורת, קשה לקבל שבמדינה דמוקרטית, תוכניות אקטואליה כמו "ערב חדש", "תיק תקשורת" ו... מגזין באמהרית מובאות לצופים מטעם הממשלה ובפיקוחה.

בשנים האחרונות, במקום שהמחוקק יצמצם את הפעילות הכללית של הטלוויזיה הלימודית, הוא עשה עמה חסד והעניק לה מרחב מחיה שאין דומה לו בשום מקום אחר בארץ או בעולם. הטלוויזיה הלימודית משדרת כיום בערוץ 2 שעותיים וחצי בכל יום, שהם כ-15% מזמן שידורי ערוץ 2; בערוץ 1 שעות רבות בכל יום; ובכבלים - ערוץ 23 כולו עומד לרשותם.

הטלוויזיה הישראלית (ערוץ 1) היתה מוגפול של תקשורת אלקטרונית במשך כ-25 שנים. כיום, כמו בכל מדינות העולם המערבי, עומד הערוץ הראשון שלנו בפני מפת תקשורת חדשה - תחרות עזה עם ערוץ 2 מצד אחד, ועם עשרות ערוצי כבלים מצד שני. מנהלי רשות-השידור והגוף הציבורי שמפקח עליה לא השכילו במרוצת השנים האחרונות להגדיר, בצורה ברורה ונאותה, את מדיניות השידורים הרצויה עתה של התחנה הממלכתית. באופן טבעי התרכז המאמץ העיקרי של התחנה בשידורים של חדשות וענייני דיומא, ועל כך גאוותם. אף תחנת טלוויזיה איננה מסתפקת רק בשידורי אקטואליה. לטלוויזיה ממלכתית יש גם תפקיד חברתי חשוב, שיכול לבוא לידי ביטוי מוחשי בהעלאת רף איכות התוכניות המשודרות. אך ראה זה פלא, דווקא הערוץ המסחרי בארץ הוא זה שמביא לציבור הצופים, בצד תוכניות פופולריות רבות, גם תוכניות איכות לא מעטות (סאטירה, תחקירים, דרמות ישראליות בודדות וסדרתיות ועוד).

במקום להיאבק ולנצח במישור של תוכניות איכות, מנסים מנהלי הטלוויזיה הישראלית, משום מה, להתמודד בעידן הרייטינג דווקא על הז'אנר של תוכניות פופולריות, בלי שיתפסו שבמערכה זו ידם תמיד תהיה על התחנונה. טוב היו עושות רשות-השידור והטלוויזיה הישראלית אם היו מאמצות גם מדיניות של שידור תוכניות שיחזקו ויאדירו את התרבות המקומית, שיתרמו לאינטגרציה חברתית ויגשרו בין קטבים באוכלוסייה. תוכניות כאלה עשויות להפוך לנכס לאומי והיסטורי ולא להיות רלבנטיות רק לרגע השידור. מי ששידוריו ממומנים באגרה צריך להיות מנותק משיקולי רייטינג ולהביא לציבור לוח שידורים מגוון ובעל רמה. משום מה, מדיניות כזאת, שמקובלת בגופי השידור הממלכתיים באירופה, איננה עדיין נחלת הערוץ הראשון.

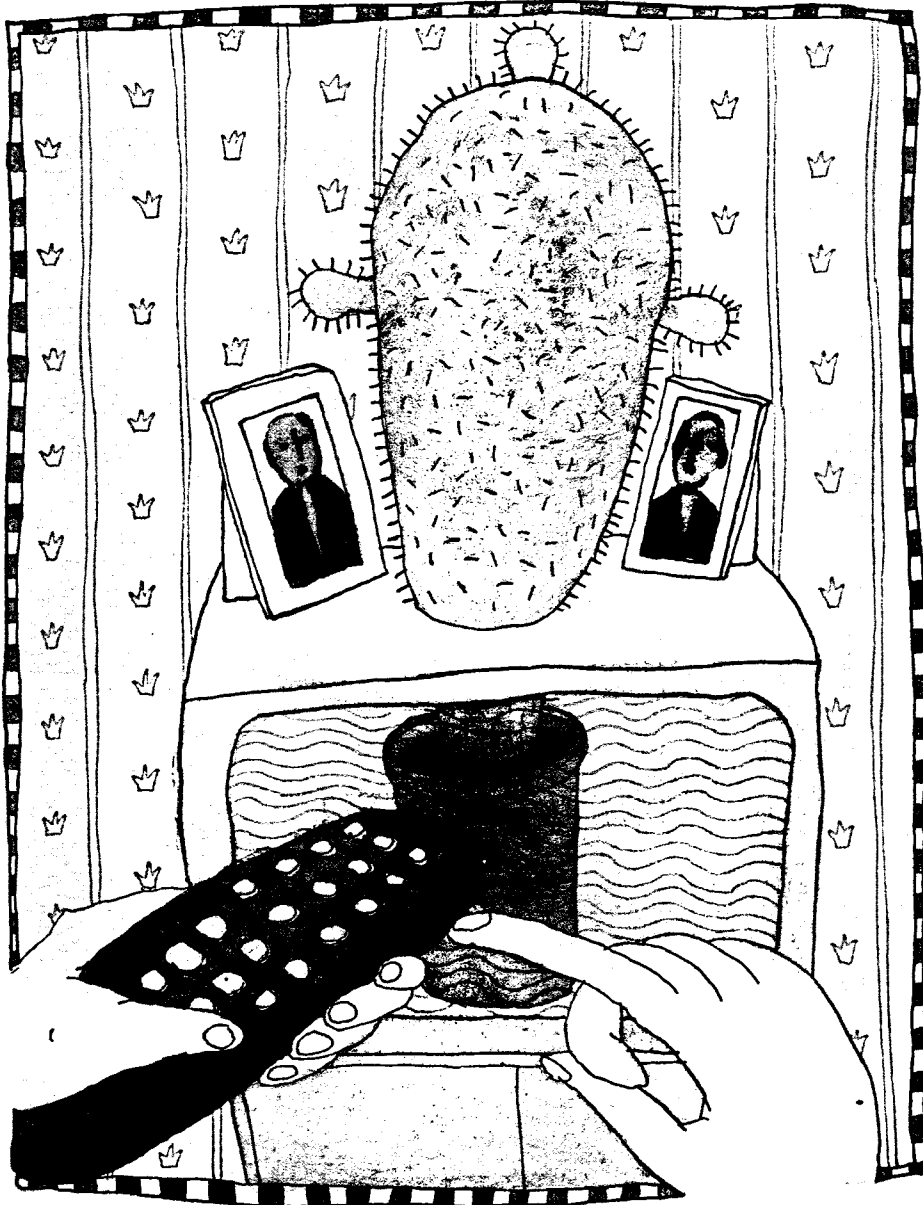
ערוץ 2 פרץ לתודעת הישראלים רק לפני ארבע שנים. תוך זמן קצר מילא את הוואקום הגדול שהותירה אחריה הטלוויזיה הישראלית. כאשר חוקקה הכנסת את חוק הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו והותירה את מלאכת שידורי הטלוויזיה בידי שלושה זכיינים נפרדים, היו הכל בטור-חיים כי לוח השידורים של ערוץ 2 יהיה לא רק "מוזר", אלא גם "נבוב". אך, למרבית הפלא, דווקא המבנה המיוחד של ערוץ 2 הוא שהביא את שידורי הערוץ במהירות לפסגות של פופולריות מצד אחד, ולאיכות תוכניתית מצד שני.

העובדה שבערוץ 2 פועלים שלושה מנכ"לים, שלושה מנהלי תוכניות, שלושה מנהלי שידורים וכי הביאה לציבור מגוון רחב של תוכניות, שיחד הפכו לעוצמה טלוויזיונית מיוחדת במינה. התחרות שמאפיינת את ערוץ 2 היא לא רק עם הטלוויזיה הישראלית והכבלים, אלא גם - או בעיקר - בין החברות הזכייניות לבין עצמן. כך יוצא הצופה נשכר: כל שבוע יש

עוֹזֵי פֶּלֶד

החולשות המרכזיות

לו לפחות שלוש תוכניות בידור, שלוש דרמות ישראליות, שלושה סרטי קולנוע וכיו"ב. אולם אותו מבנה של ערוץ 2, שבו לכל חברה זכיינית - "טלעד", "קשת" ו"רשת" - יש שני ימי שידור (ותורנות של שידורי שבת), גורם גם לכך שהערוץ יוצא נפסד בשל העובדה שאיננו יכול לשדר, ברצף יומי, סדרות מתמשכות. עד היום אישרה מועצת הרשות השנייה לזכ"י ימים לשדר רק את הסדרה "היפים והאמיצים" מידי יום באותה שעה. תחנות טלוויזיה מסחריים ות ברחבי העולם משדרות, בהמשכים, רצועות רוחב רבות. זה לא רק מביא צופים נאמנים לתחנה אלא גם נותן להם שירות שלו הם מצפים. למרות שאינני אובייקטיבי ביחסי אל ערוץ 2, הייתי מסתכן ואומר, שאולי העדר שידורי רצף אופקיים לאורך כל ימות השבוע הוא כמעט החולשה היחידה בו.

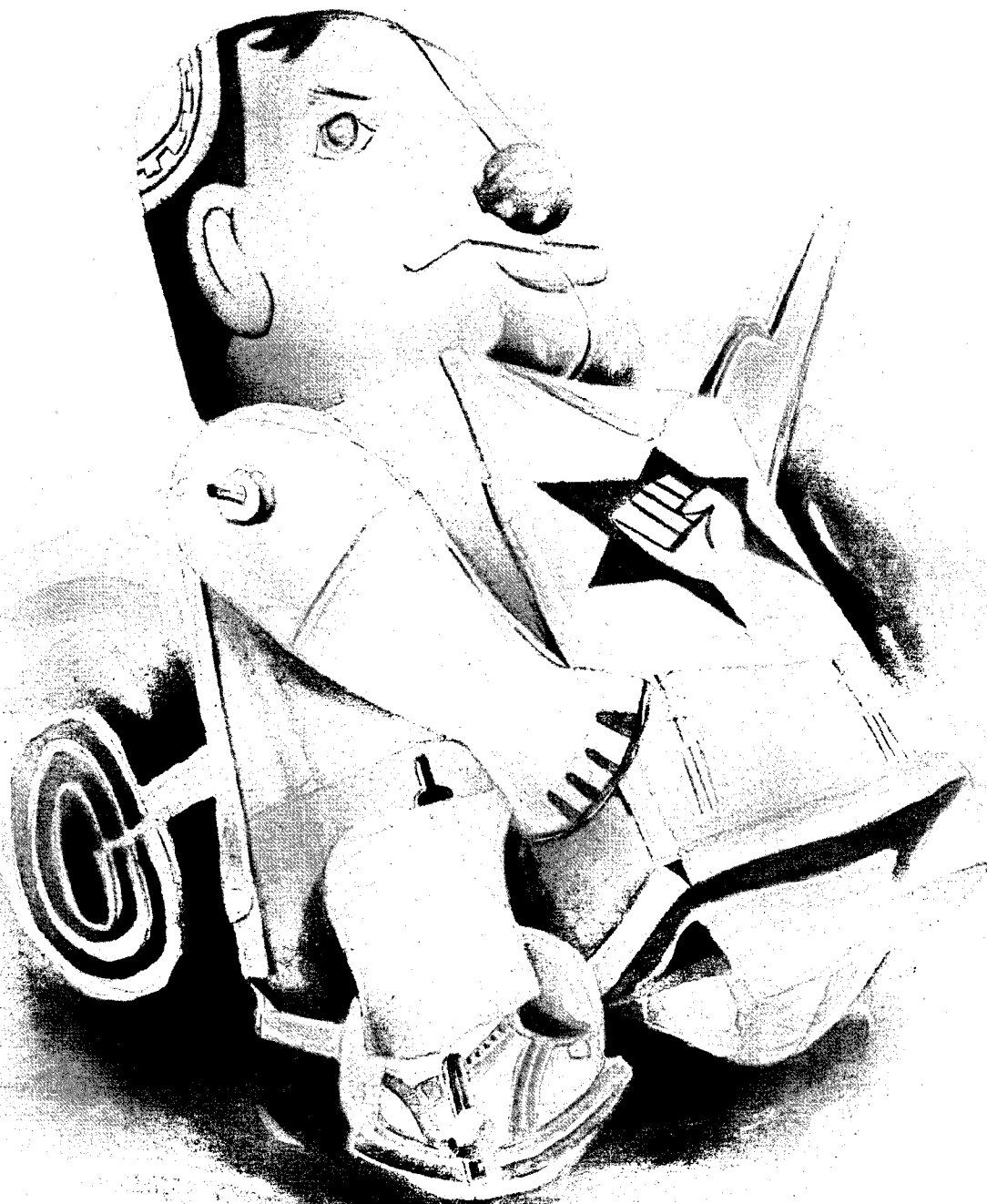
איור: יערה עשה

התפוצה הגדולה של העיתונות הכתובה בישראל היא אחד מפלאי עולם התקשורת. עם ההיצף הגדול של שידורי טלוויזיה שאורחי המדינה החלו לקבל בחמש השנים האחרונות, שינתה העיתונות חלק מתכניה, בצורה מעיינת.

אם פעם היתה הפרדה מוחלטת בין "ידיעה" ל"דעה", הרי שכיום טושטש ההבדל ללא הכר. פרשנויות למיניהן אינן עוד נחלתן של עמודי המערכת, אלא ניתן לקרוא אותן בכל עמודי החדשות ואפילו בעמוד הראשי. יש בכך מעין הודאה בעליונותה ובמרכזיותה של התקשורת האלקטרונית, ובעיקר הרדיו, בהבאת החדשות. אך במקום להרחיב את החדשות ולהבליט את עומקן, בוחרת העיתונות - בכל העולם וגם אצלנו - להתחרות על עיני הקוראים בכותרות עבות, צילום מים גדולים ופרשנויות רבות (מדי). מאחר שהטלוויזיה הפכה כל-כך דומיננטית, ומאחר שרוב קוראי העיתונים בארץ צופים שעות רבות בשידורי דוריה, אימצה העיתונות הישראלית מנהג שאיננו מצוי בארצות אחרות, או לפחות לא בהיקף שהוא מצוי בישראל: עיסוק מרובה ובלתי פוסק בהווייה הטלוויזיונית הישראלית. בימי ראשון, כאשר אני מקבל לשולחני את לקט עיתוני סוף-השבוע בלבד, מסתבר שמדובר בעשרות לא מעטות של ידיעות, כתבות וצילומים. העיתונים הבלתי נדלה של העיתונות הכתובה במה שמתרחש בטלוויזיה, או בכוכביה, הופך את העיתונות בארץ למשקפת את מסך הטלוויזיה יותר מאשר את החברה בישראל.

ועוד מלה ספציפית: "הארץ" שמר לכל אורך השנים על מעמד מורם מהגובה העממי של יתר עיתוני ישראל. לאחרונה משנה "הארץ" את אופיו והוא עומד עתה בפרשת דרכים מסוכנת - הוא עלול לאבד את ציבור קוראיו הרציניים ולא לצרף לחוג קוראיו את האחרים. אני מקווה שעורכי "הארץ" ומנהליו יידעו לנווט את המהלך החדש בצורה כזו, שעיתון איכותי זה יצליח לשרוד. ■

הכותב הוא מנכ"ל "טלעד", ערוץ 2

איור: צחי פרבר

הֵיוּ אֵלֵינוּ לֵאמֹר

האם לגופים הקיצוניים, שכונו בדיעבד "השוליים הסהרוריים של הימין",
היה קיום אמיתי או שבמידה רבה הם היו יצירי התקשורת

ד': "מתי משתמשים בנשק? אנחנו משתמשים בנשק רק להגנה עצמית, גם אם אנחנו כל-כך רוצים וכל-כך רוצים להרוג ערבים, זה לא המקום. פה לא לומדים את הדברים האלה. איש איש הישר בעיניו יעשה - אחרי הקייטנה".

(המדריך ז' לחניכי קייטנת "כך" בקריית-ארבע במהלך הסבר על שימוש בנשק, כתבתו של ניצן חן, "היומן" ערוץ 1, 29.7.94)

"עד טיפת דמי האחרונה".

גם להרוג?

"גם להרוג".

את מי?

"את מי שגידו לי".

ערבים?

"אם זה מחבל, אם זה ערבי סתם... הכול".

יהודים?

"יהודים...".

אם יאמרו לך?

"יש יהודים שהם לא יהודים".

אם יאמרו לך להרוג יהודים, תהרוג גם? "אם זה יהודי שלא יהודי, ואנשים יכולים להבין למה אני מתכוון, אז כן".

(מתוך טקס ההשבעה לארגון אי"ל, כתבתו של איתן אורן, "היומן", ערוץ 1, 22.9.95)

בחלק החסוי של דו"ח ועדת שמגר, זה שחשף את מערומיהם של אנשי השב"כ שהפילו את הסוכן אבישי רביב, נשלחה אצבע מאשימה אל פעולתה של התקשורת, בעיקר זו של הערוץ הראשון, בכיסוי פעולותיהם של אבישי רביב וחבריו במסגרת מה שמכונה "תנועות הימין הקיצוניות". כלי התקשורת, קבעה הוועדה, נתנו כיסוי לגופים ולפעילי יות שלא היה להם קיום אמיתי בשטח.

כך נכתב בדו"ח: "הוא (אבישי רביב; ע"ב) היה הגורם המרכזי ביצירת גוף דמה מיליטנטי שכונה אי"ל (ארגון יהודי לוחם), שנתקייס למעשה רק בפרסומיו של אבישי רביב ועל-ידי הכיסוי שניתן לו בטלוויזיה".

כמה פסקאות אחר-כך נכתב שוב: "אבישי רביב המשיך בשלו. הוא יזם פעילויות אלימות בחברון, פרסם כרוזים ובהם אחד שקרא לסרב לשרת בצה"ל, התנכל לראש מועצת קריית-ארבע ולבניו, שנראו לו מתונים מדי, הציג לתקשורת מיצג מבויס של קייטנת 'כך', יצר שם של גוף חדש בשם 'חרב גדעון', פרסם כרוזים הקוראים לפגיעה במר דומב, מפעילי מועצת יש"ע".

אותו "מיצג מבויס", קייטנת הנוער של "כך", הוצג לעיני כלי התקשורת ב-25 ליולי 1994 בקריית-ארבע. ב"דיעות אחרונות"

הקדיש הכתב איתמר אייכנר לנושא ידיעה קצרה עם תמונה תחת הכותרת: "תנועת 'כך' מפעילה מחנות-נוער במחנת-הרא"ב. בערוץ הראשון, לעומת זאת, בחרו להקדיש לנושא כתבה שלמה ב"יומן". ניצן חן, אז כתב ההתיישבות של חדשות הערוץ הראשון, צילם כשמונה ילדים בשעת אימונים "יבשים" בנשק. אחר-כך יצא חן עם מדריכי הקייטנה למזרח ירושלים ותיעד אותם נוסעים במכונית עם מנורה כחולה מהבהבת, מטרידים באלימות עוברי אורח ברחובות השוממים, ולבסוף צילם כתובת שרוססה על מצבת החייל האלמוני: "מוות לחוסיין - 'כך'".

הכתבה עוררה סערת רוחות ציבורית וגררה חקירת משטרה. אבל עוד לפני כן היא עוררה חילוקי דעות בקרב אנשי הצוות שיצאו לצלם עם חן. מספר אחד מהם: "תוך כדי עשיית הכתבה חשבתי שהסיפור קטן הרבה יותר ממה שהוא נראה. לקחו כמה ילדים וצילמו אותם. הרגשתי די מנוצל - להראות דברים שבמציינות אותם לא קיימים. בגלל נוכחות של כלי התקשורת, הם הסכימו לבוא לירושלים ולעשות פרובוקציות במזרח העיר במקום שאין להם שום קשר אליו. הם עצרו מכוניות באמצע

ניצן חן: היו שני אנשים

שישבו ופמפמו אינפורמציה

לתקשורת, והתקשורת

דיווחה על זה וניפחה את זה

מעבר לכל פרופורציה

הלילה והתחילו לבדוק להם תעודות. במזרח העיר הם בפירוש עשו את זה במיוחד בשבילנו. נראה לי שאלו דברים שנעשו רק כדי שיהיה לנו עוד משהו להראות בכתבה. הם הכו שם כומר יווני שכעס מאוד וטען שזה בגללנו. בשלב הזה רציתי להפסיק את הכתבה, אבל היא לא הופסקה. לדעתי היה צריך להפסיק אותה, כי היא לא שירתה שום דבר. היא שירתה אותם, לא את העיתונות ולא את הטלוויזיה".

לאחר שצולמה הסיסמה שרוססה על מצבת החייל האלמוני הירדני, נראה בכתבה אחד ההניכים מתחמק מהמקום בחשיכה. צילום המילוט היה מבויס לחלוטין. "הם באו אלינו ואמרו", מספר איש הצוות: "ציינונו על המצב, בוא נעשה כאילו שאנחנו בורחים". כעסתי מאוד כי נראה היה לי שאנחנו מביימים דברים".

גיל ליטמן, אז כתב המתיישבים של קול-ישראל, סירב לקחת חלק ב"מסיבת העיתונאים" שארגנו מדריכי הקייטנה של "כך". "הייתי בתחילת ההצגה, ליד קריית-ארבע. הם ביקשו מילדים שיבואו עם חולצות צהובות, נתנו להם עוזי וחילקו פקודות - פול, קום, שכב, פוצטות. בשלב הזה הסתובבתי והלכתי

לדרכי. למחרת יצאו כתבות מזועזעות ומצמרות רות ובכנסת קם קול צעקה בעקבות התמונות של ילדים עם כובעי גרב על הפנים. ראו אותם עומדים בתנוחה שטנית שממש הזכירה את ההיטלר-יוגנד".

איך ידעת שמדובר רק בהצגה לתקשורת? ברגע שהם ראו את הצלמים מתמקמים הם התחילו לתת הוראות, וברגע שהצלמים הלכו, אז מבחינתם ההצגה נגמרה ואיש איש חזר לביתו. אני בכלל לא יודע אם היה המשך לקייטנה הזאת. זה לא גוף שנפגש כמה פעמים בשבוע ופעל לפי תוכנית מוגדרת מראש. הם עשו את זה לצורך ההצגה, ואחר-כך כל אחד הלך הביתה. ראיתי זאת מול עיניי. לא הייתי מוכן לתת את ידי לדבר כזה.

ניצן חן מודה שהכתבה עוררה אצלו התלבטות ויות: "בדיעבד, יש לי ייסורי-מצפון על עצם החשיפה של הדבר הזה, אף על פי שיש אנשים שחושבים שחשוב להביא דבר שהוא בגדר הסתה ללא הסוואה. קשה לדעת איפה הגבול בין אימון אמיתי לבין מה שנעשה כהצגה לתקשורת". עם זאת, טוען חן, לא היה בכתבה שום ביוס: "ביום הוא הגבול מבחינתי. שום סיטואציה לא בויתה. לא ביקשתי מאף פעיל להציג בפני. אני שמתי מצלמה ומה שהם עשו - אני תיעדתי".

השאלה מהי הצגה לגיטימית לצורכי יחסי-ציבור, ומהי כתבה שראויה לכינוי "מבוימת" או "לא אמיתית", עולה במלוא חריפותה בכל הכיסוי התקשורתי שלו זכו פעילי הימין הקיצוניים בשנים שמאו עלייתו של רביב לשלטון ועד ליום הרצח שלו. דו"ח ועדת שמגר מוזכר באופן מפורש את כתבתו של איתן אורן, שתייעדה את טקס ההשבעה לארגון אי"ל ושודרה אף היא במסגרת "היומן", כתודש וחצי לפני רצח רביב: "כל העת המשיך (אבישי רביב; ע"ב) בקשרים עם התקשורת כדי להציג את אי"ל כגוף קיים, וזכה לסיוע הטלוויזיוני בכך ששדרה את טקס ההשבעה, שלא היה אלא הצגה, כאשר מי שנכתב במקום היה חייב להיות ער לכך שמדובר בהצגה".

לאחר שידור הכתבה אמר אחד המשתתפים בטקס לנדב העצני ב"מעריב": "אני לא יודע מה חשב הכתב איתן אורן, אבל לא היה קשה להבחין שכל מה שהלך שם היה בשביל המצלמה שלו. למשל, רביב אמר שכשחברים חדשים מתקבלים לארגון בודקים אותם בדרך של עינויי שב"כ, ואז הוא עשה הצגה של טקס קבלה, הכניס מכות לאחד החברים וצעק: 'מה אתה יודע על החברים שלך? מי עוד חבר באר-גון שלך?'. כולם ראו שזה צחוק מהעבודה, ואז כולם התגלגלו מצחוק, עם המסכות על הפנים. לא הופתעתי שיתן אורן לא שידור את הקטע הזה". איתן אורן דוחה בתוקף את הביקורת של ועדת שמגר: "מה זה הצגה לתקשורת? שמיש-הו יסביר לי מה זו הצגה. האם מסיבת-עיתונאים אינה הצגה לתקשורת? הרי הכינוי אותה

מראש לעיתונאים. האם הפגנה שנקבעה מראש אינה הצגה? את יכולה לקרוא לזה הצגה ואני קורא לזה מחזה מצמרר. אנחנו הצטמררנו. ברשותי כל הקלטות שאנחנו צילמנו. אין שם שום קטע שבו הם מתפוצצים מצחוק. להפך – הם רועדים מפחד. כל מה שצילמנו צולם בשוט אחד, אמרתי לצלם שלא יפסיק לצלם לרגע. אלו לא אנשים שהציגו, אלו אנשים שדיברו באמונה לזהטת ממוחם הקודח”.

איתן אורן מתייחס לאנשי אי”ל כאל אנשים שדיברו מתוך אמונה לזהטת, אבל כתבים שסיקרו את תחום המתנחלים לא תמיד ראו אותם באור כזה. חנן שלאין, כתב השטחים ובעבר גם כתב המתנחלים של “מעריב”, הכיר היטב את אבישי רביב וחבריו: “אבישי רביב היה האיש שהיה בקשר מתמיד עם התקשורת. אני התייחסתי אליו כאל תמהוני, אדם שמעורר סימני שאלה. לפעמים הוא היה מתקשר ומציע לי לבוא ולראות כיצד מכים ערבים. הוא הופיע אצלי ב’מעריב’ פעמיים או שלוש, יחד עם עוד פעיל שלו, תמהוני כמונו. הוא הילך קסם על נערים אבודים שהלכו אחריו. הוא הציע לי לבוא לפעילות באחד הכפרים – הכאה של ערבים. אני התעלמתי מההצעה שלו, זה נראה לי לא רציני”.

למה הכוונה “לא רציני”?

זה דבר שנעשה עבור התקשורת באופן מאוד ברור. יש גבול דק שעיתונאים צריכים לעשות, למרות שהם לא תמיד עושים, בין מה שהוא סיפור עיתונאי או אירוע בשטח שצריך לדווח עליו לבין אירוע שנעשה במיוחד בשבילך כדי שתדווח עליו. באופן שבו הם הציגו את זה לפני ב’מעריב”, זה נראה לי כהצגה מושלמת לתקשורת.

התקופה שבין חתימת הסכם אוסלו לרצה רבין תירשם ודאי ב’מוחם הקודח”, כפי שהג’ דיר זאת איתן אורן, של אותם פעילים קיצוניים נים כתקופת זוהר שספק אם תזדמן לידיהם שוב. תיקי העיתונות על תנועות שנודעו בשם “ד”ב” (ראשי התיבות של “דיכוי בוגדים”), “חרב גדעון”, “חרב דוד”, אי”ל והתנועות המוכרות יותר – “כך” ו”כהנא חי”, מלאים בידיעות על כרוזים שהופצו, רכוש ערבי שהושחת, תושבים ערבים שהותקפו, ולצדן ידיעות על מעצרים של פעילי התנועות הללו ועל חקירתם במשטרה.

פעמים רבות נפתחה חקירת המשטרה בעקבות כתבות שזימו פעילי התנועות הקיצוניות, שאפשרו הצצה לעולם האפל והמסוכן של הימין הקיצוני, כפי שרצו להציגו לעיני הכתב. כך היה לאחר הכתבה של ניצן חן על קייטנת “כך”, כך קרה לאחר כתבתו של איתן אורן על ההשבעה של אי”ל, וכך היה גם לאחר שליאת רון, כתבת מוספים ב’מעריב”, התל-ויתה לפעילות הלילית של “משטרת יהודה” במאי 93. מהי “משטרת יהודה”? שמונה פעילי “כך” שיצאו עם הכתבת והצלם לסיו

חשויות אחרות בשטחים. בכך הם הפכו את עצמם למקור מידע שאף עיתונאי לא יכול היה לוותר עליו בקלות.

גיל ליטמן היה העיתונאי הראשון שהגיע למערת המכפלה מיד לאחר הטבח שביצע ברוך גולדשטיין, בזכות הודעה שהעביר ברוך מרזל בביפר לכתבים באותו בוקר: “ברוך מרזל: יריות במערת המכפלה, הרבה צרות. הרבה נפגעים. כפי הנראה ערבים. פרטים ראשונים בלבד”.

כאשר היה צורך לאמת ידיעה כלשהי על פיגוע בתברון או יידיי אבנים על-ידי ערבים, ידעו כתבי השטחים וההתיישבות כי ברוך מרזל או נועם פדרמן יספקו להם מידע אמין. בקשר שקיימו עם הכתבים שמרו פעילי הימין על איוון עדין בין אספקת מידע אמין על אירועים שוטפים לבין הפצת ידיעות מנופחות על פעילות ארגוניהם. חנן שלאין: “היינו מקבלים הודעות בביפר בנוסח: “בתברון הוצתו הלילה שלוש מכוניות ונשברו חמישים חלונות בבתיים של ערבים”. על-פי רוב ידעתי שאירוע כזה התקיים, אך ייתכן שהמספרים שנמסרו בהודעה מוגזמים. בתקופה מסוימת היה ברוך מרזל מפריז בדברים שהיה בהם רק גרעין של אמת, אבל אחר-כך הוא התעשת ודיווח באמינות די גבוהה”.

לצד הקשר השוטף עם כתבי השטחים יזמו מדי פעם פעילי הימין הקיצוני “מופעי ראוה” מיוחדים שזכו לתשומת לב תקשורתית רבה ועוררו הד ציבורי עצום. הפעם הראשונה שבה הבינו פעילי “כך” את הפוטנציאל התקשורתי הטמון במה שאחר-כך פורסם שוב ושוב כ”קייטנת “כך”, היתה ב 87. כתב השטחים וההתנחלויות של “ידיעות אחרונות” באותה תקופה, יצחק רביחיא, הביא לעיתונו סיפור בלעדי: ביצר ירושלים מתאמנים כשישיש נערי “כך” בנשק ובקרב מגע ואף עוברים אימונים מיוחדים המכונים אותם לחקירות השב”כ. הסיפור, שזכה לכותרת גג שמנה “חשיפה”, הביא את הכנסת לכינוס חירום באמצע פגרה, אך נגמר בקול ענות חלושה: המשטרה חקרה והגי-עה למסקנה כי הנשק שנראה בתצלומים היה שייך לאחד המלווים המבוגרים, וכי כל “אימור-ני הנשק” של הנערים לא היו אלא הצגה לתקשורת. יצחק רביחיא, היום דובר סיעת העבודה בכנסת, משוכנע גם עתה כי למחנה האימונים של “כך” היה קיום אמיתי: “הם שהו שם כמה ימים, זו לא היתה הצגה לתקשורת. יכולתי להבחין בכך לפי קופסאות השימורים הריקות שהתגלגלו מסביב, האוהלים, הגנרטור, האבנים המסידרות. אין לי ספק שהקייטנה היתה מתקיימת גם ללא הסיקור התקשורתי”.

כתבי ההתיישבות לא מיהרו לקנות בכל פעם את הסחורה שפעילי “כך” ופעילים קיצוניים אחרים רצו לספק. חלק נכבד מהכתבות על ארגון אי”ל ועל קייטנות “כך” נעשה בידי כתבי מוספים של סוף-שבוע שלא סיקרו

לילי חמוש בקסבה של חברון. רון סירבה ליפול לגמרי בפח היחצ”ני שטמנו לה אנשי “כך” וציינה בכתבתה: “ברור שחוץ מרצונם להיות לוחמים ללא חת, אנשי ‘כך’ הם שועלי תקשורת ותיקים. יודעים איזה גימיקים העי-תונות אוהבת. אז קודם הכריזו על הקמת מדינת יהודה, אחר-כך על אימוני ‘נוער כך’, ואחר-כך על ארגון ד”ב, והלהיט העכשווי – משטרת יהודה”. אבל למרות המודעות הזאת הצליחו אנשי “כך” לנגוס בהזדמנות זאת בנתח התקשורת שרצו בו: הם קיבלו שני עמודים במוסף השבת של “מעריב” עם תמונות הפעילים אווזים בכלי נשק שלופים.

נדב העצני, כתב במוסף השבת של “מע-ריב” ובעבר כתב לענייני שטחים: “באופן קבוע, מבית האולפן של ‘כך’ בנו פרובוקציות לצורך העיתונות, מבלי שהיה להן בסיס אותנטי. זה לא היה קורה ללא תיאום עם העיתונות. פנו אלי הרבה פעמים כדי שאבוא לסקר פרובוקציות כאלה. אני זוכר פנייה שבה הזמינו אותי להצטרף לפעילות של קומנדו ששוכר פנסים בתברון. אני יודע שזו מניפולציה ואמרתי, ‘חביבי, אל תנסה לעבוד עלי’”. פעילי הימין הקיצוני הצליחו לשכלל את

גיל ליטמן: הסיקור של ארגוני

הימין הקיצוניים הושפע

מהתחרות הגובלת בין אמצעי

התקשורת, וזה בא לידי ביטוי

באופן חריף במלווייה

עבודתם מול כלי התקשורת לדרגה של יחצ”נות אמנותית. השמות בכתבות הטלוויזיה והעיתונות חוזרים על עצמם שוב ושוב: ברוך מרזל, נועם פדרמן, אבישי רביב, נתי לוי, טירן פולק, ולאחרונה מופיע יותר ויותר גם שמו של פעיל “כך” איתמר בן-גביר. ברוך מרזל ונועם פדרמן מזוהים מזה שנים עם תנועת “כך”, גם לאחר הוצאתה אל מחוץ לחוק. אבישי רביב ומי שמופיע לצדו כמעט בכל תמונה, נתי לוי, דיברו בשמו של כל ארגון אפשרי אחר – אי”ל, ד”ב, “חרב גדעון”, “חרב דוד” ונראו פעילים גם במה שהוצג כקייטנה של “כך”.

אותו קומץ אנשים היו בעת ובעונה אחת גם דוברי התנועות שבשמן הפיצו את הידיעות לתקשורת, גם מרכזי הפעילות והוגיה, גם קציני המבצעים, מפיצי הכרוזים וכן המרואיינים והמצולמים בכתבות שנעשו עליהם. הם נמצאו בקשר קבוע ושוטף עם כל הכתבים שעסקו בסיקור המתנחלים והשטחים ולמדו מהר מאוד להכיר את מערכות התקשורת. כך, למשל, בצד שפע ההודעות שהוציאו לכתבים באיתוריות על כרוזים שהפיצו ועל התנכלות יות לערבים, הזרימו גם מידע חיוני על התר-

את המתנחלים דרך קבע ולא הכירו היטב את הדמויות הפועלות. איתן אורן לא עסק בסיקור ההתנחלויות, וכך גם לא ליאת רון. הנן שלאין: יש הבדל משמעותי בין כתב שמסקר את התחום, ויש לו יכולת להעריך מה אמיתי ומה לא, לבין כתב מבחוץ שמוצעת לו הצצה אל תוך עולם אפל ולא מוכר. אלו כתבים שאפשר בקלות למכור להם סיפורים המנות-קים מהמציאות בשטח".

היה או לא היה? ראוי לשאול את השאלה הזאת לגבי רבות מהפעילויות הפרובוקטיביות של הימין הקיצוני שזכו לסיקור תקשורתי בולט בשנות שלטונו של רבין, וחיוקו את התחושה כי כוחם של ארגונים מתחרתיים, גזעניים ואלימים הולך ומתחזק בקצב מעורר דאגה. הפגנות ההמונים שהתקיימו ברחובות אכן היו, הקריאות האלימות בגנות הממשלה אכן הושמעו, אבל האם לגופים הקיצוניים, שכוננו בדיעבד "השוליים הסהרוריים של הימין", היה קיום אמיתי?

ניצן חן מודה כי יש לו ייסורי-מצפון בעניין זה. "בפרסקטיבה של ארבע שנים לאחור, לאחר שנרצח ראש ממשלה, אני שואל את עצמי, רגע, למה אני צריך לתת להם עשר דקות ביומן השבוע? האם בכך לא היללתי ושיבחת אתם? אין ספק שכל הימין הקיצוני הוא תופעה שולית. אלו קומץ של פעילים שעושים מעשי פרובוקציה. 'חרב גדעון' ו'חרב דוד' לא היו ארגונים מסודרים. שני תמהונים, ולא מעבר לזה. ברגע שמהדורת החדשות אומרת על ארגון כזה שהוא לקח אתריות, זה מאשר את קיומו. אבל הביפר הגיע מהם, בזה אין ספק. התקשורת עזרה להם להאדיר את עצמם, אבל היא לא יזמה את אותם ארגונים קיצוניים. היו שני אנשים שישבו ופמפמו אינפורמציה לתקשורת, והתקשורת דיווחה על זה, וניפחה את זה מעבר לכל פרופוציה". לדעת גיל ליטמן פעלו חלק מהכתבים מתוך רצון להיענות לציפיות העורכים שהמתינו לחומרים החמים שיגיעו אל שולחנם. "הסיקור של ארגוני הימין הקיצוניים הושפע מהתחרות הגוברת בין אמצעי התקשורת, וזה בא לידי ביטוי באופן חריף בטלוויזיה. אבישי רביב צמח בתקופה המקבילה לפרוץ הערוץ השני. היה רצון של אנשי הערוץ הראשון לעמוד בתחרות שהציב ערוץ 2, ושל כתבי ערוץ 2 להראות שאינם גופלים מהערוץ הממוסד. זה הגיע למצב פרדוקסלי שבו כתבים עשו מני-פולציות קטנות כדי להביא כתבת חדשות פוטוגנית. ידעתי על הכתבה של איתן אורן לפני ששודרה. היה מי שגער בי אחר-כך במערכת - למה לנו אין הסיפור הזה? עניתי שלמיטב הכרתי מדובר בהצגה, ואיני מוכן לתת לכך את ידי".

שטף ההודעות באיתוריות על כרוזים שהופ-צו בהתנחלויות ועל פעולות אלימות נגד ערבים הביא את כתבי ההתיישבות לנסות

ולנסח קווי פעולה משותפים, שידריכו אותם מה ראוי לדיווח ומה לא. בשתי הישיבות הרא-שונות והיחידות של תא כתבי ההתיישבות, שהוקם ביוזמת גיל ליטמן וצבי זינגר מ"ידיעות אחרונות", הם לא הצליחו להגיע להסכמה. למרות זאת, מספר נדב שרגאי, כתב ההתייש-בות של "הארץ", הם קיימו התייעצויות לא פורמליות בינם לבין עצמם לגבי הודעות שהגיעו לכולם באיתוריות: "הדברים האלו לא היו בלעדיים, והיינו מתייעצים בינינו - שווה פרסום? באילו ממדים? מה באמת עומד מאחור-רי זה? היו דברים שהחלטנו לא לפרסם".

למרות זאת, ולמרות שכל כתב מעיד על עצמו כי דאג להצליב את המידע שקיבל מפעילי הימין הקיצוני עם מקורות אחרים, הקלות שבה הצליחו נועם פדרמן, אבישי רביב וחבריהם האידיאולוגים לחדור לכלי התקשור-רת ולשטות בציבור בהפצת מידע מניפולטי-בי היא מדהימה.

הדרך השכיחה והקלה ביותר היתה העברת כרוזי הסתה למערכות העיתונים ולרדיו בצי-רוף הודעה על "עשרות כרוזים שהופצו בהתנחלויות המגנים את...". אהרון דומב, מנכ"ל מועצת יש"ע ובעבר דוברת: "התפרס-

דומב: עשיית בדיקה

מדגמית פעמים אחדות כאשר

נמסר שכרוזים קיצוניים הופצו

ביישובים, ואף אחד לא ידע

על מה מדובר

מו כל הזמן ידיעות על כרוזים שהפיצו אנשי 'כך'. במקרה הטוב הם הדפיסו ארבעה כרוזים כדי לשלוח אותם לכתבים והעבירו עוד שני פקסים כדי שיוכלו לטעון שהעבירו לעוד אנשים. במקרה הפחות טוב, הכרוזים בכלל עוד לא נולדו. עשיית בדיקה מדגמית כמה פעמים לאחר שנמסר שכרוזים כאלו הופצו ביישובים לאחר הטבח במערת המכפלה, ואף אחד לא ידע על מה מדובר".

נדב שרגאי למד על בשרו את הסכנה הטמו-נה בכרוזי הפקסים. ב-15.9.92 קיבלו שרגאי וליטמן כרוז הסתה קיצוני מאוד שנשלח בשם ועד רבני יש"ע. ליטמן הבחין כי כתב היד על המעטפה שבה נשלח הכרוז וזה לכתב ידו של נועם פדרמן, שהופיע על מעטפה ישנה שהכי-לה כרוז הסתה נגד שולמית אלוני. הוא התקשר לדוברת ועד רבני יש"ע וזו הכחישה מכול וכול הפצה של כרוז קיצוני בנוסח הזה. שרגאי פרסם למחרת ידיעה בולטת ב"הארץ" שכותרתה: "ראש רבני יש"ע: הסלקציה של הנאצים במחנות דומה לזו של הממשלה בהתיישבות". כשהבין שנפל בפח שטמן לו נועם פדרמן, הגיש תלונה במשטרה ולמחרת פרסם ידיעה לפיה "מסמך של פורום רבני

יש"ע זויף והופץ בהתנחלויות במאות עותקים". פדרמן, אגב, הורשע בזיוף ונידון לשלושה חודשי מאסר.

שיטה נוספת שהוכחה כיעילה במאבק על תשומת הלב התקשורתית היתה לקיחת אחריות באופן אנונימי על ידיעות בדבר פגיעה בערבים.

ב-7 בספטמבר 1995, יום חמישי בלילה, נרצח בחלחול תושב ערבי, סלמאן זמעה. זמן קצר לאחר שפורסמה הידיעה בכלי התקשורת החלו לזמום מכשירי האיתורית של הכתבים. בתחילה הודיע ארגון אי"ל כי הוא לוקח אחרי-ית על מעשה הרצח ולאחר מכן הודיע אלמוני כי ארגון "חרב דוד" הוא זה שביצע את המעשה. בעיתונים של יום ראשון כבר שרטטו כתבים את דיוקנו של הקבוצות הימניות המטוכנות ש"על-פי ההערכות" אחראיות למעשה הרצח. מאחורי שני הארגונים האלה עמד אבישי רביב. בחקירת המשטרה התברר מאוחר יותר כי זמעה נרצח על רקע סכסוך מקומי בין ערבים.

האם נדרשו הכתבים שסיקרו את ההתנחלויות ות הפעיל מנגנוני סינון ובקרה על מנת להתאים את ההד התקשורתי שזכו לו פעילי הימין הקיצוני להשפעתם האמיתית בקרב המתנחלים? ישראל סגל, עורך "יומן השבוע" בערוץ הראשון, מתנגד לגישה הזאת. "אני משקף הלכי-רוח בציבור וחושף תופעות. אני לא עושה שיקול של למי יש כוח ולמי אין. זה שיקול לא לגיטימי מבחינתי כעורך. היו תלמידות שהעריצו את יגאל עמיר? מה קרה? כמה ילדות כבר היו שם? אז מה - נתנו להן חשיפה וחשיבות? אני חושב שהיה צריך לשרד את זה כי זה מבטא רבדים עמוקים ורחבים יותר שהקצה שלהם מתמצה באנשים בודדים". הרהורי החרטה מגיעים דווקא מהשטח, ממי שהיו במקום וראו את ההתרחשויות, לפני הסיון שעושה עדשת המצלמה. ניצן חן: "יש לי הרבה הרהורים על אופן הסיקור שלנו. תמיד הדובר הקיצוני ביותר היה זה שזכה לכי-סוי, ולמחרת בקריית-ארבע כבר ידעו שאנח-נו מחפשים את הקיצונים והתנהגו בהתאם".

גיל ליטמן: "הרבה פעמים נכנענו למניפול-ציות של נציגי ארגון ימני קיצוני, למרות שידענו שהמשקל שלהם בקרב המתנחלים, מידת ההשפעה שלהם בציבור תושבי יש"ע ואפילו היכולת האמיתית שלהם לפגוע, להתנכל ולהרע, מוגבלים. נתנו להם פרסום, הצגנו אותם כאנשים שחברים בארגונים חשאיים, אימנטיים, מהלכי אימים. למעשה, יצרנו סוג של מציאות שלא היתה בשטח, אלא באה לידי ביטוי בשידורי הטלוויזיה, הרדיו ומעל דפי העיתון". ■

עונת באליוט היא סטודנטית לפסיכולוגיה ולתולדות האמנות ועיתונאית

הייתי שם

כך תמרן ארגון "כך" את אמצעי התקשורת

בבוקר ה-8 בנובמבר, יום שישי, שודרה בחדשות קול-ישראל ידי-עה, ולפיה ברחבי יהודה ושומרון מופצת קלטת של שירי הלל ליגאל עמיר ולברוך גולדשטיין. אלה היו ימי האוכרה ליצחק רבין ז"ל, השבוע שבין יום השנה העברי להירצחו לבין התאריך הלועזי, והידי-עה שודרה ברדיו בהבלטה, בתוספת ציטוטים. באותה שעה הייתי במערכת חדשות ערוץ 2 בירושלים; ערכתי כתבה למוסף, שנושאה: הרוב בימין מבקש שיאפשרו לו להשתתף באבל. ממש באותם ימים סיימתי את עבודתי ככתבת התיישבות. צעקות העורכים נשמעו מכל עבר: "צריך מיד להשיג את הקלטת, צריך לשרד קטעים מתוכה, להכין תמונות, לרוץ ולצלם איך מחלקים אותה בכל מקום". כל כתב מכיר את ההרגשה הזאת, כשעורכיו דוחקים בו לספק את החומר החם, ומיד. למעמסה שיש בכך מתלווה בדרך-כלל גם תחושה של הנאה, סיפוק בשל עצם העיסוק בכותרת של היום. אבל הפעם הרגשתי אחרת; אולי העובדה שימים ספורים קודם לכן עובתי את התחום אפשרה לי מבט מעט שונה על כל ההתרחשות, והמבט החדש הזה הצטרף לתחו-שות לא נוחות שהיו מנת חלקי לא פעם בשנים האחרונות. על התחו-שות האלה, שסיפור הקלטת ממחיש היטב, אדבר כאן.

•••

היכרתי את מי שהוכרו כאחראים לקלטת: ברוך מרזל ונועם פדר-מן, בוגרי "כך", תושבי חברון; הבנתי שמדובר שוב בתרגיל יחסי-ציבור, בתעמולה שמפיצה קבוצה שמנצלת את התקשורת, כך למדתי בשנים האחרונות, בצורה צינית, ועם זאת כמעט מושלמת. היום נראית לי המניפולציה שקופה; בהמשך אנסה לפרט את מרכיביה. אחרי הפנייה הבהולה מצד העורכים, ניסיתי לגמגם משהו בחלל הדסק. אמרתי שכלל לא ברור שהקלטת אכן מופצת, או שיש לה כל-כך הרבה דורשים כמו שטוענים מפיצה. אבל קולי נבלע בכליל הקו-לות שכבר תיאם את שכפול הקלטת ובוחר שורות שיצוטטו מתוכה והכין את הכיתוב שיופיע על המסך בומן שיישמעו צילילי השירים - טיפול טלוויזיוני לחומרים קוליים, שכמוהו מקבלות ידיעות בעלות ערך חדשותי מובהק במיוחד.

השגת הקלטת היתה עניין של מה-בכך; למעשה, היא כבר עשתה את דרכה למערכת על-ידי מפיצה. התקשרתי למקורות שלי בהתנחלו-יות, לשאול אם הם יודעים עליה משהו. התקשרתי לקריית-ארבע, הקרובה מאוד לחברון. איש מהאנשים שאתם שוחחתי לא ידע על מה אני מדברת, אבל הבטיחו לברר, וחזרו אחרי כמה דקות עם תשובה: לא נראתה קלטת כזאת בחברון. התקשרתי להתנחלויות אחרות, הידו-עות כקיצוניות. גם שם לא שמעו על הקלטת. התקשרתי לראשי יש"ע; הם דווקא ידעו על מה אני מדברת, אבל לא הצליחו להשיג בעצמם עותק של הקלטת כדי לשמוע את תוכנה, וביקשו ממני ציטו-טים לפני שיגיבו. תוך כדי שיחות הטלפון האלה הונח על שולחני פקס שהגיע זה עתה: ח"כ אמנון רובינשטיין מגיב על הקלטת. "שעוריי-יהו!", היה כתוב שם, "שלא יגידו עכשיו שיש רק יגאל עמיר אחד". היה לי ברור שח"כ רובינשטיין מסתמך על הידיעה ששודרה ברדיו, ולא בדק בעצמו את אמיתותה. היה לי ברור גם שהוא מגיב על הידי-עה משום שהיא קיבלה נפח בתקשורת. היה לי ברור שהידיעה קיבלה נפח בתקשורת כי מישהו היה מעוניין שתקבל נפח, ולא כי עיתונאי

חקר ומצא, או אפילו סתם בדק, מה מספר האנשים שמחזיקים בקל-טת, ואם היא אכן "מופצת במאות עותקים". קבוצה קטנה של בעלי-עניין הצליחה, במהלך מתוכנן היטב שדורש מיומנות לא קטנה, לתת לדעותיה ולמעשיה ביטוי בתקשורת הארצית - ביטוי רחב בהרבה מזה שהיא ראויה לו. מיד אבהיר כי ודאי שיש מעשים, שגם אם הם נעשים על-ידי אדם אחד, הם ראויים לסיקור: רצח, למשל. אבל כאן מדובר בקבוצה קטנה שמבקשת (וגם ומצליחה) להצטייר בתקשורת כאילו היתה קבוצה מובילה בפלה אוכלוסייה מסוים: הימין, ואולי נכון יותר לומר: ההתנחלויות.

•••

הגיעה שעת צהריים. במערכת דגו בשאלה אם לשמור את הקטע על הקלטת למוסף, או לשרד אותו במהדורת החדשות שלפני כתבות המוסף. הרגשתי שאני מתקשה לעצור את הסחף. המשכתי להתקשר להתנחלויות. האנשים ששוחחתי אתם היו מקורות אמנים. אחרי כמה שיחות ניגשתי לעורכים ואמרתי שעל-פי כל הבדיקות שערכתי, אין הפצה המונית של הקלטת; מדובר בפעולה של קבוצה מצומצמת של מתנחלים קיצונים, אנשי "כך" לשעבר. הצעתי, על כן, להתייחס אליה בהתאם. לא חשבתי שאין מקום לשרד את הידי-עה, אבל הצעתי ניסוח אחר, שונה מזה שנמסר על-ידי יוצרי הקלטת. הצעתי להזכיר מי היוצרים, וכיוון שלא הוכחה "הפצה המונית", לא

פעמים רבות הרגשתי כמו הטיבת הביצוע

במשרד הפרסום של ארגוני הימין

להזכיר את הטענה הזאת. אמרתי גם שכיוון שהקלטת לא ממש מופ-צת, אולי הידיעה עליה איננה כותרת כל-כך גדולה. עכשיו אתעכב לרגע על טיבה של המניפולציה. מחוללת אותה קבוצה זעירה של אנשים שיש לה היכרות טובה עם רוי התקשורת. היא בקיאה בדינמיקה המפעילה את מערכות החדשות, היא מכירה את הכללים הכתובים והבלתי-כתובים המניעים עיתונאים, היא התוודעה לחולשות, לרגישויות ולהעדפות המשפיעות על עבודת אנשי התקשורת. ההתמצאות הזו אינה כללית בלבד; לחברי הקבוצה יש מידע מפליא על המתרחש בכל אחת ממערכות החדשות בארץ. הם מכירים את יחסי הכוחות בכל כלי תקשורת; הם בקיאים במידע על היחסים האישיים: מי ממתין לקידום, מי מתוסכל, מי "האיש החדש", מי עדיין צריך לבנות לעצמו מעמד; הם מעודכנים בתחרות בין כתבים. בכל פעם שהם פונים לתקשורת, הם משתמשים בכל המידע הזה במיומנות רבה ובדרך-כלל נוחלים הצלחה.

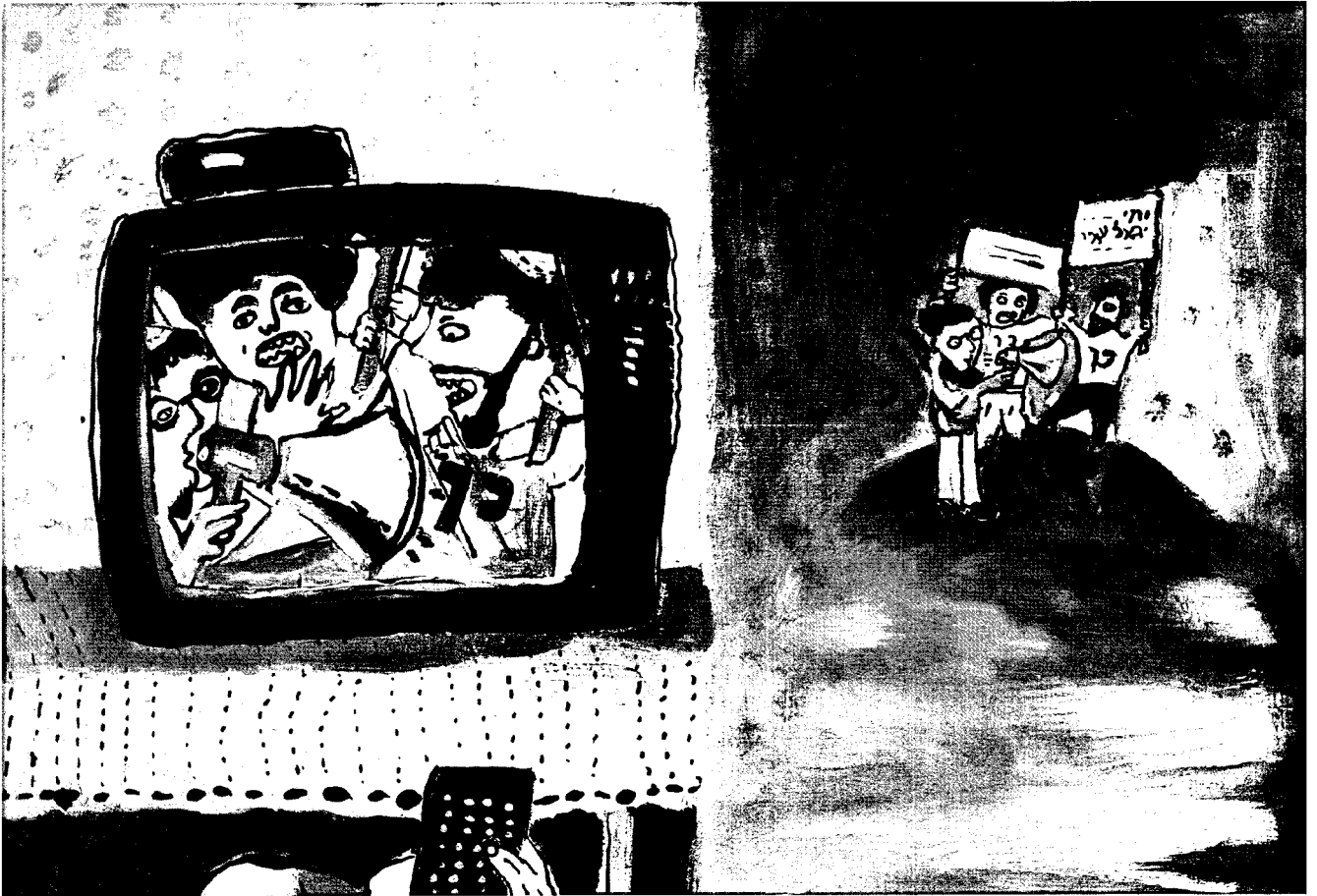
אין לי שום ספק שעיתוי הפרסום של הקלטת לא היה מקרי. אנשי "כך" ידעו שבימים של טקסי אוכרה לרבין, כל מה שקשור ביגאל עמיר יזכה מיד להבלטה (באותו שבוע הם גם פעלו למען מכירת גרות זיכרון לרב מאיר כהנא, הדומים לגרות הזיכרון ליצחק רבין). הם גם ידעו שכלל שהמסר שלהם יהיה בוטה יותר, סיכוייו לשידור יגדלו; הם ידעו שהספקת אמצעי-המחשה (הקלטת) תסייע להפצת המידע. הם גם ידעו שבמקרה של קלטת אודיו, עדיף לתת אותה קודם לרדיו. הם שולטים במידע זה ובשלוחותיו. הם יודעים לפרוט על חולשותיו של העיתונאי: בדרך-כלל הם ייתנו התרעה מוקדמת לפני פרסום הידיעה, ייצרו מעט מסתורין סביבה וימליצו לשריין לה מקום. הם משתמשים בשפה מקצועית בניסיון לשכנע כאילו מתקיימת מערכת של זהות-אינטרסים בינינו, העיתונאים, ובינם. המלכודת נפרשת כשהם מקנים לנו הרגשה שהם משרתים את האינטרסים שלנו: הם הרי נותנים לנו "סיפור טוב".

מייצגות קבוצה קטנה. אבל לעתים נדמה לי שאנחנו מתמסרים להן בלהט רב מדי, עד כדי סכנה של שרטוט תמונה מעוותת בפני הקורא, הצופה או המאזין. במסגרת חשבון-הנפש שאהרי רצח רבין, נדמה לי שהעיתונות לא הקדישה מספיק מחשבה, אם בכלל, לחלק שלנו בהעצמת כוחו של הימין הקיצוני - בהפצת רעיונותיו ובמתן לגיטימציה לכל התארגנות שולית.

אין לי מרשם בדוק כיצד לא לחזור על שגיאות אלו, מלבד עמידה על המשמר. לא להיענות אוטומטית לכל מה שעשוי להניב כותרת

הכמיהה של כל עיתונאי לידיעה בלעדית היא כלי בידם, כמו גם התחרות ההולכת ומתעצמת בין הערוצים. הם יחלקו את הסקופים בקפידה. תמיד יספרו לעיתונאי אחד מה עמיתו כבר יודע. אין להם ערוץ תקשורת מועדף; הם יפזרו את הידיעות בין כולם, וכך כולם יהיו "חייבים להם". הם "מספקי כותרות" והם בונים את המעמד הזה ושומרים עליו בקפידה.

אנשי "כך" מתברון התמחו טוב מכולם בשימוש המניפולטיבי בתקשורת וגם במועצת יש"ע יש מי שלמדו את המלאכה בשנים האחרונות.

איור: דוח נוי

גדולה, אדומה; לייחס קצת יותר חשיבות לערכים חדשניים אחרים, שקובעים גם הם איזה אירוע יהפוך לידיעה במהדורת החדשות, ומה יהיה גודלה היחסי.

...

הידיעה על הקלטת שודרה, כמובן. הושמעו ציטוטים מתוכה, גם נאמר שהיא מופצת בכל יהודה ושומרון. אבל תוחלת החיים של הידיעה היתה קצרה מאוד, ויותר לא שמעו עליה - וגם לא את הקלטת עצמה, שמספר עותקים היה זהה כנראה למספר מערכות החדשות בארץ. לפני שלושה שבועות הוזמן אותנו אביגדור אסקין לטקס חידוש הפולסא-דנורא. יעצתי לעורך שלי לא ללכת. לא הלכתי. נדמה לי שאף עיתונאי לא הלך. אולי הימין הקיצוני בכל זאת מתחיל לאבד את שופרו הגדול. ■

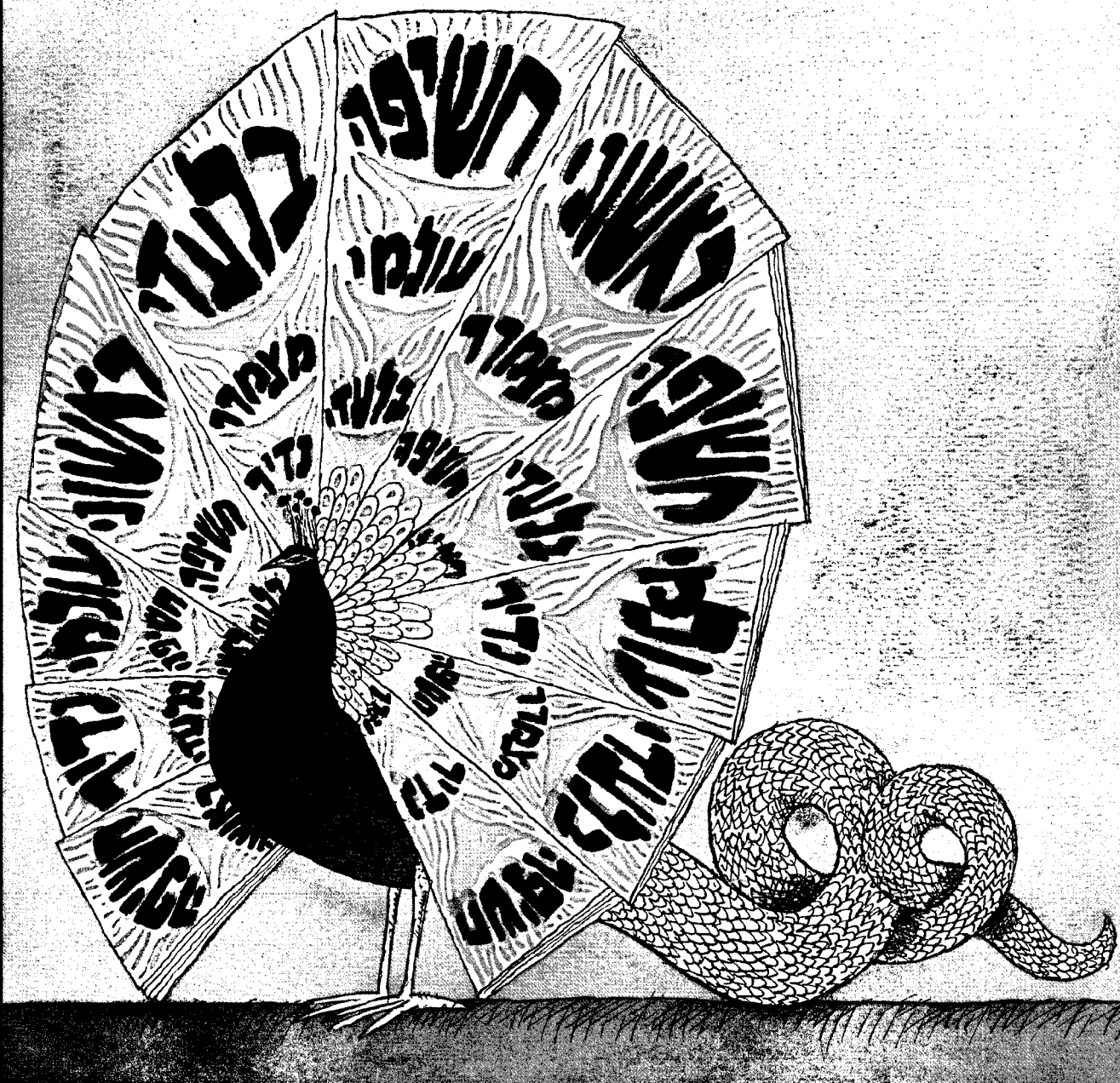
פעמים רבות, גם בפעילויות היוזמות של מועצת יש"ע, הרגשתי כמו חטיבת הביצוע במשרד הפרסום שלהם. אבל במקרה של אנשי "כך" מתברון, התופעה היתה בולטת יותר, ומבחינתי - קשה יותר.

שיאה של התופעה היה בימים שלפני רצח רבין. באווירת ההסתה של אותה תקופה התפתחה בין אמצעי התקשורת מעין תחרות, שאיש, כך נדמה לי, לא עצר לרגע להרהר בה: מי יביא את ההתבטאות הקשה ביותר, את הכרזה המרטיטה ביותר, את התמונה המזעזעת ביותר. העיתונאים התעלמו מהשאלה מי עומד מאחורי המעשים האלה - אדם בודד או קבוצה גדולה. אפילו על הצגה שנועדה רק לתקשורת דווח כאילו היתה אירוע אמיתי, "חשיפה של תופעה" - אף שמאחוריה לא עמד דבר מלבד מניפולציה.

אני זוכרת את עצמי (ויסלח לי מיכאל קרפין על שדברי אינם תואמים את התיאוריה שלו, שהיא מופרכת בעיני) חוזרת מהפגנות ומחפשת בקלטות שצולמו את השלט של הקבוצה הקיצונית ועושה ממנו את הסיפור כולו, כי המערכת קבעה ש"זה מה שהלך". גם מתברון שבנו תמיד עם האמירה הבוטה ביותר, שסופקה תמיד על-ידי אותה קבוצה מצומצמת.

אינני חושבת שאין מקום לדווח על התבטאויות קיצוניות, גם אם הן

ריוה מצליח היא הכחבת הפרלמנטרית של חדשות ערוץ 2

אורלי דיוויס גרבו

בני נחש

**"בלעדי", "עולמי", "ראשוני",
"חשיפה" - אלה אמצעי
השיווק של הסחורה העיתונאית.
בדרך מההר לעכבר הולכת
לאיבוד האמינות**

כבר עשרים שנה שמחפשים אותו: תינוק שחור שנולד לאשה חרדית בבני-ברק. כי על-פי כתבה שפורסמה ב"מעריב" לפני יותר מעשרים שנה, תינוק כזה חי וקיים. אבל הבעיה היא שהוא מעולם לא נמצא, למרות הכתבה הגדולה ב"מעריב".

הסיפור על הממזר השחור אולי הסעיר את הכתבים והעורכים ב"מעריב" לפני שנים רבות. היום הוא מוזכר כבדיחה, בקרב ותיקי העיתון, לתיאור סיפור מצוין שלא היה ולא נברא. בדיחה עצובה, שלא נס ליחה עד עצם היום הזה.

העיתונים הגדולים, בעיקר מוספי סוף-השבוע שלהם, מבטיחים לנו סיפורים מסעיריים, לעתים בלי כל כיסוי. לא מדובר בטעות או בהמצאה אלא בדרך-כלל בלקיחת סיכון מחושבת, שמטרתה שיווק אגרסיבי בכל מחיר. למכור - זו המטרה. לשם כך אפשר לפעמים לכופף את המציאות לצורכי הסיפור, להבטיח ראיונות בלעדיים בלי כל כיסוי, למחזר סיפורים ישנים, להבטיח הר ולתת עכבר. קוראים לזה מכירת-יתר. למותר לציין שהדבר קורה לא רק בעיתונות הכתובה, אלא גם בטלוויזיה, שבה למכירת-היתר מאפיינים דומים למדי.

ב-31.10.97, על העמוד הראשון של מוסף "7 ימים", התנוססה הבטחה גדולה: "שמפניה. הראיון המלא" מאת אמירה לם, ובכותרת המשנה הבטחת ההבטחות: "על מצוקתו של הסוכן המושגל. תסכוליו האישיים של יגאל עמיר. הדמיון בין ארגוני הימין הקיצוני בארץ לארגונים הניאו-נאציים בגרמניה. פחדיו מאנשי הימין והשמאל וכשלונו למנוע את רצח ראש הממשלה. אבישי רביב, איש הימין הקיצוני שהיה סוכן מושגל של השב"כ מדבר לראשונה". למעשה כבר ביום ג' באותו שבוע הופיעה ההבטחה, בריבוע גדול ומרכזי בעמוד הראשון של "ידיעות אחרונות", עם ציטוטים נבחרים מדבריו של רביב.

בפועל הסתבר שלא מדובר בראיון לעיתון אלא בתמליל מתוך סרט. הובא אמנם ראיון, אבל לא עם "שמפניה" אלא עם סוכן שב"כ אחר בשם גלעד. תשומת-לב רבה ביותר הוקדשה לדרך שבה השיג העיתונאי ירון סבוראי (ולא אמירה לם החתומה על הכתבה) את הראיון לרטר. התוכן הממשי היה מועט.

במוסף "7 ימים" לא ממש מתרגשים מההשגות. הכתבה עשתה רעש, הם טוענים, ופרומו באמצע השבוע אמור להיות חזק ולטפח ציפיות.

אולי יצרתם ציפיות מגוזמות במקצת במקרה הזה?

לא ולא, טוענים "בידיעות אחרונות", ראיון ראשון עם אבישי רביב ראוי לכל תשומת-הלב שהוענקה לו, מטעם היותו ראשון. זה אולי נכון, אבל בכל מקרה רצוי שיתלווה לכך גם קצת תוכן.

מכל מקום, במקרה הנדון גם לא מדובר בראיון ראשון. זמן קצר אחרי פרסום הידיעה של אמנון אברמוביץ' על קיומו של שמפניה, התפרסם ראיון עם אבישי רביב, מפורט לא פחות, מאת ענבר לגסמן, במקומון "שתי ערים" של רשת שוקן.

מוסף "סופשבוע" של "מעריב" אינו מפגר. ב-16.10.96, יום רביעי, הוא הבטיח ראיון עולמי, בלעדי, ראשון - בערך כל התארים האפשריים שאמורים לגרום לנו לרוץ לקנות את העיתון - עם ארתור פינקלשטיין, בגליון

**ב"ידיעות אחרונות"
הבטיחו "סיפור מצמרר"
על יגאל עמיר, שאותו
פרסמו הם עצמם כמה
חודשים לפני כן**

יום שישי. כותרת הראיון ביום שישי מבשרת ש"ארתור פינקלשטיין מגלה ל'סופשבוע' איך הפך את נתניהו לראש ממשלה". דוגמה מייצגת מתוך הכתבה:

שאלה: האם ציפית כי העימות בין נתניהו לפרס יהווה את נקודת המפנה בדרך לנצח-חזון? תשובה: כן. ובהמשך: כיועץ פוליטי, מה לדעתך היו הטעויות העיקריות... של שמעון פרס במהלך קמפיין התעמולה...? תשובה: אין לי מושג. שאלה: מה היו ההחלטות הטובות שעשה... פרס במהלך קמפיין התעמולה של הבחירות האחרונות? תשובה: אין לי מושג. וגם: כיועץ פוליטי מנקודת מבטו של נתניהו... מיהו המועמד המועדף לקראת הבחירות הבאות...? התשובה, כמה בלתי צפוי: "אין לי מושג". הרבה שאלות ארוכות, מעט מדי תשובות, ואם יש תשובות הריהן קצרות, סתמיות, כמעט כאילו נשלחו בפקס לפינקלשטיין, אי שם במקום מושבו המסתורי.

כמעט? לא כמעט, אלא בדיוק. הראיון נערך באמצעות הפקס והוא לא לימד דבר - לא על האישי המסתורי הזה ולא על השקפותיו.

מדוע אפוא פיור "מעריב" כל-כך הרבה הבטחות אם התוצאה כל-כך מאכזבת? נכון אמנם, ואין להפחית בערך העניין, שהכתב, בועז גאון, אכן השיג ראיון בלעדי עולמי עם פינקלשטיין, אבל האם הראשוניות מחפה על הכול, גם על ראיון דל שנערך באמצעות הפקס? האם הקורא, שלא מודע בהכרח להישג שבראשוניות, לא חש מרומה כשמיהר לדונק העיתונים על סמך הפרומו של יום רביעי?

ומתעוררת שאלה נוספת: מדוע יוצאים העיתונים כבר בימי שלישי או רביעי עם הבטחות לגילויים מסעירים בימי שישי? התשובה פשוטה: הפחד שמה "יישרף" הסיפור על-ידי העיתון המתחרה. העיקרון קובע ש"פרסמתי - משמעו ניכסתי". עכשיו הסיפור הוא שלי, וכל טיפול של המתחרה בו עשוי להראות כפלגיאט.

עם זאת, לא תמיד מבטיח הפרומו יתרון לעיתון. דוגמה מייצגת לקרבות שמנהלים העיתונים ביניהם: ב-22.5.95 יצא "מעריב" בפרומו בעמוד הראשון: "תחקיר 'מעריב' חושף: ליקויים חמורים במערך האבטחה באל-על, מאת משה זונדר, התחקיר המלא ביום שישי". "ידיעות אחרונות" לא נשאר הייב. למחרת, במוסף "24 שעות", יצא העיתון בתחקיר משלו, מאת שלמה אברמוביץ': "אל-על על הכוונת: האם הפרסומים נגד חברת התעופה הלאומית הם חלק מההיסטריה שהתעוררה בעקבות רצח ראש הממשלה?". זויות הראייה אמנם קצת שונה, ובכל זאת עיסוק באותו נושא, ממש באותו שבוע, יום בלבד אחרי ההבטחה הגדולה של "מעריב", מעורר תהייה. "מעריב" נאלץ לפרסם באותו יום חלק מהתחקיר שלו, כדי שלא להישאר מאחור. ביום שישי פרסם "מעריב" את התחקיר המלא בעמודי החודשות ובמוסף "סופשבוע", כולל צילומי המוודה עם פצצת הדמה שהוזכרה למטוס אל-על על-ידי כתב העיתון. ממערכת "ידיעות אחרונות" נמסר כי לא ניתן לשחזר את פרטי הנסיבות שהביאו או לפרסום התחקיר.

תארים מרעישים - "בלעדי", "עולמי", "ראשוני", "חשיפה" - הפכו לחלק בלתי נפרד מסגנון העיתונות. דוגמה מגוחכת למדי לשימוש בהם היא המוספים של ה-21.3.97. בשני המוספים, "7 ימים" ו"סופשבוע", הופיע ראיון עם עירית לינור לרגל יציאת ספרה החדש. ב"7 ימים" ראינה אותה אילנה דיין, ב"סופשבוע" - שלי יחימוביץ', שתי נשות תקשורת, שדמותן מזכירה באופן כלשהו את הגיבורה הראשית של הספר. ב"7 ימים" הגדילו לעשות, וטרחה לציין שמדובר בראיון "בלעדי". יכול להיות שמדובר בטעות בלבד, יכול להיות שב"ידיעות אחרונות" האמינו בתום לב שלינור מעניקה להם ראיון בלעדי, אבל התופעה מצביעה על הקלות

תקשורת". העיתון הבטיח ב-4.7.97 "ראיון ראשון ובלעדי" עם ליו הרדי, בתו של שאול אייזנברג, מאת גדי בלום, כתב העיתון. ההבטחה הופיעה גם בשער, גם בגוף הראיון וגם ב"ידיעות אחרונות" יומיים קודם לכן (פרומו בעמוד הראשון וידיעה בעמוד 8). אלא שההבטחה לבלעדיות לא עמדה במבחן המציאות: יום לפני הפרסום ב"ידיעות אחרונות" פורסם ראיון מקיף, אישי לא פחות, עם ליו הרדי ב"גלובס". יקיר אלק" ריב, או עורך "עיתון תל-אביב", מודה בדיעבד שליו הרדי מעולם לא הבטיחה בלעדיות לבלום. בעיתון האמינו מאיוושהי סיבה, שהיא לא תתראיין לאף אחד אחר. הם היו מודעים לכך שהתפרסם ראיון עם הרדי ב"גלובס" יום לפני הופעת הראיון שלהם, אבל כתוצאה משיקולים מקצועיים וטכניים החליטו שלא לשנות את הכותרת.

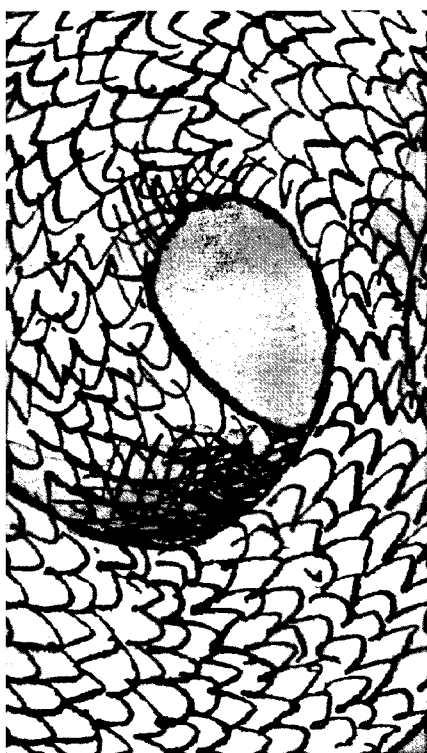
דוגמה נוספת: ב-15.5.97 פורסמה בעמוד הראשון של "ידיעות אחרונות", ובידיעת המשך בעמוד 9 של אותו גיליון, הכותרת הבאה: "כשיריתי ברבין הרגשתי כאילו אני יורה במחבל". ההבטחה היתה ל"פרסום ראשון של מסמך מצמרר", לתמליל מלא של עדותו של יגאל עמיר בפני ועדת שמגר. בידיעה מופיעים עיקרי התמליל. הסיפור המלא הובטח ביום שישי, במקומון "ירושלים". אילו היו אנשי "ידיעות אחרונות" מפשפים בזכרונם היו נזכרים שב-17.1.96 פרסמה מיכל גולדברג את עיקרי הדו"ח, שוב, ב"ידיעות אחרונות". הכותרת היתה, איך לא: "כשיריתי ברבין הרגשתי כאילו אני יורה במחבל". היא הביאה ציטוט שים מדויקים מהתמליל על רגע הירייה, מי צעק "סרק", מחשבותיו של עמיר בזמן הרצח, הסיבות לרצח, על אבישי רביב, על השב"כ, על הממשלה, על ההמתנה לרצח, על מחדלי האבטחה, על נסיונות קודמים ועל ההכשר ההלכתי לרצח. בקיצור - כל מה שחשוב לדעת. גם הפעם, כמו במקרים אחרים, היתה כאן טעות. ממערכת "ידיעות אחרונות" נמסר שהעורך התורן באותו לילה לא היה מודע לעובדה שהנושא פורסם בעבר. ב"ירושלים" ידעו שהידיעה פורסמה כבר, אבל ראו ערך בחשיפת הדו"ח במלואו; שיקול לגיטימי, אבל האם הוא מצדיק את ההבטחה ל"פרסום ראשון ומצמרר"?

קשה היה להשיג תגובות רשמיות לכתבה זו. העוסקים במלאכה העדיפו ברוב הפעמים לטעון שהעיתון המתחרה הוא תמיד אגרסיבי יותר, מטעה יותר, ממחזר יותר, מבטיח יותר, ונותן פחות. הם כנראה אינם לוקחים בחשבון שעלול להגיע רגע שקהל הקוראים ימאס בהבטחות שווא ויצביע ברגליו, שיר- חיקו אותו מדוכני העיתונים. ■

רוני דגן היא בוגרת לימודי תקשורת

ב"מעריב" הבטיחו "ראיון בלעדי" עם ארתור פינקשטיין, מבלי לציין שהתנהל בפקס ושהתשובות עליו היו קצרות וסתמיות

הבלתי נסבלת, אם אפשר לומר, של ההבטחה. למעשה מדובר במגמה גורפת: ראיון ראשון עם שני ילדיה של תרצה אתר, עשרים שנה לאחר מותה, על התעלומה האופפת את מותה, מאת אילת נגב ב"7 ימים" ב-29.8.97, ארבע שנים אחרי כתבה דומה ב"מעריב" מאת שרית פוקס, שערכה ראיון עם בתה של המשוררת. "בלעדי, ראיון ראשון", כך הוצג ראיון עם השחקן יהודה לוי, חברה של יעל בר-זוהר, ב"סופשבוע" ב-27.9.96, שלושה ימים בלבד אחרי כתבה דומה ב"ידיעות אחרונות". ראיון בלעדי עם נשיא אינטל, אנדי גרוב, ב-28.3.97 ב"7 ימים", שלושה ימים אחרי פרסום ראיון עמו ותמונת שער ב"קפטן אינטרנט" של "הארץ". הדוגמאות האלו, אחדות מאינסוף דוגמאות, מעידות על הזלזול בזכרוננו של הקורא ועל זילות הסופרליטיב.

לפעמים באה התחרות לידי ביטוי באופן מעורן מעט יותר. עמוד השער של המגזין מאפשר קידום מכירות לסיפורים, כמו לדוגמה ב"סופשבוע" של "מעריב" ב-18.7.97. תמונתו של ראש השב"כ עמי איילון מתנוססת על רקע אדום, והבטחה בצדה: "ראיון נדיר עם ראש השב"כ. עמי איילון מדבר עם 'סופשבוע' על ערכים, מנהיגות, ניהול ומצוינות", מאת טל בשן. הציפיות הן לראיון אקטואלי: ערכים - כיצד הם באים לידי ביטוי בתפקידו כראש השב"כ; מנהיגות - איך המעבר מחיל הים לארגון חשאי; ניהול - האם קשה לעמוד בראש ארגון כדוגמת השב"כ; ומצוינות - איך מתגברים על הבעיות שבניהול ארגון ביורוקרטי חשאי? רק בכותרת המשנה, בתוך הכתבה, אנחנו מבינים שיש כאן משהו אחר לגמרי: "שנת הלימודים המופלאה שעבר בהארורד במימון קרן ווקסנר, כשהיה סגן מפקד חיל הים, שינתה את יחסו של עמי איילון למכלול הנושאים הקשורים בניהול. בראיון לטל בשן הוא מספר על השיעורים המרתקים, האתגרים האינטלקטואליים והחברים המיוחדים לספסל הלימודים..."

ובראיון - חוויות מספסל הלימודים, הקורסים שנלמדו, יחס המרצים, ההכשרה; מעט מאוד על הקשר בין הלימודים של אז לעמי איילון של היום. אמנם, אפשר היה להבטיח אפילו יותר - משהו בסגנון "ראש השב"כ מדבר לראשונה", ו"מעריב" לא נהג כך, אבל גם מה שמובטח הוא יותר ממה שהקורא מקבל בפועל. ראיון עם ראש השב"כ בכל נושא הוא אמנם אירוע עיתונאי נדיר, ואיילון באמת דיבר בו על ערכים, מנהיגות, ניהול ומצוינות - אבל לציפיות שיצרה ההבטחה אין כיסוי של ממש בראיון. גם המקומונים יודעים ליצור ציפיות. הנה, למשל, האופן שבו סוקרה פרשת אייזנברג במקומון "עיתון תל-אביב" של "ידיעות

ארוחת שחיתות

נודה על האמת: השירות אדיב ונעים סבר, המנות מוגשות בטוב טעם, באווירה ידידותית ורגועה, בשר הציד הרענן נימות בפה, ליין יש עפ"י צות ואף גוף, ועל הכל נבזק ביד אוהבת הקורט הראוי של חן וכישרון. אבל מה, הריה, גבירותי ורבותי, הוא, איך להגיד, קצת לא נעים. זאת אומרת, מאוד לא נעים. זאת אומרת, ממש מסרית. שלא לדבר על הניקיון, או, ליתר דיוק, על חוסר הניקיון. כי אי שם בדרך מבעל הבית, דרך השף המדופלם, ועד המלצר שכולו רצון טוב, מושגי היסוד של היגינה בסיסית הלכו לאיבוד. במלים אחרות, רובם המוחלט של כתבי האוכל הקדיחו את תבשילם.

למרות המעוף הקולינארי והחזון הגסטרונומי, העיסה העיתונאית המהבילה הזו, שבה כמעט כולם הם גם כתבים, וגם מבקרים, וגם

איור: ארון אבי

בעלי מסעדות, וגם מגישים תוכניות, וגם מוציאים ספרי בישול או עורכים אותם, וגם מארחים אחד את השני, משבחים אחד את השני, אוכלים אחד אצל השני (בהינם), מפרסמים אחד את השני (ולפעמים גם איזו חברת מזון כזו או אחרת), היא קצת יותר מדי גם למי שהא-תיקה העיתונאית אינה בראש מעיניו.

כן, כן, התירוצים נדושים כמו סלט יווני או טירמיסו במסעדה תל-אביבית - עד שמוצאים ידען מקצועי עם כשרון כתיבה, הוא בדרך-כלל גם פעיל ומעורב בתחום. ניגוד האינטרסים הזה מתקיים גם בכתיבה על מוסיקה, תיאטרון, ספרות, מה לא בעצם. אבל, ראשית, יוצאי הדופן (שגיא כהן או דניאל רוגוב, למשל) מעידים שאפשר גם אחרת. ושנית, איכשהו, בכתיבה על אוכל לבש העירוב שבין כסף, פרסום, יחסי-ציבור וביקורת-כביכול גוון בוטה במיוחד. עורכים שמתגאים בחוסר הפניות של כתביהם המדיניים והכלכליים אינם מני-דים עפעף, משום מה, כשארוחת השחיתות הזו מתמשכת על חשבונם וחשבוננו. רק להזכירם - מבט חקרני מדי בידיו של המלצר יכול גם להשכיח לחלוטין את האוויריות הנאותה בהחלט של הפארפה. ■

ואת הפרספקטיבה המסוימת כדי למקם את האירוע בהקשר היסטורי, חברתי, תרבותי או פסיכולוגי, טעו, ובגדול. השימומן הקבוע, המושג-תת על כתיבה אישית, התרשמותית, חווייתית ורגשית, שטף את כל כלי התקשורת. מה שהיה תגובה ספונטנית בעת הטראומה, ומוחזר בהצלחה ביום-השנה הראשון, היה עכשיו ללא יותר מפרויקט לעוס, משומש, ובעיקר צפוי.

אבל בעצם, מי שמצפה בכלל לעשייה עיתונאית מקורית בתחומים האלה טועה. הכתיבה החווייתית היא מפלטו של העצלן. והעצלנות היא מפלטה של התקשורת הישראלית בשנים האחרונות. זו שמתקשה להעלות תזה יצירתית, לאשש אותה בתחקיר עובדתי המחייב הרבה עבודת רגליים, לנמק אותה בצורה משכנעת ומעניינת, ולארוז אותה בצורה שובת עין. אם העורכים ממש לוחצים, תמיד אפשר לעטר את הבליל האימפרסיוניסטי בשיחה עם "פרופסור" או "מומחה".

שנתיים לאחר הרצה, עם כל הכבוד, כבר לא מעניין אותי בכלל לקרוא שוב ראיונות עם בני משפחת רבין, שיחות עם מי ש"היה שם", הסתה כנגד ה"הסתה". אפילו הועם הלא קדוש כנגד תיאוריית הקור-נספירציה (שהיא, אגב, נושא לגיטימי בהחלט לדיון ציבורי) היה תגובה רגשית, לא עניינית ולא עיתונאית. מעניינות אותי הסיבות למהלך ההיסטורי שהוביל רבין והמהפך האישי והתרבותי שהיה כרוך בכך, מעניינת אותי התיאולוגיה (כן!) של החוג החברתי הרחב שממנו בא יגאל עמיר והעיונות יהדות מול ישראליות שהוא מבטא, מעניין אותי אופיו הטרגי של דור תש"ח, על פריחתו והודקנותו בטרם עת של דימוי הצבר הנלווה אליו.

ובינינו, הסיכוי שאזכה לקרוא משהו דומה לזה ביום השנה השלישי קטן הרבה יותר מהסיכוי שיגאל עמיר יקבל חנינה כבר השנה. ■

...

אל: מפקד גלי-צה"ל
הנדון: מצא את ההבדלים

המפקד!

1. שתי קבוצות כדורסל ישראליות, שלהן ציבור גדול של אוהדים, מייצגות את ישראל במסגרת המפעל האירופי המכובד ביותר.

2. השתיים משחקות באולמן הביתי באותו יום ובאותה שעה.

3. שתי הקבוצות, למרבה הצער, מפסידות.

4. על איזה מההפסדים תדווה התחנה שבפיקודך בהרחה, במהלך מהדורת החדשות של אחת-עשרה בערב, ומאיזה תתעלם לחלוטין?

5. לוט בזה רמז: קבוצה אחת אינה מתל-אביב.

6. לתשובתך אודה. ■

...

עמוס נוי הוא איש מחשבים

חבר, אני נוחר. מי שחשב שיום השנה השני לרצה יצחק רבין יספק, לשם שינוי, איזו כתיבה עיתונאית מקורית, שתנצל את הריחוק בומן

T ה התחיל, עכשיו כבר ידוע, בצו איסור פרסום שהופץ במערכות העיתונים. הצו הוצא בידי שופט, ונגע ל"פרשת מעילה הקשורה לגמלאי של המוסד". צווי איסור פרסום כאלה מגיעים למערכות כמעט מדי יום ביומו, בעיקר בענייני קטינים או סוגיות בטחוניות כבדות במיוחד. בדרך-כלל, דווקא ההודעה התמימה היא שמאיצה כתבים לנסות לברר מה מסתתר מאחוריה. הפעם לא העלו החיפושים הרבה. עד שכעבור שבועות אחדים יצא זאב שיף בידיעה שכותרתה "מידע כוזב השפיע על המהלכים המדיניים עם סוריה". קריאה קפדנית של הידיעה מעלה, ששיף אכן עסק ב"מידע הכוזב" ולא במוסר המידע הזה. וענ"י ינו של שיף, על-פי עדותו, היה אך ורק בתהליך קבלת ההחלטות שהושפע ממידע כוזב, בטש"טוש הגבול שבין אמת לשקר בחשיבה המדינית. מאחר שלא עסק באיש, אלא בסוגיה האסט"רטגית המדינית, לא נמצא גם עובר על צו איסור הפרסום. אפילו המלה "ביטחון" לא הוזכרה בידיעה המקורית.

על חשיבות הידיעה יעידו אמות הספים שהודעו בעקבותיה, במידה לא קטנה בזכות המוניטין המקצועיים של שיף. לא עברו יומיים-שלושה וכל הסיפור, או כמעט כולו, יצא לאוויר. הסוגיה האסטרטגית המדינית נדחקה לשוליים, לטובת הסיפור הפיקנטי המסעיר. כתבים ופרשנים ובוגרי המוסד התחרו זה בזה, מי ידע קודם כמה פרטים, ולמי יש בטן מלאה יותר מלאחרים

כרמית גיא

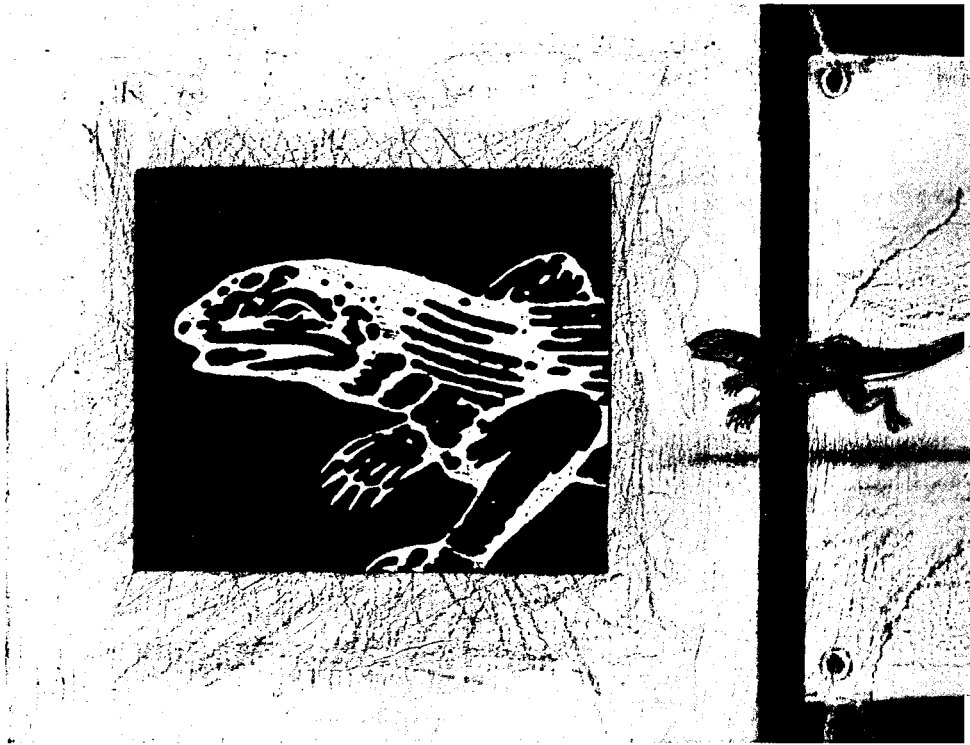
יהודה גיל וכל השאר

בהמוני סיפורים. ואת מה שהחסירו העיתונאים, השלימו בעלי העניין, שביקשו לרומם איש את חלקו בחשיפה ובטיפול בפרשה, בנוסח "אני הייתי שם קודם". גם כמה מחברי ועדת המשנה לשירותים חשאיים, המצויים על סודיות גמורה, לא יכלו להתאפק והסגירו פרטים שאפילו העיתונאים חסרי המצפון ביותר לא העזו לחשוף, מתוך תחושת אחריות. לצו איסור הפרסום לא נותר זכר. גם הצנזורה נותרה אובדת עצות. העיקרון המקובל מימי הפרשה הראשונה (לפני שכל סוגיה הפכה לפרשה), שכל מה שמתפרסם במקום כלשהו בעולם הוא בלתי ניתן לעצירה בידי הצנזורה, שבר כאן שיאים. "המקורות הורים" שיחקו הפעם תפקיד ראשי, אפילו יותר מאשר בפרשת משעל. אם ה"דיילי טלגרף" הבריטי פרסם את שמו של מוסר המידע, ממהרים בשני ערוצי הטלוויזיה לפרסם אותו, ואחריהם הולכים כולם, כדי שלא לצאת פראירים. אבל מי שמע על ה"סידני מורנינג הראלד"? עיתון חשוב בוודאי, וקוראיו בטח מתים לדעת שהפרשה נמשכה שש שנים. ואם מישוה פספס את המהדורה היא של ה"סידני מורנינג הראלד", יכלו גולשי האינטרנט לאתר אותה, ומכאן סלולה הדרך לפרסום עוד פרט מהפרשה. פרט מסעיר וחיוני, תודו. אנשי הצנזורה, שלא יכלו עוד לאסור את הפרסום עצמו, התעקשו רק על הנוסח: "לדב" רי ה'סידני מורנינג הראלד', בידיעה שהתפרסמה במהדורת האינטרנט של העיתון..."

אין זו הפעם הראשונה ששאלת הצנזורה עולה לדיון. וגם אלה שמודים, שהיא חיונית במדינה מוקפת אויבים, מעלים שאלות על אופן הפעלתה. אולי זו קלישאה, אך אין בה לגרוע מהצורך לדון שוב ושוב בהפעלת צנזורה בעידן האינטרנט – שחשף את פרטיו של ראש המוסד, ואינו כפוף לצווים של שופט או צנזור. למוסד יש היום הרבה עניינים לעסוק בהם, אבל ייתכן שלא האחרון ברשימה הוא ההתמודדות עם דעת הקהל. בין כל השינויים העוברים על העולם ועלינו, אנחנו מגלים שהקהל לא כל-כך טיפש, אי-אפשר עוד למכור לו שטויות מאחורי הנוסח "סוד בטחוני", ואפשר, וצריך, להתייחס אליו ברצינות. הרי ממילא בכל פינת רחוב תמצא מישהו שהיה פעם במוסד או בשב"כ, או מכיר מישהו שהיה פעם במוסד או בשב"כ, או עבר על-יד מישהו שהיה פעם במוסד או בשב"כ, ולכולם יש מה לומר, וכולם יודעים הכול יותר טוב. אחרי שהלכו אצלנו בעקבות הבריטים ופרסמו רשמית את שמם של ראש המוסד וראש השב"כ, ועכשיו כבר יודעים גם מי רוצה להתמנות לאיזה תפקיד, ולמה הוא יקבל אותו ו/או לא יקבל אותו, ומה השיקולים המנחים בבחירת המועמד לתפקיד כזה או אחר – הגיעה השעה למנות דובר ל"שירותים", שיפרסם הודעות בצורה מסודרת, ויוכל גם לבוא בדברים עם העיתונאים, לשאת ולתת על כל פרט ופרט. או גם תינטל מכמה וכמה כתבים ופרשנים חדות ה"יודעי כול". וגם זה יתרון לא מבוטל.

אנשי הצנזורה, שלא יכלו עוד לאסור את הפרסום עצמו, התעקשו רק על הנוסח: "לדברי ה'סידיני מורנינג הראלד', בידיעה שהתפרסמה במהדורת האינטרנט של העיתון"

איור: דקלח כנען

ועוד נ.ב. אחד, לא קטן ולא מבוטל, והוא לא קשור לצנזורה אלא לבית-המשפט: זכה יהודה גיל, ובתוקף היותו בוגר המוסד, טושטשו פניו בפרסומים. לעומת זה, פורסמו תצלומיהם של כמה וכמה "יהודה גיל" אחרים, שלא היו קשורים לפרשה, אך ניווקו מחמת שמם. אך יותר מכול ניווקו אשתו ובנו של גיל. הם מצאו את תצלומיהם פרושים על פני כל עיתון ובכל רשת טלוויזיה. היו אפילו צילומים משותפים של בני הזוג, שבהם האחד – שחטא כנראה בפשעים איומים ונוראים – טושטש, וזו שלא חטאה ולא פשעה נחשפה לעין כול. ומדוע? האם היה בפי האשה והבן מידע כלשהו? לא. הם סירבו להתראיין, נאמר. בנו של גיל אף צולם כשהוא מנסה לזרוק את הצלמים מגינת ביתו. חצוף שכזה! במצבו הנפשי המיור-חד הוא לא מתפנה לדבר עם העיתונאים! כל חטאם הוא שהעורכים השאירו משבצת לצייר לום, ואותה היה צורך למלא בכל מחיר, ובעיקר במחיר פגיעה בבני משפחתו של הפושע, וליתר דיוק, של החשוד.

או נשוב ונאמר: זכות הציבור – וחובתו – לדעת, כיצד מקבלת הממשלה שלו החלטות על שלום וביטחון, ממה היא מושפעת ומדוע. אך אין לאיש הזכות לחדור לפרטיותו של מי שלא עשה רע לאף אחד, רק כדי שהצלם ועורכו לא ייצאו פראירים של אף אחד. ■

איור: עמוס בירדמן

מוסף "הארץ" נגד

דיוקנו של אליקים רובינשטיין נקרא כמו חץ שסביבו צוירה מטרה

אה לקודמיו: העיתון הזכיר כי לרובינשטיין חסרות שנתיים כדי לענות על דרישות תקופת הכשירות המינימלית. העיתון גם מצא שקיימת אפשרות של ניגוד אינטרסים וסתירה להוראות התקשיר בכך שאשתו של היועץ המשפטי לממשלה, מרים רובינשטיין, כפופה לו כמנהלת המחלקה האורחית. הכתבה הצביעה גם על טיב קשריו של רובינשטיין עם מושאי ייעוצו: ראש הממשלה והשרים. ועם זאת, בדיקה מדוקדקת של העובדות והמסמכים מאחורי התלטות היועץ המשפטי מעלה כי בחלק מהמקרים שאותם ביקרה

הרפה מול ראש הממשלה. בהפניה לכתבה נכתב: "מתגעגעים לרוני בר-און". לא פחות. הביקורת לגיטימית, כמובן, ואף נחוצה. רובינשטיין ממלא את אחד התפקידים השל-טוניים הרגישים ביותר במדינה. מינויו, לאחר פרשת בר-און, עורר ציפיות גבוהות. "הארץ" ניסה להעמיד את הציפיות האלה מול המציאות, ללא חנופה, ללא הנחות, ללא רחמים - עיתונות לוחמת במיטבה. הכתבה האירה כמה נקודות מוצדקות, כמו המידה שבה עומד רובינשטיין בתנאי הכשירות לתפקיד היועץ המשפטי לממשלה בהשוו-

אבנר הופשטיין

ביום שישי ה-31 באוקטובר תפס דיוקנו המאויר של היועץ המשפטי אליקים רובינשטיין את כל שער מוסף "הארץ", ומתחתיו נכתב: "עד מתי יתכופף היועץ המשפטי לפני ראש הממשלה". כותרת המשנה הבהירה היטב את המסר: "מחיאות הכפיים על מינויו של אליקים רובינשטיין ליועץ המשפטי נדמו מומן. הולכים וגוברים הקולות המסתייגים מתפקודו, מהססנותו ובעיקר מכושר עמידתו

הכתבת היא שגתה, בחלק הציגה תמונה חלקית ביותר ובאחדים הפכה את המציאות כדי לסגל אותה לתזה שאימצה: אליקים רובינשטיין איננו אלא יס-מן, עבד נרצע של מי שהשלטון בידו.

לפי ליבוביץ-דר, ראש הממשלה הוא הנהגה העיקרי מאשפתו של רובינשטיין להשביע רצון. דוגמה מובהקת לכך היא החלטת היועץ לבקש את הסגרתו של הנער בן היורדים שמואשם בארצות-הברית ברצח. רובינשטיין, טוענת הכתבה, נתן "גיבוי משפטי לרצונו של נתניהו"; מאותה סיבה נמנע מהגשת כתב-אישום נגד שגריר מצרים מוחמד בסיוני בפרשת רקדנית הבטון; בפרשת משעל נתן לכל אורך הדרך "גיבוי מלא להחלטתו של ראש הממשלה"; "תמיכה משפטית דומה העניק רובינשטיין לנתניהו בפרשת הבית בראס-אלעמוד". וגם: "בלהיטותו למלא את רצונו של ראש הממשלה התעמת רובינשטיין עם היועץ המשפטי של הכנסת"; מאותה סיבה החליט לא להגיש כתב-אישום נגד רוב המעורבים בפרשת בר-און.

הכתבה נוקבת בשמותיהם של אישים נוספים שנהנים מחסדיו של היועץ הנדיב: אביגדור ליברמן, דוד ליבאי, ניסן סלומיאנסקי ואריה דרעי. הספק נאה לשמונה חודשים.

בפרשת ראס-אלעמוד קיבל היועץ, על-פי מוסף "הארץ", שתי החלטות מנוגדות בתוך 24 שעות, וכל זאת על-פי רצונו של ראש הממשלה. ראשית, "הבהיר בהחלטה מקדמת לראש הממשלה שאין צורך משפטי לפנות את המתיישבים היהודים מהבית". כאשר שמע כי ראש הממשלה דווקא מעוניין במניעת כניסתם של מתנחלי מוסקוביץ, "נשכחה זכות הקניין", ורובינשטיין הפך את החלטתו וסיפק לממשלה כלי שמאפשר לה להורות על פינוי.

האירועים, על סמך עדותם של הנוגעים בדבר (היועץ המשפטי ועוזריו, היועצת המשפטית של המשרד לביטחון-פנים ומוכיר הממשלה) היתה שונה. רובינשטיין, שהיה בהשתלמות בעת פרוץ משבר ראס-אלעמוד, הנתח מהרגע הראשון את חנה קלר, היועצת המשפטית של משרד לביטחון-פנים, ואת דני נווה, מזכיר הממשלה, לפעול בהתאם לחוות-דעת קודמת שנתן היועץ המשפטי יוסף חריש בנובמבר 1991, לאחר כניסת מתנחלי עמותת "אלעד" לעיר-דוד. חריש קבע שגורמי הביטחון רשאים לפגוע בזכות הקניין של המתיישבים במידה שקיימת "ודאות קרובה להפרת הסדר הציבורי ולסיכון בטחון הציבור". מאוחר יותר העלה רובינשטיין החלטה זו על הכתב.

אפשר, לפיכך, להתווכח על תוכן החלטתו של רובינשטיין, אבל אי-אפשר לטעון שזיגוג. נכון שהודעה הראשונית שמסרה לשכת ראש הממשלה היתה מטעה, אבל עובדה זו אינה פותרת את הכתבת מהצורך לבדוק את טענתה שרובינשטיין מסר בזו אחר זו שתי חוות-דעת סותרות, כביכול, כדי לרצות את ראש הממשלה. גם פרשת משעל מוצגת באופן חלקי ומטעה. הכתבת קובלת על כי היועץ המשפטי "לא דרש להקים ועדת חקירה שמכווניתה רחבות יותר (מוועדת בירור; א"ה), ולא מצא פגם במינוי שלושת חבריה". היא שוכחת לציין שהנושא הוכרע בבג"ץ. תנועת "אמיתי" עתרה לבית-המשפט העליון בתביעה להורות על הקמת ועדת חקירה ממלכתית. השופטים דחו פה אחד את העתירה, הכשירו את החלטת הממשלה למנות ועדת בירור, ובכך קבעו, בדיעבד, כי היועץ פעל נכונה כאשר העמיד לפני הממשלה את מגוון האפשרויות העומד לפניו, ובוודאי לא שגה בכך ש"לא דרש" להקים ועדת חקירה.

על זהירותו בפרשנות שמכווניתו, אך בצד דברי הביקורת של משפטן בכיר אחד (פרופ' מרדכי קרמניצר שמצוטט בכתבה), ראוי לצטט את שלושת שופטי בג"ץ, שהוא בסופו של דבר המוסד המשפטי הבכיר במדינה.

לאחר פרסום הכתבה ניסתה ליבוביץ-דר לטעון כי החלטת בג"ץ ניתנה לאחר שהכתבה התפרסמה. לא מדויק: ההחלטה ניתנה ב-22 באוקטובר, תשעה ימים לפני פרסום הגיליון. עורך המוסף אהוד אשרי מנסה נימוק אחר: בג"ץ, הוא טוען, "נוהג להתערב בהחלטות היועץ רק במקרים חריגים ביותר של חוסר סבירות קיצוני".

היועץ בעד המתנחלים

לא רק עם ראש הממשלה מיטיב היועץ. על-פי הכתבת הוא גם אוהב מתנחלים. היא מתארת בהרחבה את הרקע לקשריו עם נציגי ההתנחלויות ומיד עוברת לפירוט הטובות שהוא עושה להם בתוקף תפקידו. למשל, תמיכתו האקטיבית בהחלטת הממשלה לצרף את ההתנחלויות לאזור עדיפות לאומית א' וב'. הכתבת מדברת על "מכתב כועס" ששולח רובינשטיין למוכיר הממשלה, ובו הוא תובע להגיש את התיקון לאישור ועדת הכספים "מהר ככל האפשר".

המציאות הפוכה. היועץ המשפטי של משרד ראש הממשלה, עורך-הדין שמעון שטיין, כתב חוות-דעת, ולפיה אין צורך להעביר את השינוי במפת אזורי העדיפות הלאומית לאישור ועדת הכספים. לו רצה רובינשטיין להיטיב עם המתנחלים היה מכשיר את חוות-דעתו של שטיין. אך הוא ביכר דווקא את חוות-הדעת של עוזרו, עורך-הדין מני מזוז, שקבע כי "יש מקום לבקש את אישורה של ועדת הכספים". במלים אחרות: היועץ המשפטי דווקא מקשה על "חבריו".

היועץ המשפטי לממשלה

המכתב, שאכן נשלח אל מזכיר הממשלה, לא היה "כועס" כלל. המכתב לא אימץ את עמדת המתנחלים אלא את היפוכה. רובינשטיין, ין, בשם המינהל והסדר התיקון, דרש שהוועדה תדון בנושא "בהקדם האפשרי".

"להתנחלות אלקנה יש לו יחס מיוחד", קובעת הכתבת ומזכירה שני מקרים שבהם היטיב עם ראש מועצת אלקנה, ניסן סלומיאנסקי. על פי תיאורה, אפשר רובינשטיין לסייע לסלומיאנסקי, חברו, להיכנס לכנסת, ולהמשיך להחזיק במקביל בתפקיד ראש המועצה, בניגוד לחוק.

גם בהרכב הוועדה נמנע בג"ץ מהתערבות, לאחר שהוחלף נחום אדמוני בדין טולקובסקי, ולכן לא ברור מדוע הכתבת דורשת מהיועץ המשפטי להתערב בהחלטות שהנן פרוגרסיביות של הממשלה. לכל היותר ניתן לומר שהיועץ נזהר שלא לחצות את שמכווניתו. ודאי שאין בכך הוכחה ל"גיבוי מלא לממשלה", כפי שטוענת הכתבה.

היועץ המשפטי לממשלה, כדאי להזכיר, קבע כי ראש הממשלה לא יעסוק עוד בקידום מם של פלד וצ'חנובר. אפילו החלטה זו אינה מחויבת על-פי בג"ץ. ניתן לבקר את היועץ

הכתבת מסתמכת על דברים שפורסמו בעיתונים, מפי מקורות בלשכת ראש הממשלה, ברגעים הראשונים לאחר פרוץ הפרשה. בדב"רים אלה נמסר שראש הממשלה נסמך על חוות-דעתו של היועץ המשפטי, לפיה עומדת למוסקוביץ זכות הקניין ולכן אין דרך חוקית לפנות את המתיישבים היהודיים מהבית. אכן כך היה: יועץ התקשורת של ראש הממשלה, שי בוק, הוזן באותו לילה את העיתונאים בגרסה הזו; בדיעבד מסתבר שאמינותה מפקפקת. אילו טרחה הכתבת לברר את מהימנות הידיעה הראשונית הזו, היתה מגלה כי השתלשלות

”בוא נדבר”

בעקבות פרסום הכתבה הוצפו עורכי "הארץ" בתגובות מתאה על תוכנה וסגנונה. אצל עורכי העיתון נוצר רושם שגל התלונות מאורגן, ומכל מקום הוא מתחולל בהסתמך כמתו הסבילה של היועץ המשפטי לממשלה. במיוחד חרה להם שדוברת משרד המשפטים עשתה שימוש בתפקידה כדי להפיץ הודעה לעיתונות, ובה דעתם של עובדים בכירים במשרד על הכתבה. הם גם התרעמו שהדוברת פרסמה טענה, ש"הארץ" הכחיש, כאילו העיתון סירב לפרסם תגובה על הכתבה. המתרחש שנוצרה כתוצאה מכך בין היועץ המשפטי לממשלה לבין מערכת "הארץ"

הגיעה את העורך הראשי, חנוך מרמרי, לפנות אליו במכתב ולהציע לו הידברות ישירה. מרמרי ציין כי העיתון מחויב לפרסם את תגובתו של רובינשטיין, אם יבקש זאת ולתקן מידע שגוי, אם התפרסם כזה. עוד כתב עורך "הארץ" כי עם התמנותו של רובינשטיין לתפקיד היועץ המשפטי לממשלה, הוא הצטרף לקבוצה הקטנה של אישי ציבור הנמצאות במרכז אור הזרקורים, שפעולותיהם נשפוטות לפי ראות עיניו של מי שמתבונן בהן. "כך נהגה העיתונות בקודמיה", כתב מרמרי, "וכך, אני מקווה, תנהג בבאים אחריו".

וכך התרחשו הדברים במציאות: ב-19 במאי הודיע עוזרו של רובינשטיין, נועם סולברג, לצבי ענבר, היועץ המשפטי של הכנסת, כי אמנם, על-פי חוק חסינות חברי-הכנסת, אין לאפשר לחבר-כנסת לכהן בכפל תפקידים, אך רשויות מקומיות ביהודה ושומרון לא נכללות באיסור זה.

עד כאן החוק היבש. רובינשטיין, שהיה מודע לפרצה בחוק, מציע לדחות את הבחירות למועצה המקומית באלקנה "עד שיעשה התיקון הדרוש בחקיקה". הוא גם נענה להצעתו של צבי ענבר לפנות לרשויות הצבא. ב-10 בספטמבר הוא פונה אל אלוף פיקוד המרכז, עוזי דיין, ואל אל"מ פוליטיס, היועץ המשפטי באיו"ש, בבקשה להשוות את הנורמות בין איו"ש למדינת ישראל בכל הקשור לכפל תפקידים. כל הפעולות האלה לא באו לידי ביטוי בכתבה. מה קץ ציטוט דבריו של סלומיאנסקי על העבודה הקשה שהוא מבצע באלקנה "ללא כל תמורה".

היועץ בעד המצרים

פעמיים מתעלמת הכתבה מהפרוצדורה הארוכה שעוברת עד לקבלת ההחלטה להגיש כתב-אישום או לסגור תיק. מקרה אחד הוא תלונתה של רקדנית הבטן נגד השגריר מוחמד בסויני. אל הפרקליטות הגיע התיק מהמשרה עם המלצה לסגור את האישום מחוסר ראיות. ארבע מבכירות הפרקליטות בדקו את התיק: פרקליטת המדינה, מנהלת המחלקה הפלילית, המשנה לפרקליטת המדינה ופרקליטה נוספת. הן החליטו פה אחד לסגור את התיק מחוסר ראיות, והיועץ אימץ את החלטתן.

ליבוויץ-דר ציפתה להחלטה אחרת, והיא משוכנעת שהיא יודעת את מניעיו האמיתיים של היועץ. היא כותבת: "היה ברור שהגשת כתב-אישום נגד השגריר המצרי תפגע ביחסי ישראל עם מצרים, ורובינשטיין המליץ על סגירת התיק". הקונצנוס שהתגבש בפרקלי-

הכתבת מתעלמת מכמה עובדות: ראשית, מדובר בחוק שגולגל במשך שבע שנים, אושר בממשלה הקודמת, בתמיכת יצחק רבין, שמעון פרס, מיכאל בן-יאיר ודוד ליבאי. תהליך החקיקה נדחה מסיבות שאינן קשורות בהכרח לתוכן החוק: למשל, דיון מסכם בחוק היה אמור להתקיים ב-5 בנובמבר '95. רצח רבין ביטל אותו. דיון, נוסף, תחת פרס, בוטל בשל ההחלטה על הקדמת הבחירות. לטענת היועץ שופמן, לשעבר היועץ המשפטי של האגודה לזכויות האזרח וכיום המשנה ליועץ המשפטי, הלך היועץ המשפטי הנוכחי דווקא לקראת הנפגעים. דן יקיר מאשר שאמר את המשפט המצוטט, אך לטענתו הוצאו דבריו מהקשרם: "הדגשתי בפני הכתבת שרובינשטיין טיין הגיע למעשה עשוי, וכי הצעת החוק עברה דיונים ממושכים בממשלה הקודמת ובממשלה הנוכחית וכן אצל היועץ המשפטי הקודם וכל בכירי משרד המשפטים, ולכן זה לא ריאלי שהוא יהפוך את ההחלטה. בפירוש הבהרתי שמדובר במשאלה לא ריאלית. במלים 'לחסום בגופו' התכוונתי שהוא יאלץ לשכב על הכביש ולתת לשיירה לדרוס אותו".

היועץ בעד (ונגד) ליבאי

נגד עורך-הדין אמנון בן-דרור הוגש כתב-אישום בעבירה של הדחת עד. רובינשטיין החליט לעכב את הליכים. ליבוויץ-דר חושדת שיש קשר בין החלטתו של רובינשטיין ין והעובדה שאת בן-דרור מייצג עורך-הדין דוד ליבאי. ליבאי "חבר בוועדת שמגר שתקבע את מעמדו המקצועי של היועץ המשפטי לממשלה".

המסר ברור: רובינשטיין יעשה הכול כדי לרצות את ליבאי. המסר החמור הזה אינו מתיישב עם החלטה אחרת של רובינשטיין, להסגיר את הנער הרוצח לארצות-הברית. ליבאי הוא פרקליטו של הנער. כאן, טוענת הכותבת, ביקש רובינשטיין לרצות את נתניהו. בבית-הדין של מוסף "הארץ" אין לרובינשטיין סיכוי: כל שיקול שלו יהיה שיקול זה. הרי לא ייתכן שהיועץ המשפטי יגיע להחלטה, אלא כדי לגרום למישהו למעלה שביעות-רצון.

לא תמיד, אומרת הכתבה, מעכב היועץ הליכים. לפעמים הוא מסרב. היא מספרת על "מורה שלמדה במכללה, הואשמה בזיוף תוצאות בחינה וביקשה עיכוב הליכים בגלל עברה הנקי". מקרה זה טופל בידי המשנה ליועץ המשפטי יהושע שופמן, ועינו של היועץ אפילו לא שופה את המקרה. שופמן: "המורה בסמינר השתמשה במסמך מזויף כי לא קיבלה מאה במבחן פטור באנגלית. דחיתי את הבקשה לעיכוב הליכים כיוון שמדובר היה במקרה מאוד בולט ובוטסה של מרמה וקבלת דבר באמצעות מסמך מזויף במזיד".

הכתבה מתקשה לקבוע, אם נתניהו רצה

טות לגבי חוסר-הראיות אינו מוזכר. החלטת היועץ המשפטי והפרקליטות, כמקשה אחת, עוררה תהיות בחוגים רחבים וביניהם מומחי משפט, כמו פרופ' קלוד קליין ופרופ' קרמניצר: היו השגות על התבטאות אומללה בכלי התקשורת של פרקליטת המדינה על התנהגותה של רקדנית הבטן, ונשאלו שאלות מדוע לא נמצאו ראיות להגשת אישום על מעשה מגונה (ברור שלא נמצאו ראיות להאשמה במעשה אונס). ביקורות אלו אינן מופיעות בכתבה ב"הארץ". במקום זאת מטילה הכתבת על היועץ המשפטי כתם פשטני וקובעת כי החלטתו בעניין בסויני נבעה מכך ש"היה מוכן לעשות הרבה כדי לשרוד".

חשד דומה מטיחה הכתבה ברובינשטיין בפרשת תיק החקירה של מנכ"ל משרד ראש-הממשלה לשעבר, אביגדור ליברמן, ועוזרו ירון זליכה. השניים נחשדו שזיפו דו"חות של רשות-השידור. צוות בפרקליטות, שכלל את פרקליטת המדינה, מנהלת המחלקה הפלילית ושני פרקליטים, החליט פה אחד לסגור את התיק מחוסר ראיות. הכתבת פוסחת על החלטת הצוות, ותולה את סגירת התיק ברובינשטיין. אפשר כמובן לבקר את שיקול הדעת של היועץ המשפטי ולטעון שהוא מגלה פחדנות מול עמי-תיו, אבל הכתבת מדברת על פחדנות מול בעלי שררה מבלי שתביא לכך ביטוס.

היועץ נגד הערבים

"עבודת המאסטר שלו", כותבת ליבוויץ-דר, "עסקה בציונות ויחסה לערבים בזמן המנדט. הידע שרכש לא הגביר את סובלנותו לערבים". מדוע? כיון שתמך בהצעת חוק שתמנע מערבים נפגעי אינתיפאדה להגיש תביעות נזיקין. לחיזוק דבריה מביאה הכתבת מדבריו של דן יקיר מהאגודה לזכויות האזרח, שרואה בהצעת החוק שעוררייה. "רובינשטיין היה יכול לחסום בגופו את ההצעה, אבל הוא העדיף לשתוק".

במינויו של רובינשטיין. במקום אחד נכתב כי בלשכת ראש הממשלה "היו להוטים למנות אותו לתפקיד". מצד שני נכתב כי "אליקים רובינשטיין לא היה המועמד המועדף על ראש הממשלה, והוא יודע את זה. כדי לשרוד הוא מוכן לעשות הרבה". ובמקום אחר נכתב ש"נתניהו העדיף את רנאטו יאראק".

אם רובינשטיין לא היה מועמד מועדף, מדוע היו להוטים למנותו? אם הפך למועמד המועדף אחרי התפטרות בר-און, מדוע העדיף נתניהו את רנאטו יאראק? ואם הפך ליקיר הממשלה, מדוע הוא צריך להתאמץ כדי לשרוד?

היועץ בבריכת גורדון

מוסף "הארץ" רואה חובה לעצמו לשתף את קוראיו בחייו הפרטיים של היועץ המשפטי לממשלה. גם שם הוא מתגלה בכל חולשותיו. בשנות השבעים, מספרת הכתבה, התרכזו חייו החברתיים סביב בית-הכנסת הלל ברמת-גן. "כל יום שישי בצהריים שחו בבריכת גורדון בתל-אביב, וחבריו מספרים שרובינשטיין נהג להגניב מבטים אל הנשים בבגדי-הים המינימליים". עד כדי כך.

"החברים הטובים ניסו למצוא לרובינשטיין

שידוך וכבר כמעט התייאשו. בסופו של דבר הוא נישא למרים כשהיה בן 29, שנחשב גיל מופלג". מופלג בעיני מי? בעיני האנשים החושבים שקוראים את "הארץ"?

הכתבה תוקפת את רובינשטיין על שעיתו-נים נוהגים לצרף לשמו, בטעות, את התואר "דוקטור". עיתונים חוטאים לא פעם בניפוח תארים: למנחם פרוש למשל ולעסקנים חרדים אחרים נוהגים לקרוא בטעות "רב". רובינשטיין מקפיד להעיר למנפחיו. במאי פנה לעיתונים במכתב ובו ביקש "להימנע מדיקטורו". "הכחשות מדי פעם אינן מועילות, לצערי. כנראה משפטן כבן חמישים מזמין התייחסות כאל דוקטור", אמר רובינשטיין. את הכתבת לא שכנע. היא מתלוננת כי "הפעם הוא לא מיהר לתקן. רק אחרי כמה שבועות...".

שני אישים משפטיים בולטים בביקורת שהם מותחים על היועץ בנושאים שונים. האחד הוא פרופ' מרדכי קרמניצר. השנייה היא פרקליטה ממחוז תל-אביב, המצוטטת ללא שמה. שאר המראיינים מתייחסים לנושאים ספציפיים. בכל הכתבה אין ולו מראיין אחד מפרקליטות המדינה. זה תמוה, משום שלמרות המשקל שיש לייחס לדבריה של הפרקליטה ממחוז תל-אביב,

הרי שהסביבה המשפטית העיקרית העוספת את היועץ ואת החלטותיו היא פרקליטות המדינה. אם סירבו אנשי פרקליטות המדינה להתראיין, ראוי היה לציין את הדבר. אם אמרו דברים חיו-ביים על היועץ, ראוי היה לתת לדבריהם ביטוי. ואולי לא טרחה הכותבת לשאול.

שרה ליבוביץ'-דר ביקשה לראיין את אלי-קים רובינשטיין. רובינשטיין סירב, אבל נענה לבקשתה לקיים שיחת רקע. השיחה התקיימה ב-14 באוקטובר בלשכת היועץ המשפטי בירושלים.

למיטב ידיעתי, הנושאים הבאים לא עלו בשיחה: פרשת משעל, פרשת ראס-אלעמוד, פרשת בר-און, המשך עבודתה של אשת היועץ בפרקליטות, ההחלטה בתיק ליברמן-זליכה, ומעורבות יעקב נאמן בתיק ההמרה (הנושא הפותח את הכתבה). גם הטענה בדבר הצעה לבגדי-ים של נשים בבריכת גורדון לא עלתה. מותר לשער שבאותו שלב, שבועיים וחצי לפני פרסום הכתבה, לא התעוררו אצל הכתבת שאלות בנושאים האלה. הבעיה היא, שלאחר שהגיעה אל השאלות החדשות לא עמדה על זכותה - בעצם, על חובתה - לבקש תגובות. ■

אבנר הופשטיין הוא כחב העיתון "ירושלים"

"פרשנות הגיונית ולגיטימית"

עורך מוסף "הארץ", אהוד אשרי, סירב להיפגש אתי ולקיים דיון פתוח, עיתונאי, בכתבה. הוא בחר להשיב לשאלותיי באמצע עות מכשיר הפקס. פעמיים נקבעה פגישה ביני לגברת שרה ליבוביץ'-דר, ופעמיים בוטלה. במהלך שיחה מקדימה בטלפון עם הכתבת נשאלתי גם שאלות אישיות, שהקשר בינן לבין הכתבה מפקפק. אחת מהן היתה: "האם אתה חובש כיפה?".

משיב מוסף "הארץ" על פרשת בסיוני: "הטענה שרובינשטיין נתן גיבוי משפטי לרצון הממשלה היא בגדר פרשנות הגיונית ולגיטימית להחלטת הפרקליטות. הטענה כאילו היה מקום לציין שהמתלוננת לא הגישה עתירה לבג"ץ היא פורמליסטית, מתחכמת ואינה ממין העניין".

פרשת ראס-אלעמוד: "העובדות הן שלפי עדות נתניהו עצמו בכלי התקשורת חיווה היועץ את דעתו שזכות הקניין של מוסקוביץ' גוברת. רק כעבור ימים אחדים פרסם היועץ חוות-דעת נוספת שלפיה אפשר לפנות את המתיישבים אם המשטרה משוכנעת שיש ודאות קרובה להפרת הסדר הציבורי. הניסוי ון לייחס לכתבת רשלנות בעניין זה הנו חסר שחר ותמוה, בלשון המעטה".

פרשת שינוי אזורי העדיפות הלאומית: לדעת אשרי, השתלשלות העניינים שקדמה לשליחת מכתב היועץ "אינה משנה את

התוצאה הסופית. הטון של מכתב רובינשטיין ין נתון, כמובן, לפרשנויות שונות. לפי המקורות של הכתבה הוא היה 'כועס'".

כפל התפקידים של ראש מועצת אלקנה: "החוק הישראלי חל כמעט בשלמותו על המתישבים היהודים בשטחים. באריאל יש בית-משפט שלום ובית-דין רבני. כשאורח ישראלי מבצע פשע בשטחים הוא נשפט על-פי חוק העונשין הישראלי. האם לא ראוי להחיל את החוק הישראלי גם על חברי-כנסת? האם למצער אין זו עמדה לגיטימית הראויה להישמע?"

שאלתי את עורך המוסף מדוע לא תיארה הכתבה את הפעולות שעשה רובינשטיין כדי לשנות את החוק. אשרי, במסגרת תכתובת הפקס בינינו, לא טרחה להשיב.

המחויבות לליבאי: "הכתבה לא טוענת שרובינשטיין ירקוד בכל מצב לצלילי חלילו של ליבאי. כדאי להבחין בין שני המקרים: פרשת הסגרת הנער הרוצח היתה חשופה לעין הציבור, נתניהו לחץ להסגרתו ואף צוטט בעיתונות במפורש: זו היתה כוונתי מלכתחילה. עיכוב ההליכים בתיק של בן-דרור, לקוחו של ליבאי, נעשה הרחק מעין הציבור. ההערכה כי נסיבות העיכוב לא היו מקריות, לפחות למראית עין, היא לגיטימית ושותפים לה פרשנים אחרים שנתנו לך ביטוי ב'הארץ' וביכל העיר".

הגנבת המבטים: "אינני רוצה להרחיב את הדיבור דווקא מפאת כבודו של היועץ. עקרונות אני חושב שדמות ציבורית במעמ' דו של היועץ המשפטי צריכה להיות חשופה גם בתחומים של התנהגות אישית, אפילו יש מי שסבור שלא נאה לעסוק בכך. הוא הדין בגיל הנישואים של רובינשטיין. לעצם העניין, גיל 29 נחשב גיל מאוחר לנישואים בסביבה החברתית של רובינשטיין, כפי שחבריו ציינו באוזני הכתבת שוב ושוב. בכל מקרה, העובדה לא צוינה על דרך השלילה ואם משהו פירש זאת אחרת, הוא עשה זאת על אחריותו".

תיאור רובינשטיין כדוקטור: "נכון שהצמח דת תואר דוקטור לרובינשטיין היתה פשלה של עיתונאים, אבל עובדה היא שבמשך כמה שבועות רובינשטיין לא טרח לתקן את הפשח, לה, ורק אחר-כך פנה לעורכי העיתונים בבקשה שלא יצמידו לו את התואר המיותר".

ההתעלמות מפרקליטות המדינה: "הקביעה כי ב'מערכת המשפטית' שוררת אכזבה מן היועץ נסמכה על שיחות עם פרופטורים למשפטים, עורכי-דין ופרקליטים בשירות המדינה, שכולם בעיניי חלק מהמערכת המשפטית. רוב המקורות שהכתבת דיברה אתם התבטאו נגד רובינשטיין במלים הרבה יותר חריפות ממה שפורסם בכתבה, חלקן בלתי ראוי לדפוס".

זו, מסתבר, איננה רק בעיה ישראלית: בעולם כולו מוצאת עצמה העיתונות במגננה מתמדת. התפוצה יורדת, ההכנסות נגסות על-ידי הטלוויזיה, עיתונים נסגרים – ומעל הכול אמוץ הציבור בור במוסד העיתונות הולך ונשחק. זה מתחיל בשאלות קנטרניות בדיונים פומביים – שכו-תרתם "איך בכלל אפשר להאמין לכם?" – ונמשך בסקרי דעת קהל, הממקמים את העיתונ-אים אי-שם בתחתית הרשימה, ליד בעלי מוסכים.

גם האמריקאים, המודדים את הדופק בקביעות, מצביעים על תהליך נמשך של שחיקה באמי-נותם של אמצעי התקשורת. בשנת 1985 עוד האמינו 55 אחוזים מן האמריקאים כי הדיווחים שהם מקבלים מן העיתונים מדויקים בדרך כלל. בתריסר השנים שחלפו מאז, השתנה יחסו של הציבור. בסקר שנערך בראשית השנה התברר כי 56 אחוזים מן הנשאלים סבורים כי דיווחי החדשות הם בדרך כלל שגויים. ה"לוס אנג'לס טיימס", שדיווח על תוצאות הסקר, קבע בדא-גה: "הביקורת על התקשורת הולכת וגוברת... הממצאים מציינים תמונה עגומה של אמינות העיתונות בעיני הציבור".

הקוראים, מסתבר, אינם מרוצים, אבל מי שמודאג באמת מן הממצאים הם עורכי העיתונים בארצות-הברית. "סקרים שליליים מגיעים בזה אחר זה", מודה עורכת העיתון "אורגוניהן", סנדרה רים ראו, נשיאת אגודת עורכי העיתונים באמריקה, הרואה קשר ישיר בין בעיית האמי-נות לבין האמוץ הכללי שרוחש (או לא) הציבור לאמצעי התקשורת.

מה עושים כדי להציל את אמינותם של העיתונים בעיני הציבור? אגודת העורכים באמריקה הכריזה לפני חודשים אחדים על מבצע רחב היקף, שיימשך שלוש שנים – שיושקעו בו לא פחות ממיליון דולר, כדי "לזוהת את שורשי אמינותה הנשחקת של העיתונות ולהתמודד איתה". "זוהי אחת התוכניות היומרותיות ביותר שהאגודה נטלה על עצמה אי-פעם", אומרת נשיאת האגודה ראו, "זו הזדמנות נדירה, שכן מעולם לא ראיתי את העיתונאים כה נחשפים בדעתם להבין את הסיבות – ולפעול לשנות את הכיוון של השחיקה המזיקה לאמינותנו".

"פרויקט אמינות העיתונות" כולל שורה של פעילויות, ובהן: הקמת צוות חשיבה של עורכי עיתונים ועיתונאים, אשר ייפגש במשך שלוש שנים כדי לדון ולבחון את הבעיות הנוגעות לאמינות העיתונות, ועריכת סימפוזיונים וימי עיון על הבעיה. בדיקה מעמיקה של ממצאי מחקרים שנערכו במרוצת השנים האחרונות על-ידי עיתונים וגור-מים נוספים, אשר העלו נתונים בשאלת האמינות.

עריכת סקרים מקיפים, אשר יתמקדו בשאלת שחיקת האמינות, וינסו לזהות מה בדיוק גורם לתהליך המדאיג.

מחקר נקודתי של הבעיה, בשיתוף עם שמונה עיתונים ברחבי ארצות-הברית. המחקר יאפשר לבחון את בעיית האמינות ברמת הקהילה, ולחפש פתרונות.

"בפרויקט הזה אנחנו נוטלים על עצמנו מחויבות להבין את ה'מדוע' שמאחורי שחיקת אמוץ הציבור, ולהניע דיון אינטליגנטי ארוך טווח להתמודד עם הבעיה", אומרת ראו. מדוע מתקשה הציבור להאמין למה שנכתב בעיתון? מסתבר שיש מי שאיננו זקוק למחקרים וסקרים, גם לא לתקציב של מיליון דולר, כדי להשיב על השאלה הזו.

שם, כמו כאן, יש מי שבתוח שהתשובה נעוצה באותה "הטיה" של המציאות, בהתאם לתפי-שת העולם של העיתונאים. כן, הכול פוליטיקה. מבקריה השמרניים של העיתונות באמריקה משוכנעים יותר מתמיד שאותה "הטיה ליברלית" (אצלנו היו מכנים זאת "שמאלנית") של התק-שורת היא שורש הרע. גוף שמרני כזה, "המרכז לחקר התקשורת", מפיץ באמצעות האינטרנט מאמרים שכוונתם להוכיח כי אכן קיימת הטיה כזו, והיא שנוגסת באמינות התקשורת.

אחד הממצאים שהוא מביא לידיעת הציבור הוא סקר בין כתבים ועורכים, המצביע על כך שרק 15 אחוזים מן העיתונאים הגדירו עצמם רפובליקאים או שמרנים (לפני עשור היו 22 אחוזים), בעוד ש-61 אחוזים ראו עצמם דמוקרטים או ליברלים. בעיני השמרנים, זו תשובה ניצחת לשאלה מדוע איבדה התקשורת את אמינותה. "רבים במדיה מסרבים להודות בהטיה הליברלית, ואפילו אם הם מזהים זאת – הם מעדיפים לחפש סיבות אחרות לבעיית האמינות", כותב ברנט בייקר. על אמינותה של ה"הטיה הליברלית" אפשר להתווכח, אבל אין ספק שהטעות על הטיה פוליטית מחלחלות בהתמדה לציבור הקוראים וגורמות נזק למעמדה של העיתונות. "עורכים מוכנים סוף סוף להתמודד עם התפישה הציבורית הנרחבת והמזיקה של הטיה על-ידי התק-שורת, לכיוון הליברלי או לכיוונים אחרים", כתב האומבודסמן של העיתון "בוסטון גלוב", מארק ג'ורקוביץ'.

רפי מן

אמינות של מיליון דולר

בארצות-הברית מתחיל בימים אלה פרויקט רחב היקף במאמץ לגלות מדוע הציבור מאבד את אמונו באמצעי התקשורת

יש מיתוס כזה של הטיה ליברלית, כתב לפני כשנה אורט דניס ב"אמריקן אדיתור", ואמיינות העיתונות נפגעת לא בגלל ההטיה, אלא בגלל הביקורת הנמשכת על הטיה-כביכול, ובעיקר משום שהעיתונות איננה פועלת בתקיפות מספקת כדי לפוגג אותה. דניס משוכנע שההטיה הפוליטית-חברתית עצמה איננה שורש בעיית האמינות. "העיתונות מונעת יותר על-ידי שיקולים מקצועיים מאשר על-ידי פוליטיקה", כתב דניס, המודאג מפני הבורות המזינה את הטענות בדבר הטיות פוליטיות, "עלינו להסביר את המציאות הזו לציבור". אפשר, אם כן, שהדימוי "השמאלני" הוא חלק מן הבעיה, ואפשר שהשורשים נעוצים בבעיות אחרות הנחשפות לקורא מדי יום, במישור המיקצועי: דיווחים שגויים, רשלנות בהשלמת פרטים, ושאר מרעין-בישין של עבודה לא לגמרי מקצועית. כל אלה ייבחנו בסקרים הנרחבים שיערכו כמה חברות בארצות-הברית, שייחננו מן התקצוב הנדיב של "פרויקט אמינות העיתונות".

איור: אפרת בלוסקי

אם נחזור לסקרים שבהם פתחנו, הנגיסה באמינות היא מן הסתם רק פן אחד בתחושה הקשה המלווה את העיתונאים עצמם. סקר שערכה בראשית השנה אגודת עורכי העיתונאים באמריקה מעלה כי יותר ויותר עיתונאים סבורים כי העיתונאים שבהם הם מועסקים משעממים, ומאבדים את חשיבותם והשפעתם על החיים האמריקאיים.

64 אחוז מן העיתונאים אמרו כי "רק לעתים רחוקות" הם מעריכים שהעיתון שבו הם עובדים הוא "עיתון טוב מאוד". ועם גאות יחידה ירודה כזו, וביקורת עצמית רבה כל כך, מה הפלא שרק 43 אחוז מן הנשאלים (יותר מאלף כתבים ועורכים) הביעו רצון להמשיך ולעסוק בעיתון נות גם כאשר יגיעו לגיל שישים. כל השאר, אם לא יהול שינוי משמעותי במעמד העיתונאים, יעדיפו למצוא עיסוקים אחרים. ■

כניסתו של אליעזר פישמן ל"ידיעות אחרונות" מחריפה את הדאגה מפני ריכוזיות יחר, בעלות צולבת, חוסר שקיפות - ובעיקר מקווי הגבול המטושטשים בין עסקי הבעלים לבין מה שמחפרסם בעיתונים

בסוף אוקטובר הודיע איש העסקים אליעזר פישמן כי הוא ושותפו חיים בראון רכשו את חלקו של זאב מוזס בקבוצת "ידיעות אחרונות". המניות הפוטנציאליות שאמורות לעבור לפישמן הן 24 אחוזים ממניות ההון, אלא שלקבוצת המיעוט ב"ידיעות אחרונות" (עודד מוזס, תמי מוזס, דב יודקובסקי) ניתנה, על-פי התקנון, וכות הסיורב על 12.5 אחוזים. בזמן כתיבת

"לאשה", "פנאי פלוס", אחוזים בכבלים, אחוזים ב"רשת" (ערוץ 2), חברות דירקטור" יון בחברת החדשות (ערוץ 2) ועוד, היא גם מתחברת עכשיו לבעלים של עיתון כלכלי רווחי ומצליח, שמחזיקים אף הם בנתח נכבד של תקשורת אלקטרונית וכתובה. כך הפך פישמן, שהיה עד היום איש הנדל"ן החזק במדינה ומענקי הקימעונאות, גם לאחד מאנשי התקשורת החזקים במדינה, והיד עוד נטויה, כיוון שחוקים מגבילים בעיתונות האלקטרונית קיימים אך ורק על בעלי השליטה בזכייני הערוץ השני ולא על הכבלים. וודאי וודאי אינם קיימים בשטח העיתונות הכתובה. הבעיה רק גדלה כשמתבוננים (בקנאה) ברשימת נכסיו של פישמן: תנופורט, אליאנס, מבני תעשייה, דורבן, אופיס-טקסטיל, מאפיית אילת ומרגלית, "גלובס", "גוונים", ט.ל.מ., היפר-טוי, מגה-ספורט, הנדימן, ספורט-מארט, אי-די-דיזיין, מילוטל, כימופלטט וכו'. עיסקת פישמן - מוזס מרכות פעם נוספת את תשומת הלב בשלוש תופעות בעייתיות במפת התקשורת הצפופה של ישראל: ריכוזיות,

מולטימדיה

הכתבה עדיין לא ברור אם קבוצת המיעוט מימשה את הזכות. מחיר העסקה מבטא, למעשה, שווי חברה של 625 מיליון דולר, הכוללת בתוכה את רשת העיתונים, עסקי בתי-דפוס, נדל"ן, שותפות בזכיינית הערוץ השני "רשת", וכן שלושים אחוזים ממניות "ערוצי זהב", שהיא אחת מזכו"יניות הטלוויזיה בכבלים, המונה כיום כ-330 אלף מנויים. גם פישמן ובראון לא הגיעו כשידיהם ריקות מהון התקשורת הישראלי. יחד הם מחזיקים ב-69 אחוזים ממניות העיתון הכלכלי המצליח "גלובס", ובנוסף הם שותפים בשיעור של כ-33 אחוז בחברות הכבלים "גוונים" וט.ל.מ. לאחרונה פורסם כי פישמן רכש גם את מניו-תיה של חברת הכבלים "עידן". המהלך העסקי הזה הוביל את מפת התקשורת הישראלית צעד משמעותי נוסף בתהליך של שליטה ריכוזית ובעלות צולבת חסרת תקדים. מלבד הריכוז העצום של ענפי התקשורת שבהם שולטת משפחת מוזס - "ידיעות אחרונות", רשת מקומוני ידיעות-תקשורת,

בעלות צולבת והעדר שקיפות. עיתונאים מ"ידיעות אחרונות" חוששים אמנם מן התהליך, אך מעודדים מאופיים של הרוכשים החדשים. עיתונאי כלכלי בכיר בע"תון זה, שהעדיף לא להזדהות בשמו, אומר: "מבחינת העיתונאים, זה לא טוב. לפישמן יש עסקים מסועפים. זה בעיני דומה לנמרודי. מצד שני, הוא לא נמרודי. ייתכן שבעתיד עלולה להיות בעיה, אך בינתיים אין שום שינוי, כתב מביא סיפור טוב, הוא ייכנס. אני מודאג", הוא ממשיך, "דווקא מהפחד שיהיה לכתבים להביא דברי הלל ושבח לחברות שברשות פישמן". בעיה כזו לא הטרידה, למשל, את מערכת "גלובס", שפרסמה באפריל '95 ידיעה תחת הכותרת הבאה: "אליאנס: תעשייה צומחת ורווחית". בפתיח הידיעה היה כתוב: "יצרנית הצמיגים אליאנס היא מקרה נדיר בבורסה שלנו... בתום שנתיים שבהן מופעלת החברה תחת בעל-בית חדש, אליעזר פישמן, שרכש אותה מידי מפרק, נראה שהצמיגים של אליאנס נמצאים על הפסים הנכונים". גם המוספים

פרדוקסלי, בעבר היה יותר פלורליזם בתקשורת מאשר היום."

עד היום החל בהקשר זה רק מהלך חקיקתי אחד. המהלך, שטרם הושלם, הובל על-ידי חבר הכנסת בני בגין ועסק אך ורק בבעלות צולבת של זכייני הערוץ השני.

לאחרונה התפרסם דו"ח הוועדה הציבורית לחוקי העיתונות, בראשותו של חיים צדוק. בין השאר נתנה ועדת צדוק את דעתה על ריכוז השליטה, הבעלות הצולבת וסוגיית השקיפות. היא הציעה הצעות לחקיקה: "המונה על ההגבלים העסקיים, או בית-הדין להגבלים עסקיים, לפי העניין, לא יאשרו בקשה למיזוג, או להסדר כובל של עיתונים רבי-תפוצה, אלא אם שוכנעו כי לולא המיזוג, או ההסדר הכובל, קיים חשש ממשי להמשך קיומו של אחד העיתונים, וכי בהתחשב בנסיבות העניין, אישור המיזוג או ההסדר הכובל הנו לטובת הציבור... הוועדה מציעה לשלב את ההמלצות בנושא הגבלת הריכוזיות בחוק ההגבלים העסקיים".

אם חוק כזה היה תקף היום, ייתכן שהיה מונע את רכישת המניות של זאב מוזס. תלוי בפרשנות. דווקא בעניין הכואב של הבעלות הצולבת החליטה הוועדה להימנע מלהמליץ המלצות קונקרטיות, בטענה שהנושא חורג מן המנדט שניתן לה.

עו"ד חיים צדוק שעמד בראש הוועדה: "אנחנו הצבענו על ריכוז השליטה בעיתונים כפגיעה בחופש העיתונות ופגיעה בפלורליזם. אני לא רואה בכניסתה של קבוצת פישמן אירוע מאיים. אם אחת משלוש המשפחות היתה משתלטת על אחד מהעיתונים, וכך היו מצטמצמים בעלי השליטה לשניים, הייתי רואה בזה תופעה מסוכנת, אבל בזה שבמקום זאב מוזס נכנס גורם אחר, אני לא רואה שום בעיה".

אתה לא רואה בעיה בכך שבעלים של שבעים אחוזים מהעיתון "גלובס" משתלטים על רבע ממניות "ידיעות אחרונות"?

אני צריך להודות שחשבתי במושגים של שלושת העיתונים הגדולים.

ואכן, מלכה ורצלבסקי, היועצת המשפטית של אגודת העיתונאים בתל-אביב, חושבת כי המלצותיה של ועדת צדוק אינן מספקות. בשלב מתקדם של עבודת הוועדה שלחה ורצלבסקי לצדוק המלצות להצעות חוק, חלקן לא התקבלו. ביניהן: סיוע לעיתונים וכלי תקשורת קטני תפוצה אחרים (כפי שנעשה למשל, באוסטריה), עצמאות מערכתית באמצעי התקשורת והגבלות מחמירות יותר על ריכוזיות ובעלות צולבת.

ורוצלבסקי הדגימה את דבריה בדוגמאות ממקומות שונים בעולם. בצרפת, למשל, נקבעה שורת מכסות האוסרת השתלטות של אדם או קבוצה על יותר משלושים אחוז מהשוק. "ידיעות אחרונות" שולטים, רק באמצעות העיתון היומי, על כמעט שבעים

לפעול. חבל. עכשיו יהיה מצב שבעלי העסקים לא רק שימנעו את המודעות, אלא גם יכתבו טוטלית לציבור מה הוא יקרא, איזה בגד ילבש, מה יאכל, איך יסתרק, מה יהיה עובי גופו, מה יאהב ומה יחשוב".

ממשרד הממונה על ההגבלים העסקיים אומרים שבקשתה של רבדל היתה בלתי מבוססת. רכישה של 12.5 אחוזים אינה בגדר מיזוג חברות. אך גם אם העסקה היתה ממומשת, לכדי עשרים וחמישה אחוזים, ספק אם היו מתערבים. עוד טוענים שם, שהמחוקק לא אפשר חופש פעולה כה מרחיק לכת לממונה על ההגבלים העסקיים. למרות החשיבות הרבה שהם מייחסים לטענתם לסוגיית התקשורת כסוגיה מיוחדת במינה, הם אומרים: "אנחנו מופקדים על הפיקוח על התחרות ולא על מגבלות הדמוקרטיה". ביותר מרמז טוענים שם, כי המחוקק לא הקדיש תשומת-לב מספיקה לחקיקה בנושא בעלות צולבת וריכוזיות בתקשורת.

ואכן, בהעדר ישועה מהממונה על ההגבלים

עמוס שוקן: "הבעיה איננה בפישמן האיש. עיתונאים הם רק בני-אדם והם יכולים ליפול בפח. לעצם הנוכחות של הבעלים החדשים תהיה השפעה עקיפה על הכתבים והעורכים. אפילו אם לא יגידו להם מלה הם עלולים לומר לעצמם: מה אני צריך לכתוב דווקא על איש העסקים הזה?"

העסקיים, מפנה רבדל את ביקורתה אל המחוקק. היא איננה מבינה מדוע המחוקק עדיין לא הפריד את עסקי העיתונות משאר העסקים בכל הקשור להגבלים עסקיים. לטענתה, החוקים שעוסקים בבעלות צולבת וריכוזיות בעיתונות האלקטרונית והכתובה צריכים להיות נוקשים הרבה יותר.

"גם אם טרם התרחשה הקטסטרופה – היא תבוא", משוכנעת רבדל. היא מקפידה לציין: "אין לי שום דבר נגד פישמן, אבל ברור שיש לו אינטרסים. נגיח שהעיתונות היא עסק מפסיד מבחינתו, אתה לא חושב שהוא ישתמש בעסק המפסיד כדי לרוםם עסק מרוויח?".

רבדל טוענת שרוב הצרכנים כלל לא ישימו לב לעוול שעושים להם בתחום המידע: "הצרכנים עייפים ולא יבדקו שום דבר. הישראלי הממוצע לא יבדוק כל מלה, הוא סומך על התקשורת. השליטה עוברת לידיים מצומצמות ואנחנו כצרכנים הולכים לאיבוד. באופן

ככיר, דווקא איש "מעריב": "פישמן ובראון עשו את המהלך מסיבות כלכליות. הם חושבים שניתן לבצע עוד מהלכים עסקיים. למשל הנפקת העיתון לבורסה". והנפקת העיתון לבורסה פירושה שקיפותה של אימפריית "ידיעות אחרונות" לעיני הציבור.

חשיפת האימפריה תהיה שינוי דרמטי במצבו: נכון להיום, רווחיו, הפסדיו וחלק מן האינטרסים הכלכליים של קונצרן "ידיעות אחרונות" חסויים לחלוטין. עד כדי כך, שכתבים כלכליים בעיתון מספרים את הסיפור הבא: לפני כמה שנים פרסמה חברה שעוסקת בסקרים כלכליים דו"ח דירוג של חברות פרטיות לפי גודלן. העיתון פרסם את ממצאי המחקר של החברה, אלא שהוא עשה זאת בהשמטת האינפורמציה על "ידיעות אחרונות".

המאמץ שלא לחשוף, גם לא לקוראים, את הפן הכלכלי של עסקי "ידיעות אחרונות" בא לידי ביטוי לעתים קרובות. כך למשל התעלם "ידיעות אחרונות" מן המכרוז, שבו השתתף הקונצרן, על רכישת חברה לשלטי חוצות. עסקת רכישת המניות על-ידי פישמן סוקרה בעיתון בהודעה קצרה וללא פירוט.

היו מי שניסו למנוע את העסקה. האופוזיציה הפנימית בין בעלי "ידיעות אחרונות", עודד מוזס ותמי מוזס-בורוביץ, אמרו בבית-המשפט העליון, כי העסקה שבה נמכרו המניות בטלה וחסרת תוקף. לדבריהם, לפי תקנון "ידיעות אחרונות", מי שרוצה למכור את מניותיו חייב להציען תחילה לבעלי המניות האחרים. הם עשו זאת מטעם ברור. כבעלי המיעוט במניות העיתון, הם הבינו שמהלך כזה יגביר את השליטה של ארגון מוזס בעיתון. בראיון שהעניק פישמן למוסף "הארץ" הוא אכן דיבר בשבח התיאום שהיה לו עם ארגון מוזס, שנתן את ברכתו לרכישה. מומחים כלכליים מסבירים שבעלי המיעוט גם הבינו שהמחיר הגבוה שקיבל זאב מוזס לא יחזור שנית, במידה והם יתעניינו במכירת מניותיהם. ואכן, לאחרונה פורסם ב"מעריב" שאיש העסקים האמריקאי רון לאודר מתעניין אף הוא ברכישת מניות מבעלי המיעוט הנותרים, אלא שהידיעות הללו טרם זכו לביסוס של ממש.

אך לא רק מקופחי מוזס זעקו, גם עיתונאים וצרכני תקשורת. בעוד המוזסים מתקוטטים מבית על השליטה באימפריה, פנתה אריאלה רבדל, מנכ"ל המועצה לצרכנות, לדוד תדמור, הממונה על ההגבלים העסקיים. היא ביקשה ממנו שיבדוק, אם עסקת פישמן-מוזס עוברת על הגבל עסקי. בפנייתה לתדמור היא טענה כי הרכישה עלולה לפגוע בצרכנים.

"בעידן של תחרות חופשית", כתבה רבדל, "חופש המידע התקשורתי הוא אחד מהכלים המרכזיים העומדים לרשות הצרכנים, כדי לשקול את צעדיהם בתחומי הצרכנות השונים". הממונה על ההגבלים אכזב את רבדל. היא מספרת: "הממונה טען כי הוא לא יכול

אחוז מהשוק, בעניין הבעלות הצולבת הזכירה את ארצות-הברית, שם קיים איסור מוחלט על בעלים של עיתון לרכוש בעלות בכלי תקשורת אלקטרונית באותה עיר ולהפך, אך בישראל, טוענת ורוצלבסקי, אין אפילו הגבלה יחסית.

נושא בעייתי נוסף הוא המחסור במידע גלוי על עסקיהם של בעלי העיתונים (העדר שקיפות). ורוצלבסקי המליצה לוועדת צדוק לחייב כל כלי תקשורת ציבורי או פרטי לפרסם אחת לשנה דין-וחשבון על הרכב הונג ועל אחזקותיו בגופים כלכליים אחרים. ההמלצה לחקיקה הזו כבר ממוסדת בתקנון האתיקה של העיתונות, אלא ש"ידיעות אחרות" ו"הארץ" מתנגדים לסעיף זה בתקנון ולא מקיימים אותו. "מעריב", לעומת זאת, הנמצא בבעלות חברות ציבוריות ("מעריב אחזקות בע"מ", הנשלטת בידי "הכשרת היי-שוב"), חשוף לציבור מכות החוק לגבי חברות הנסחרות בבורסה.

אשר לעסקיו של פישמן: "גלובס" לא מוכן לשתף פעולה עם מועצת העיתונות, אומרת ורוצלבסקי. עסקיו האחרים של פישמן הם במסגרת חברות ציבוריות, ולכן באופן טבעי הן שקופות, האינטרסים שלו חשופים בבורסה. לא כך ב"ידיעות אחרונות".

במצב הקיים, אומרת ורוצלבסקי, הפתרון ההכרחי הוא חתימת אמנה בין העיתונאים למוציאים-לאור: "במדינות רבות נחתמו אמנות בין איגוד העיתונות לבין המוציאים-לאור, שמבטיחות את עצמאותם המערכתית של כלי התקשורת. אם לא יהיו אמנות של עצמאות מערכתית, אף אחד לא יוכל למנוע השפעות. עיתונאי הוא בכל זאת עובד. הוא חושב על המעמד שלו והוא תמיד יהיה נתון ללחצים".

לוורוצלבסקי אין דוגמאות לאינטרסים כלכ-ליים של הבעלים שבאו לידי ביטוי בכתיבה העיתונאית ב"ידיעות אחרונות" או ב"גלובס". קל היה לה להדגים "מעריב". "אבל זו בדיוק הבעיה", היא אומרת. "ב'מעריב', שהיא חברה בורסאית, אני יודעת מה האינטרסים. על האינטרסים של 'ידיעות אחרונות' אין לי מושג".

ד"ר עומרי בן-שחר, כלכלן וחבר בבית-הדין להגבלים עסקיים: "אם עכשיו תיפול ידיעה לא נוחה על פישמן, זה בטח לא יעודד את 'ידיעות אחרונות' לפרסם אותה (בגלל העובד-דה שפישמן הוא הבעלים; ב"ק). יש כאן מצב של התחברות בין גורמים כלכליים גדולים, זה בוודאי יפגע בתחרותיות. בעבר פישמן היה רוצה להתחרות ב'ידיעות אחרונות', עכשיו לא תהיה לו מוטיבציה כזאת ב'גלובס'; מצד שני, המצב היה יותר גרוע אם 'ידיעות אחרונות' היו קונים את המניות ב'גלובס'".

עמוס שוקן, מו"ל "הארץ" ורשת שוקן, לא עושה את ההבחנה שעושה בן-שחר: "לי נראה שאין הבדל בין העסקה הזאת לבין עסקה שבה 'ידיעות אחרונות' היה רוכש אחוזים ב'גלובס'. יש לזה כל החסרונות של מיוזג בין שתי

חברות. שוק התקשורת מאוד מוגבל. אני חושב שההשפעה תהיה שלילית", הוא אומר, אך גם הוא מעודד מהנפשות הפועלות. הוא מכיר את בראון שנים רבות ובעבר אף ניגש אתו במשותף למכרוז על הפעלת הערוץ השני: "האנשים שבהם מדובר הם הכי פחות מסוכ-נים, או הכי מתאימים לדבר כזה, כדי שלא יהיו הנוקים שנבועים ממיוזג. בהכירי אותם אינני חושב שפישמן יגרום לכך שהתוכן ישתנה כדי להתאים לאינטרסים שלו".

הבעיה, מציין שוקן, איננה בפישמן האיש. "עיתונאים הם רק בני-אדם והם יכולים ליפול בפת. לעצם הנוכחות של הבעלים החדשים תהיה השפעה עקיפה על הכתבים והעורכים. הם יכולים לומר: מה אני צריך לכתוב דווקא על איש העסקים הזה? אפילו אם לא יגידו להם מלה", חושש שוקן.

ג'ודי שלום-ניר-מוזס, מבעלות מניות השליטה ב"ידיעות אחרונות", איננה חוששת, כצפוי, מן המהלך העסקי האחרון. מבחינתה, קונצרן "ידיעות אחרונות" חסין מפני כל

ג'ודי שלום-ניר-מוזס:

"ב'ידיעות אחרונות' לא

מכניסים שיקולים

שאינם עיתונאיים...

ההגיונות העיתונאית

של פישמן ובראון ידועה,

והם לא עשו שום דבר,

גם כשפורסמו דברים נגד

האינטרסים שלהם ב'גלובס'"

השפעה שלילית. היא גאה בכך שבניגוד למשפחת נמרודי, משפחת מוזס היא משפחה שמוזהה שנים ארוכות עם תקשורת ומתמחה בתחום זה בלבד: "אני רואה יתרון בזה שאנ-שים יגדלו בתוך התקשורת ויתעסקו בתקשור-רת כמה שיותר, כיוון שהם יודעים בדיוק מה זו עיתונות, לעומת אנשים שבאים מהתחום העסקי ושם חוקי המשחק שונים לחלוטין. לכן אני רואה יתרון בעובדה, שהאנשים שמובילים את 'ידיעות אחרונות' גדלו בתחום".

את לא חוששת שמצב זה עלול להשתנות? לפישמן יש יותר סנטימנטים לעיתונות מאשר למזון?

במקרה של פישמן ובראון, ההגיונות העיתונ-אית שלהם ידועה והם לא עשו שום דבר, גם כשפורסמו דברים נגד האינטרסים שלהם ב'גלובס'. מעבר לזה, משפחות שוקן ומוזס הוכיחו את ההגיונות העיתונאית שלהן. ב"ידיעות אחרונות" לא מכניסים שיקולים שאינם עיתונאיים. מעל לכול, בעלי השליטה

ב"ידיעות אחרונות" מקווים שהמהלך העסקי האחרון ישים קץ למריבות המשפחתיות שהעיבו על ניהול הקונצרן בשנים האחרונות. חוקר התקשורת יחיאל לימור מההוג לתק-שורת באוניברסיטת תל-אביב מסביר את התהליך המשמעותי שעוברת, לדעתו, התק-שורת הישראלית בימים אלה: "רכישת מעריב על-ידי משפחת נמרודי סימלה את ראשיתו של השינוי. לא עוד עסקים משפחתיים העוב-רים מדור לדור, אלא עסקים לכל דבר, שיש להם מחיר שוק ואפשר לקנות ולמכור אותם. פישמן, עוד יותר נמרודי, מייצג את הדגם של אנשי העסקים שלגביהם עיתונות זה ביוזם ולא סנטימנטים. כשזה כדאי הם קונים עסקי תקשורת, וכשזה כדאי הם מוכרים אותם".

מה זה משנה לעיתונאים?

עד לשנים האחרונות מבחן ההצלחה של אמצעי התקשורת היה בתחום המקצועי. ידיעות בלעדיות, תחקירים, היקף המידע וכתיבה טובה. אנשי עסקים עשויים להוציא את עסקי התקשורת לבורסה, דבר שכבר נעשה על-ידי "מעריב". במצב זה, מבחן ההצלחה איננו רק מקצועי, אלא גם ואולי בעיקר המבחן הכלכלי. כלומר, האם הדו"חות השוטפים לבורסה מספ-רים סיפור הצלחה, או חושפים כשלונות כלכליים. כתוצאה מכך עלולים העיתונאים למצוא את עצמם בלחצים גוברים מצד הבעלים לספק סחורה גורפת רייטינג, התורמת להגדלת התפוצה וממילא גם להגדלת ההכנסות.

תופעה בעייתית נוספת שמעלה לימור: "ככל שנוצרים תאגידי תקשורת גדולים יותר. ככל שהמשחק הופך להיות תלוי בגודל, הסי-כוי של השחקן הקטן הולך ונעלם. הכישלון של 'חדשות' הוכיח שעשרים מיליון דולר לא הספיקו. הכישלון של 'טלגרף' גם הוא נבע בחלקו מבעיות מימון. זה דבר שלא היה קיים בעבר. כשהמחיר כל-כך גבוה, מספר המוכנים להשתתף במשחק הוא קטן. מי שמוכן להיכנס אלה רק הגדולים".

ביחס לגודל העסקים של פישמן, למה הוא היה צריך את זה?

שתי אפשרויות. האחת, שהוא עשה זאת לאחר שהפסיד במכרוז על בנק הפועלים, אך באותה מידה היה יכול לקנות את עלית, או דלתא. תפיסה שנייה היא ש"ידיעות אחרונות" הוא מאחז של כוח והשפעה אדירה, בגלל היותו העיתון הנפוץ ביותר. דימוי ההשפעה שלו הוא אדיר. גם מרדוק וגם אחרים בעולם ניצלו את העיתונות כדי לקדם פוליטיקה ועסקים.

גם חוקר התקשורת פרופ' דב שנער מודאג מהתהליך: "זה מספיק גרוע כשיש אינטרסים צולבים, אבל כשנכנסים גם אינטרסים מסחרי-ים נוספים, זה הופך לרע מאוד. צריך להשת-דל שההשפעות תהיינה בולטות לציבור." ■

ברוך קרא הוא בוגר לימודי תקשורת

מה שמתחיל רע

עמוס גורן

הפיגוע, הוציאו החוטפים את בני-הערובה לרחוב והוליכו אותם אל אוטובוס שעמד להסיעם אל שני מסוקים. הסתכלנו בהולכה הזאת ממרחק של כמה עשרות מטרים, מפתח בניין החמ"ל. האנשים שלנו הלכו בשני טורים, כבולים בידיהם וכבולים זה לזה. הם לא הביטו לצדדים ופניהם היו כשל אנשים בדרכם להוצאה להורג. משני צדיהם היו שמונה חוטפים בבגדי ספורט - מספר שהפתיע לגמרי את הגרמנים שדיברו כל הזמן על חמישה חוטפים.

היינו קרובים אליהם עד כדי הסתערות וקפיצה. הבטתי בק', שהיה קצין הביטחון של השגרירות ועמד לידי. הוא התויר לי מבט. זה היה הרגע לעשות משהו, רגע חם אם אי פעם היה כזה. אך איש לא נתן הוראה והקבוצה נכנסה לאוטובוס. הם הוטסו במסוקים לשדה התעופה הצבאי פירסטנפלד-ברוק ושם, במבצע חילוץ מאולתר וכושל, נהרגו תשעת הספורטאים וכן צלף גרמני וחמישה משמונת החוטפים. ואולם הגרמנים, שהתמהמהו לגשת אל המסוקים הפגועים, דימו שיש ניצולים והודרו להעביר ידיעות שהחילוץ הצליח. אלה היו ידיעות לעיתונות, ואילו אל החמ"ל הגיעו ידיעות מוסמכות בעניין. מן המפ"י קים והעורכים בארץ ידעתי שבישראל פרץ גל שמחה. הייתי צריך להעביר ידיעה משביתת שמחה ולומר שהתגיגה מוקדמת מדי, אך קשה להיות משביתת שמחה. העברתי ידיעה מאוזנת שאמרה כי דוברי ממשלה מודיעים על הצלחה אך מקורות אחרים ממליצים להמתין. ידיעה זאת נבלעה בתוך האופוריה שגרמו הידיעות הרשמיות.

כשהתבררה האמת המרה התחילה תנועת עויבה מבניין החמ"ל. נשארתי לבד ליד הטלפון. לא יכולתי לתפקד. הייתי בהלם. היה כבר יום רביעי בבוקר ונזכרתי שמאז יום שני בערב לא אכלתי דבר וכמעט לא שתיתי. נזקקתי לכמה שעות כדי לגייס די כוח כדי לחזור לבד-גודסברג. חודשיים לאחר מכן עזבנו את גרמניה, שנה לפני תום תקופת השירות. במשך כל השנים מאז הדחקתי את הפרשה, ואפילו בספר על עריכת חדשות שחיברתי לא הזכרתי אותה. עשרים וחמש שנה לא היה בי כוח נפשי לדבר על זה. ■

עמוס גורן הוא עורך חדשות בקול-ישראל

אומרים שמה שמתחיל רע נגמר רע. הדוגמה האיטית שלי תחילתה בשחרו של יום שלישי אחד, בחמש בבוקר, כשהקולגה שלי יורגן קוך, מרדיו "דויטשה וולה", טלפן אלי הביתה ואמר שהיו יריות על ספורטאים ישראלים וכדאי לי להתקשר אל הרדיו שלי. זה היה ב-5 בספטמבר 1972, כשהייתי כתב רשות-השידור במערב אירופה וגרתי בבד-גודסברג של בון.

נפרדתי במהירות מאשתי דורית ומבתי דנה, ילדה בת פחות משנתיים, ויצאתי בדחיפות למינכן, לא לפני שווידאתי כי השגריר בן-חורין יתיר לי כניסה אל המתחם הסגור שבו התמקם החמ"ל בתוך הכפר האולימפי, באזור שבו התפתחה אותה שעה הפרשה שנודעה לאחר מכן כטבח הספורטאים.

לאחר טיסה מורטת עצבים מקלן/בון למינכן, שבה יכולתי לראות את שאר הנוסעים אוכלים ושותים כרגיל, הגעתי לבניין משרדים ברחוב קובולי, בתוך הכפר האולימפי. ממול, באלכסון, במספר 31, הוחזקו אותה שעה תשעה ספורטאים ישראלים. שניים כבר נהרגו בבוקר, עם השתלטות המחבלים על מגוריהם.

במשך כל היום העברתי למערכת קול-ישראל ידיעות על המשא-ומתן, כשאני משתמש בטלפון של גנרל פון-שטילפנגל, ראש המטה של האולימפיאדה. עם ערב קרסו הקווים הבינלאומיים ים היוצאים ממינכן והתחלתי לטלפן לבון ולהעביר את הידיעות לארץ באמצעות אשתי. ככל שחלפו השעות התמלא החמ"ל אנשים חשובים - מדינאים, אנשי ביטחון, קצינים, אנשי ממשל פדרליים, בווארים ואנשי עיריית מינכן, אנשי מנהלת האולימפיאדה וסתם נכבדים. רובם לא יכלו להביא שום תועלת. כולם היו אובדי עצות. מצאתי את עצמי נדחק אל פרנץ יוזף שטראוס, המדינאי השמרני הידוע, שנראה חולה מן המצב וגם הדיף ריח אלכוהול. כולם נראו לא טוב. היתה תחושה שאין תוכנית פעולה של ממש.

בסביבות עשר בערב, כ-17 שעות לאחר תחילת

המכון הישראלי לדמוקרטיה ממשיך

בסידרה של ניירות עמדה

שמטרתם להעשיר את השיח הציבורי

בסוגיות חשובות העומדות

על סדר היום הלאומי.

הוֹפֵיעו:

היועץ המשפטי לממשלה: סמכות ואחריות

מאת ד"ר גד ברזילי ופרופ' דוד נחמיאס

בחינה ראשונה מסוגה של תפקיד מפתח זה, עם השוואה
לנעשה במדינות אחרות והמלצות לרפורמה.

לקראת רפורמה מבנית במגזר הציבורי בישראל

מאת פרופ' דוד נחמיאס, מרל דנון-קרמזין ואלון יראוני

הצעה לרפורמה מקיפה שלא נעשתה כדוגמתה מאז
הקמת המדינה. במרכזה: חובת מתן דין וחשבון לציבור

הסתה, לא המרדה

מאת פרופ' מרדכי קרמניצר וחאלד גנאים

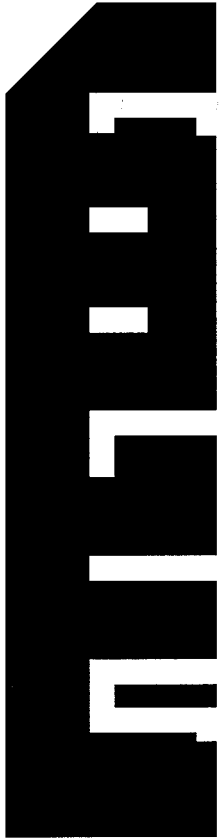
במלאת שנתיים לרצח יצחק רבין ז"ל, בחינה של עבירת
ההמרדה בדיני העונשין והצעה לניסוח חדש של עבירת הסתה

ניירות העמדה יופיעו לאו דווקא בסדר המצויין מעבר לדף.
על ניירות עמדה נוספים נודיע בהמשך.
אנו מזמינים אותך להיות מנוי/ה על הסידרה זו. ניתן לרכוש
כל נייר עמדה בנפרד, עם הופעתו, במחיר של 25 ש"ח,
או להיות מנוי על הסידרה כולה ולקבל עשרה ניירות
עמדה עם הופעתם, במחיר כולל של 200 ש"ח.

נא למלא את הספח שמעבר לדף ולשלוח אל:

המכון הישראלי לדמוקרטיה, ת.ד. 4702, ירושלים 91040.

ניתן גם לשלוח בפקס: 02-5635319.

ע
מ
י
ד
ה

אבקשכם לצרף אותי לחוג המנויים של סידרת ניירות העמדה של המכון הישראלי לדמוקרטיה, תמורת 200 ש"ח (10 ניירות עמדה).
נא לצרף תשלום בהמחאה / כרטיס אשראי כמצוין בספח למטה.

אבקשכם לשלוח לי את ניירות העמדה הבאים, עם הופעתם, תמורת 25 ש"ח לנייר עמדה.

נא סמנו את ניירות העמדה שהינכם מזמינים. נא צרפו תשלום של 25 ש"ח עבור כל עותק באמצעות המחאה או כרטיס אשראי. נא הקפידו למלא את הספח שלמטה ולהחזירו אלינו.

הצעת חוק השב"כ: ניתוח משווה
פרופ' ירון אזרחי, ד"ר עמרי בן-שחר, בכ' רחל לאל.

הצעת חוק השב"כ: ניתוח משווה
פרופ' דוד נחמיאס ואלונה נורי

הצעת חוק השב"כ: ניתוח משווה
אריאל צימרמן, בהדרכת פרופ' מרדכי קרמניצר

הצעת חוק השב"כ: ניתוח משווה
פרופ' אביעזר רביצקי

הצעת חוק השב"כ: ניתוח משווה
פרופ' דוד נחמיאס

הצעת חוק השב"כ: ניתוח משווה
ד"ר גד ברזילי ודוד נחמיאס

הצעת חוק השב"כ: ניתוח משווה
פרופ' מרדכי קרמניצר

השתלבות קבוצות "פריפריה" בחברה ובפוליטיקה בעידן השלום
פרופ' מיכאל קרן וד"ר גד ברזילי

נגיד בנק ישראל: סמכות ואחריות
פרופ' דוד נחמיאס וד"ר גד ברזילי

מבקרת המדינה: סמכות ואחריות
ד"ר גד ברזילי ופרופ' דוד נחמיאס

נא לחייב את כרטיס האשראי שלי:

ישראל / ויזה בסכום _____ ש"ח

מס' הכרטיס _____ בתוקף עד _____

מס' ת.ד. _____

נא למלא ולשלוח אל:

המכון הישראלי לדמוקרטיה ת.ד. 4702 ירושלים 91040.

כמו כן ניתן לשלוח לפקס 02-5635319.

שם _____ כתובת _____

מיקוד _____ טלפון _____ פקס _____

שם החברה _____ כתובת החברה _____

מיקוד _____ טלפון _____ פקס _____

נא לשלוח את נייר העמדה: לביתי / לחברה / למשרד

נא לשלוח את הקבלה על שמי / ע"ש החברה / ע"ש המשרד

מצ"ב המחאה ע"ס _____ ש"ח לפקודת המכון הישראלי לדמוקרטיה.

קוני מוס

התעוררו!

מדינת ישראל אינה חדלה להפתיע אותי, אף כי אחרי 15 שנה אפשר היה לצפות שאתעייף או אתייאש. ואולי זה עוד יקרה לי. אחד הדברים הנשגבים מבינתי הוא הדרך שבה התקשורת בישראל עושה את מלאכתה. ישראל יכולה להתברך בעיתונאים מצוינים, בלי ספק, ולי יש מלוא ההערכה לעמיתיי. האם זו סתירה? לא. קוצר ההבנה שלי נוגע למנהלים, לעורכים הראשיים ולכל העיתונאים הפועלים על-פי כללי המשחק העיתונאי, ובה בעת הם משמשים כלי בידי הממשלה וחוקי צנזורה שאבד עליהם הכלח. כיצד יכולים עורכים ראשיים לחתום על הסכמים עם אויבו העיקרי של העיתונאי, הצנזור? כיצד יכולים עיתונאים מכובדים להשלים עם מינויים פוליטיים בתחנות הטלוויזיה ובעיתונים שלהם? אין לי תשובות לשאלות האלה. במקום שממנו אני בא, עיתונאים פועלים ברוח העקרונות המקודשים למקצוע - העיתונות החופשית וזכות הציבור לדעת נחשבות לנורמות בהולנד.

נכון, אין מקום להשוואה בין ישראל להולנד, הרי השלום רחוק

במקום שממנו אני בא, עיתונאים פועלים ברוח העקרונות המקודשים למקצוע - העיתונות החופשית וזכות הציבור לדעת נחשבות לנורמות בהולנד

עדיין ובעיות הביטחון הן חלק בלתי גפרד מהחיים. אך יש סכנה גדולה בכך, שממשלות וצנזורים צבאיים יכולים לשלוט בחירות הביטחון של העיתונות.

הייתי רוצה לומר: התעוררו, בשנת 1997 אינכם יכולים עוד לשלוט בתקשורת, אינכם יכולים להוסיף ולהכתיב חוקים שונים לעיתונות הישראלית, הפלסטינית והורה הפועלת בתחומכם.

אנו, הכתבים הוריים, יכולים להתגבר על התקנות האלה, בעוד שהפלסטינים עוברים תחת ידי הצנזורה, והעורכים הראשיים הישראליים פועלים על-פי צנזורה משלהם.

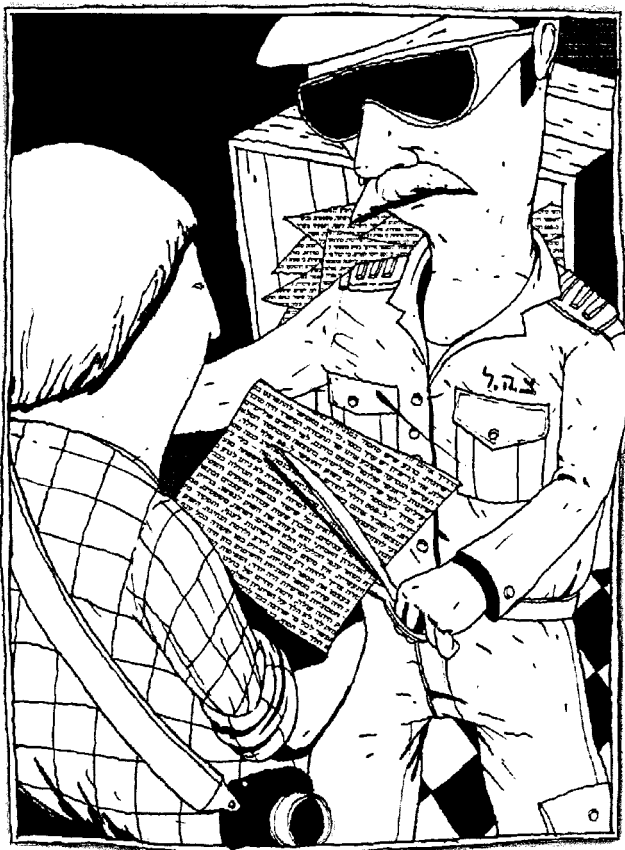
דוגמה מן הימים האחרונים: סופר-סוכן של המוסד משטה באנשיו במשך שנים. כולם יודעים את שמו, אך הצנזור אוסר לפרסם את שמו של מר 007. העיתונאים הפלסטינים הולכים בעקבות הפרסומים בעיתונות הישראלית, אך אז מדליף עיתונאי ישראלי את הסיפור לעמית זה, השם מתפרסם בחוץ-לארץ, ולמחרת אין עוד מגבלות - גיימס בונד נחשף ברבים.

מדוע? פשוט מאוד. התסכול הגדול של עמיתינו הישראלים מהחוק הסותר את מעמדה של ישראל כמדינה דמוקרטית שולח אותם לכתבים הוריים, שיעשו עבורם את העבודה. כן, אל לנו לשכוח, שישראל

שונה מאתנו. אגב, האומנם היא שונה? אני מאמין שהעיתונאים אחרים אינם דיים לדעת את הגבול בכל הנוגע למסירת מידע. אף עיתונאי אינו רוצה לשאת באחריות לתוצאות האיומות העלולות להיות לפרסום שלו, כמו למשל מותם של אנשים חפים מפשע.

שימחו על כך שאתם חיים בדמוקרטיה. כמובן, גם לדמוקרטיה יש מחיר, אך הוא הדין בדיקטטורה. השאלה היא רק מה אתם מעדיפים. מה היה קורה, אילו היתה התקשורת הישראלית נוהגת בעיתונאים שלה כבבני-אדם חופשיים? התמונה לא היתה שונה כהוא זה. אם סיפור צריך לצאת, האמינו לי, הוא ימצא את דרכו. אם כך, מדוע לא להשתמש בכישוריהם המצוינים של העיתונאים עצמם?

כמה פעמים שמעתי את השאלה, מדוע אתם, העיתונאים הוריים, מגלים נטיות "אנטי" ופחות אחריות מעמיתים הישראלים? לא, גבירתי ורבותי תושבי מדינת ישראל הדמוקרטית, איננו "אנטי" ואיננו

איור: יואל באום

חסרי אחריות. אנו בסך-הכול פועלים כעיתונאים חופשיים, המודעים לאחריות המוטלת עלינו. אנו מודעים לכוה שבידינו, אך משהוררים מהמגבלות שמטילים בעלי עניין אחרים.

כולם מנסים לנצל את העיתונות לצורכיהם, כמובן, אך הבה ננסה לבחון מה אפשר לעשות בתנאים האלה. אל תנסו לשלוט בנו באמצעות מינויים פוליטיים וחוקי צנזורה, שאבד עליהם הכלח כבר לפני שלושים וחמש שנה ויותר. ■

קוני מוס הוא הכתב לענייני המזרח התיכון של ערוץ הטלוויזיה RTL4. הולנד הוא גם סגן יושב-ראש חא כתבי החוץ בישראל

זהירה, מפוכחת, מתוחכמת

הערות על המלצות ועדת צדוק

דו"ח הוועדה הציבורית לחוקי העיתונות, בראשותו של חיים צדוק, הוא משב רוח מרענן בנוף הציבורי שלנו בכך שאין הוא שותף להשקפה הרווחת אצלנו, לפיה המזור לכל סיכון חברתי הוא החוק. יתר על כן, גם במקום שניתן להצדיק מעורבות חקיקתית משיקולים עקרוניים ים עשויים שיקולים מסדר שני להכריע את הכף נגד הסדר חקיקתי. גישתה זו של הוועדה באה לידי ביטוי, לדוגמה, בדיון שלה בסוגיה של קיום משטר רישוי לעיתונים. הוועדה סברה כי מבחינה עקרונית ניתן לתמוך בקיומו של רישוי המאפשר מניעה מוקדמת, שכן עלולים להיות פרסומים שההגנה הראויה על האינטרס הציבורי מצדיקה את מניעת הופעתם. למשל, עיתון של ארגון טרור המפרסם הסתה שיטתית העלולה לסכן חיי אדם. עם זאת קבעה הוועדה, כי "החשש לשימוש לרעה בדרישת רישוי כללית, המאפשרת מניעה מוקדמת גורפת, בעיקר בחברה שסועה ומקוטבת, הנו חמור הרבה יותר מן הסכנות המשמעותיות שיש בפרסום מים לא ראויים" (עמ' 27). מכאן המלצתה של הוועדה לבטל את הדרישה לקבלת רישוי ון כתנאי מוקדם להוצאה לאור של עיתון. נמצאנו למדים כי מצב של אפס-סיכון אינו ניתן להשגה, וכי ההכרעה היא בין סוגים שונים של סיכונים. הסיכון של הסדרה חוקית עלול להיות חמור יותר מן הסיכון שבהעדרה. בהקשר זה באה לידי ביטוי גישתה המפוכחת, החשדנית, של הוועדה כלפי כוחו של השל-

טון, שכפי שהיא מציינת פעל בעבר באופן בלתי שוויוני כלפי ביטויים שונים. הכוונה היא ליחס המחמיר כלפי עיתונים ערביים. ואמנם, הערכת פעולתה של רשות שלטונית חייבת להיות מציאותית, והמציינות אות כוללת חשש ממשי לשימוש לרעה בכוח השלטוני. במקום אחר אומרת הוועדה דברים מפורשים הראויים מאוד להיזכר: "מי שמפעיל את הסמכות הראשונית היא רשות שלטונית שאינה אמונה עלינו כמי שראוי להפקיד בידיה את האיוון בין חופש העיתון-נות ואינטרסים אחרים. ישנו חשש ניכר כי הרשות השלטונית תעשה שימוש בכוחה על מנת למנוע פרסומם של דברים שאינם נוחים לה או לענוש על פרסומים כאלה" (עמ' 30).

הוועדה - נאמנה לגישתה המפוכחת - ממאנת להתנחם גם ביכור-לת התיקון של ביקורת שיפוטית. וזאת משני טעמים: כאשר טעם ההחלטה נעוץ בטעמי ביטחון החסויים מעיני הציבור (ויש להוסיף: הגורם נפגע), מוגבלת היכולת לברר אותם באופן ממצה. אין להתערב גם מן הנטל הרובץ על מי שצריך להתייצב בפני בית-המשפט כדי לתקוף ולשנות את החלטת הרשות. חבל רק שבדיון שלה בסוגיית ההתמודדות עם עיתון של ארגון טרור לא התייחסה הוועדה לסמכויות המצויות בפקודה למניעת טרור בדבר החרמת רכוש של ארגון טרוריסטי, לרבות רכוש הנמצא במקום המשמש לארגון טרוריסטי או

לחבריו, מקום של פעולה או תעמולה ובדבר סגירת מקום כאמור. שיקולי סדר שני, יחד עם ראיית הדברים כהווייתם, הביאה את הוועדה לשלול גם את האפשרות לאפשר סגירת עיתון בהליך שיפוטי. לכאורה, מי לנו אמונים יותר על איוון אינטרסים ונאמנים יותר על הציבור מבתי-המשפט. ואף על פי כן הגיעה הוועדה למסקנה שלילית, משום שהחשש לשימוש לרעה בסמכות ולהפליה באכיפת החוק קיים גם כאן, אמנם בצורה חלשה יותר, חשש שקיומה של הסמכות יביא ליוזמה של הליכי סגירה שאינם מוצדקים וכדי למנוע גרירתם של בתי-המשפט לפולמוס ציבורי ופוליטי. אפשר שתרגם לכך הרקורד שאינו מרשים במיוחד של פסיקת בתי-המשפט בכל הנוגע לאמצעים שנקטו כלפי עיתונים ערביים, כאשר בית-המשפט העליון נמנע אפילו ממתחת ביקורת על הסדרי החוק האנטי-דמוקרטיים, כפי שרומזת הוועדה. בסוגיה זו, כמו גם בקודמת, נתנה הוועדה דעתה גם לכך שיש ערך מוגבל לסמכויות המופעלות כלפי העיתונות, בהתחשב בכך שהיא מהווה רק אפיק תקשורת אחד, ולצדה אפיקים אחרים שקשה, או כמעט בלתי אפשרי, למנוע הפצת דעות באמצעותם.

גישתה זו של הוועדה, בצירוף החשיבות המיוחדת שייחסה לחופש העיתונות ולעיתונות חופשית, הניבה אחדות מהמלצותיה: ביטול פקודת העיתונות המנדטורית ותקנות 94 ו-96 לתקנות ההגנה (שעת חירום) 1945 שעניינן רישוי עיתונים וסמכות לסגירתם; המלצה שלא לקבוע בחוק תנאי כשירות או חובת רישוי לעבודה עיתונאית; הסת-ייגות מהצעה של הנשיא ברק לשקול החלת עקרונות המשפט הציבורי על העיתונות; המלצה שלא לקבוע תנאי כשירות בתחום ההשכלה לעורך עיתון; המלצה להסתפק בחובה אתית לציין ניגוד עניינים של עיתונאי, עורך או בעל שליטה בעיתון בצמוד לכתבה עיתונאית הנכתבת על רקע ניגוד עניינים כזה, אך לא להוסיף עליה חובה משפטית כזו. בעניין האחרון מגבירה המלצה זו את אחריותם של כלבי השמירה על התקשורת, כדוגמת "העין השביעית", לחשוף ניגודי עניינים שהעיתונים עצמם לא ציינו.

עם זאת, פטור ללא הסדרה חוקית אי-אפשר. הוועדה נתנה דעתה לשינוי שחל במפת האיומים על עיתונות חופשית: לא רק השלטון מציב איום כזה, כפי שחשבנו בעבר. איום לא פחות יוצר ריכוז של שליטה בעיתונות הכתובה ובערוצי התקשורת האלקטרוניים. על מנת להתמודד עם איום זה המליצה הוועדה, בעקבות הסדרים דומים במדינות אחרות, לקבוע בחוק ההגבלים העסקיים הסדר מיוחד להגבלת הרי-כוזיות בתחום העיתונות הכתובה. לפי ההסדר, לא יאושרו בקשות למיזוג או להסדר כובל של עיתונים רבי-תפוצה אלא אם נועדו להבטיח את המשך קיומו של אחד העיתונים והם לטובת הציבור. כן המליצה הוועדה כי אותה מגבלה, החלה על בעלי שליטה בעיתונים לגבי החזקות באמצעי תקשורת אחרים, תחול, באופן סימטרי, גם על בעלי שליטה באמצעי תקשורת אחרים לגבי השליטה בעיתונים.

הוועדה המליצה, בצדק, על קביעת חובה חוקית בדבר גילוי נאות של מידע על העיתון, כדי לקיים מידה של שקיפות בדבר העורך והבעלים, שתאפשר לציבור מידע ביחס לעיתון רב-תפוצה על אודות האינטרסים הכלכליים של המוציא-לאור ובעל השליטה. כן המליצה הוועדה ברוב של ארבעה נגד שניים (ואב סגל ואלמוני) לקבוע בחוק כי כל עיתון וכל עיתונאי יהיו חייבים לקיים את כללי האתיקה שתקבע מועצת העיתונות, ולהישמע לפסיקות של בתי-הדין שלה. זאת בנוסף להמלצתה (פה אחד) לקבוע בחוק כי עיתון או עיתונאי שפעלו בהתאם לכללי האתיקה של מועצת העיתונות, חוקה כי פעלו בהתאם לסטנדרטים סבירים של התנהגות, בעיקר לצורך

הוועדה נתנה דעתה לשינוי שחל במפת האיומים על העיתונות החופשית: לא רק השלטון מציב איום כזה, כפי שחשבנו בעבר, אלא גם ריכוז של שליטה בעיתונות הכתובה ובערוצי התקשורת האלקטרוניים

משפט של השליטה המעשית בעיתון, להבדיל מן השליטה הכלכלית בהשקעה, לידי נאמן שייקבע. את השעייתו של עורך משעה שהוגש נגדו כתב-אישום השאירה הוועדה ברוב דעות (מול דעתו החולקת של משה נגבי) לתחום האתי. ספק בעיני אם ההסדר, או ליתר דיוק חוסר ההסדר, שנקבע ביחס להשעיה הנו מוצלח. אם גורסים, כפי שגרסה גם הוועדה, כי אין זה ראוי שבעל משרה כאמור, שהוגש נגדו כתב-אישום על עבירה שיש עמה קלון פוסל, יוסיף לכהן בתפקידו (ולגבי דידי, הדברים אמורים גם במוציא-לאור או בבעל השליטה), אין להש-איר זאת לתחום האתי. מה גם שפרק הזמן עד להכרעה במשפט עשוי להיות במקומנו ארוך למדי. רב מאוד הסיכוי כי כוחה של האתיקה לא יעמוד לה, בהתחשב בעוצמתם של אישים כאלה ובחולשתם היחסית

חוק איסור לשון הרע וחוק הגנת הפרטיות. המוטיבציה שביסוד המלצת הרוב ברורה: החשש כי חלק מן העיתונות יתנער מכללי האתיקה, וכדי ביויון וקצף. עם זאת, ספק אם הפתרון החקיקתי שהציעו הנו ראוי. הוועדה אינה מצביעה על בסיס של משפט משווה להצעתה זו, וניתן רק לשער שבסיס כזה אינו קיים. יש משהו לא הוגן בהפיכת התארגנות וולונטרית להתארגנות כפויה. יש אי-התיישבות בין הדגש על עיתונות חופשית, שעובר כחוט השני לאורך הדו"ח, לבין כפיית גורמות ושפיטה מטעם החוק. יש פיתוח ערך של האתיקה כאשר היא נזקקת לגיבוי של החוק, לא ברור שלא ניתן להשיג היענות מרצון לגורמות ולשפיטת האתיים בעזרת ה"גור" של החוקה האמורה ובאמצעות שקיפות ביחס לסרבני האתיקה:

איור: חובב רשלבך

של מנגנוני האתיקה. קושי זה אף מתגבר נוכח העובדה שהמחוקק אמר את דברו רק ביחס למי שהורשע בדין, ומכלל הן ביחס להרש-עה בדין, עלול להילמד לאו ביחס להשעיה, בייחוד שמדובר במי שלא הורשע בדין, והוא לכן בחזקת חף.

הערות אלה על המלצותיה של הוועדה אינן גורעות מן ההערכה הרבה שהדו"ח ראוי לה, הן בשל היותו ספוג ברוח חופש הביטוי וחופש העיתונות והן בשל הגישה המפוכחת, הוזהרה והמתוחכמת העולה ממנו. ■

(עיקר מימצאי הוועדה - ראה במדור אירועי תיקשורת בעמוד 49) מדרכי קרמוניצ'ר הוא פרופסור למשפטים באוניברסיטה העברית בירושלים ועמית בכיר במכון הישראלי לדמוקרטיה

פרסום בולט של זהות הסרבנים, ואף פרסום של תלונות מבוססות המוגשות נגדם. ולבסוף, יש מידה לא מבוטלת של סיכון בהכנסתו של המחוקק לזירה. הוועדה מציעה אמנם מעורבות מינימלית של המחוקק, אך אין כלל ביטחון שמה שיתחיל בהתערבות מעטה גם יסתיים במעורבות כזו.

הוועדה המליצה, לדעתי בצדק, לקבוע בחוק הסדר המאפשר פסילה על-ידי בית-משפט של עורך עיתון רב-תפוצה, או מוציא-לאור או בעל שליטה בעיתון כזה, המפעיל את מלוא זכויותיו בעיתון, אם הורשע בעת היותו עורך או בעבר בעבירה שיש עמה קלון הפוסלת אותו לכהונה כזו. כאשר מדובר במוציא-לאור או בבעל שליטה, ניתן להימנע מפסילה באמצעות העברה וולונטרית או כפויה על-ידי בית-

לשון הרע

איתן להמן

שרון נגד "הארץ"

פסק-הדין שבו נדחתה תביעת הדיבה של השר אריאל שרון נגד עוון בניזמין ועיתון "הארץ" נותח בכלי התקשורת מזוויות שונות, בעיקר פוליטיות-ציבוריות. מעניין, עם זאת, לבחון היבט שלא נדון בהרחבה, משום שלא עסק ישירות בצדדים. סגן נשיא בית-המשפט המחוזי בתל-אביב, השופט משה טלגם, עיין בעצם השאלה הכללית, כיצד על בית-המשפט לגשת לתביעות דיבה שמגישים אישי ציבור, בהבדל מאלה שמגיש אדם מן השורה.

השופט טלגם ציין, כי קיימת כיום מגמה ברבות ממדינות העולם להגביל ככל האפשר את יכולתם של אישי ציבור להגיש תביעות כאלה. ההיגיון מאחורי גישה זו הוא, שאישי ציבור חושפים את עצמם מרצונם לכלי התקשורת, והביקורת הציבורית על פועלם היא נשמת הדמוקרטיה.

כך, למשל, נקבע לאחרונה באנגליה, כי לגוף ציבורי ולנושאי תפקיד בו אין כלל להרשות הגשת תביעות דיבה, וכי הדרך הראויה לאישי ציבור להתגונן בפני השמצות היא פעילות פוליטית ולא התדיינות משפטית.

בית-הדין של הקהילה האירופית לזכויות האדם אף פסל בעבר פסק-דין של בית-המשפט העליון באוסטריה, שהרשיע עיתונאי שהוקיע את קנצלר אוסטריה בגין תמיכתו בפוליטיקאי ניאו-נאצי, תוך הסתמכות על עובדות שלא הוכחו, וקבע, שבביקורת כלפי אישי ציבור לא צריך עיתונאי להבחין בבירור בין דעתו לבין העובדות.

עם זאת, גם לאחר שהשופט טלגם הביא דוגמאות נוספות, הוא ציין כי העדפה כה ברורה של חופש הביטוי על שמם הטוב של אישי הציבור מעוררת בו חשש ואי-נחת רבה: יש לשמור גם על כבודם של אישי הציבור ולא ליצור "מעמד מוגן מיוחד לעיתונאים", ולכן, בכל פעם על בית-המשפט לנקוט זהירות רבה ולבחון אם האמצעים שנקט העיתונאי כדי לבדוק את אמיתות הפרסום הם סבירים.

ואולם, במקרה של שרון נ. בניזמין, קבע השופט טלגם, גוברת ללא היסוס זכות הציבור לבקר את מהלכי מנהיגיו ומוביליו למלחמה על זכותו של שרון לשמו הטוב, מה עוד שעל שם זה קמו עוררין רבים, מלבד בניזמין, מזה 15 שנה.

ואכן, השופט טלגם בדיק ומצא כי העיתונאי נקט אמצעים "למעלה מסבירים", ואף פסק שהוכח שקביעותיו היו אמת.

סגנונם של תשדירי השירות

בשני פסקי-דין שניתנו בבג"ץ לאחרונה התלבנו הזכויות והחובות של רשות-השידור ושל הטלוויזיה החינוכית, שמעמדן נקבע בחוק ושעיקר מימונן מתמיכה ממשלתית וציבורית.

חברת "רשת", בעלת זיכיון בערוץ 2, פנתה לבג"ץ בבקשה לאסור

תשדירי שירות והודעות חסות במסגרת שידורי הטלוויזיה בערוץ הראשון. בעבר עתרו עיתונים נגד השידורים הללו. בשנת 1984 ניתן פסק-דין, שקבע את המסגרת שבה הותר לטלוויזיה הממלכתית לשדר תשדירי-שירות: דעת הרוב קבעה, כי אמנם אסור לרשות-השידור לשדר "פרסומת", אולם מותר לה לשדר "תשדירי-שירות", בתנאי שלא יקדמו יצרן או מוצר מסוים ולא יחרגו מקשת הנושאים והמטרות התואמים את מטרות הרשות. ביחס לשקופיות "הודעות החסות" נפסק, כי אמנם יש בהן פרסומת, אולם היא מותרת, כל עוד אינה מדברת בשבחו של מוצר מסוים או משכנעת שיצרן אחד עדיף על אחרים. בהמלצת בית-המשפט נחקק חוק שהגדיר את תחומי המותר והאסור בתחום זה, ושבעיקרו אימץ את ההגדרות שנוסחו בפסק-הדין. בעתירה נוספת מ-1990 שהוגשה על-ידי איגוד העיתונאים היומיים, ים, הבהיר בג"ץ לרשות-השידור, שלא תסטה מהקווים המנחים הקבועים בחוק.

עתירת "רשת" כוונה כנגד שניים: ראשית, נגד עצם זכאותה של רשות-השידור להמשיך ולשדר תשדירי חסות והודעות חסות. "רשת" טענה, כי כשם שכל הכנסות ערוץ 2 בנויות על פרסומות, וכל הכנסות הכבלים בנויות על דמי מנוי, כך צריכות כל הכנסות הערוץ הראשון להתבסס על גביית האגרה, ולא "לפלוש" לתחומי של הערוץ השני. בעניין זה נדחתה העתירה, כיוון שהחוק בעניין רשות-השידור לא שונה.

הטענה השנייה כוונה נגד תיקון כללי מימון החוץ שביצעה רשות-השידור מ-1994, ובהם הותרו לראשונה בהודעות החסות ציון הסימן המסחרי של המממן, פירוט שמו של מוצר מסוים ותיאור מהותו. כמו כן הותר לשדר הודעות חסות לא רק בתחילת משדר ובסיומו, אלא גם במהלכו.

טענת רשות-השידור היתה, כי שינוי הכללים מטעמה היה מחויב המציאות. בשל מהפכת התקשורת - חשיפת השוק לתחרות, הכנסת שידורים מחו"ל, ובעיקר פתיחת שוק הפרסומות הנרחב בערוץ השני - כמעט חוסל הביקוש להודעות חסות בערוץ הראשון, לנוכח אופיין הן המוגבל, ואם לא היו הכללים מתוקנים היו הכנסות הרשות הולכות וקטנות.

בית-המשפט העליון, בפסק-דינו של השופט גבריאל בך (בהסכמת השופטים דליה דורנר ויעקב קדמי), חש שרשות-השידור חרגה מהחוק ביצורה כללים "גמישים" יותר ויותר, וביטל את התיקון בכללים ככל שהוא מתייחס להודעות החסות.

בית-המשפט קבע, כי כבר בשנת 1984, בהיתר שניתן אז על-ידי בית-המשפט, "היה נראה כי הגענו בכך לקצה הגבול למה שעדיין ניתן לכנות 'העדר פרסומת מסחרית'. לא ניתן לומר זאת יותר ביחס לפרסום שמות של המוצרים וסימני המסחר של המממן ומוצריו, והקרנת הפרסום במהלך השידור".

בית-המשפט אמנם גילה הבנה לבעיות התקציביות של רשות-השידור, דור, אולם קבע, כי הפתרון לאלה הוא רק בדרך של חקיקה או הבטחת סיוע ממקור אחר.

•••

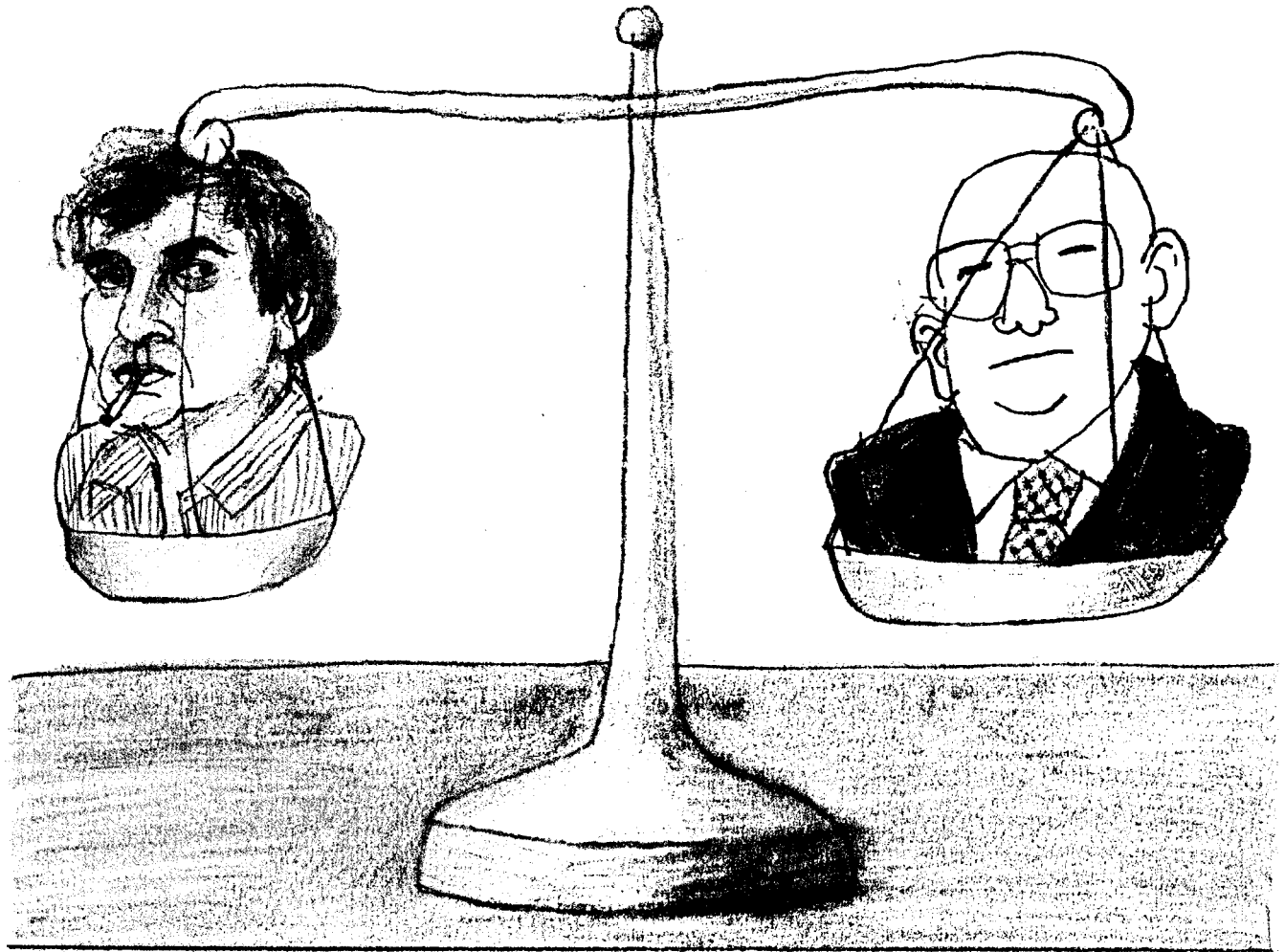
גם תוכניות אחרות, אולם הוציא צו החלטי כנגד האיסור שהוציא שר החינוך על השידור בטלוויזיה החינוכית.

מניעת פרסום - עידכון

בגיליון שעבר צוינה מגמה חדשה בעניין האפשרות של מניעת פרסומים מראש. באחרונה נדונה בבית-המשפט המחוזי בתל-אביב בקשה נוספת למניעת פרסום. הבקשה הוגשה על-ידי חברת אמברוויה, המשווקת בארץ את מוצרי

בניגוד לחובות רשות ציבורית משדרת, הרי בעתירה שהגישה האגודת לשמירת זכויות הפרט למען הומוסקסואלים ולסביות כנגד שר החינוך והטלוויזיה החינוכית, דן בג"ץ בחובות השידור של הטלוויזיה החינוכית, או בשאלה, אם לשר החינוך, נתן ההוראה, או לטלוויזיה החינוכית יש סמכות להימנע משידור תוכנית שהוקדשה להומוסקסואליות ולסביות.

שר החינוך אסר הקרנת תוכנית אחת בסדרה "קלפים פתוחים", שבה ראיין המראיין שני צעירים הומוסקסואלים, צעיר דו-מיני וצעירה לסבית, ובסופו דו-שיח בין הצופים לבין המראיינים. שר החינוך הגיש חוות-דעת שהדגישו את המגרעות בתוכנית, את העדר האיוון,

איור: מיכל בוננו

הטבע של חברת סולגאר, והיא נועדה למנוע את הפצת המגזין "אוב-ייקטיבי", שבגיליונו מיולי 1997 פורסמה כתבה ארוכה שהשוותה מוצריים מקבוצת המולטי-ויטמינים המופצים בארץ.

השופטת מיכל רובינשטיין דחתה את הבקשה כשהיא קובעת כי במקרה זה, זכות הציבור לדעת גוברת, כיוון שלא נראה כי קיים לשון הרע, אם בכלל, ואם קיים, הרי לא ברור שאין למגזין הגנה טובה אם יגיע העניין לתביעת דיבה.

חברת אמברוויה טענה עוד, כי בעצם שם המגזין ("אובייקטיבי") יש הטעיה, אך השופטת רובינשטיין קבעה, כי מדובר באמצעי שיווק ופרסום לגיימי.

בשולי ההחלטה קבעה השופטת, שהזכות לשם טוב נמצאת היום בדרגה נורמטיבית גבוהה מחופש הביטוי, אולם בשלב של מניעת הפרסום, הזכות לחופש הביטוי גוברת. ■ איתן להמן הוא עורך-דין

את ההתעלמות מערכים חברתיים אחרים וכן, לטענתם, מסרים המעודדים התנסות חד-מינית.

השופט קדמי, שכתב את פסק-הדין ואליו הצטרפו הנשיא אהרן ברק והשופטת דורנר, דחה חוות-דעת אלה. מצפייה בתוכנית לא עלתה קריאה של הצעירים החד-מיניים להמונים "ללכת בעקבותיהם". השופט קדמי קבע שהומוסקסואליות אינה מהווה "סטייה", ואף אם מותר בהחלט להתנגד לה ולסבור שהיא אינה רצויה ואף מזיקה, הרי התעלמות אינה מהווה פתרון לכך. "התעלמות ואיסור גורף ללא הנמקה לא יעמדו, בעולם של היום, כנגד הסקרנות, הפתיחות והרצון לדעת".

התוכנית, נקבע, אינה "אנטי חינוכית". להפך, היא במסגרת השידור החינוכי, בהיות המושג "חינוך" כולל הקניית דעת, הרחבת אופקים והשכלה לשמה.

העדר איוון לכשעצמו אינו שולל את זכות השידור התוכנית. בג"ץ התיר להוסיף תוכנית "משלימה", הדוגלת בערכים אחרים, או לשדר

בית-דין עממי

מסוגלים להתגבר על היצר ורותמים דווקא את אמצעי הפיקוח לפגיי-
עה בהגינות ההליך שלשמה הותקנו.

אל תקלקלו את שביעות רצונם של אנשי "היומן" מ"הישגם" המקי-
צו, בנימוק שיש להיזהר בהתרשמויות משחזוריים משטרתיים - ולו
רק בגלל התקדימים הידועים שלימדו שלאמינות ההתנהגות המוקדנת
בסרט לא תמיד יש קשר למציאות (למשל, שחזורי המשכנע של סולי-
מן אלעביד, שהורשע ברצח חנית קיקוס, את מקום וצורת הטמנת
הגופה; שחזוריהם של רוצחי דני כץ בתחילת שנות השמונים על
תיאור הרצח ומקום הנחת הנרצח שנמצאו גם הם בלתי נכונים, ועוד).
אולי תצטנן מעט שמחתם של אנשי היומן אם נזכיר כי יסודה של
עבירת הסובידיצה הוא בפרסומם של דברים הקשורים בעניין פלילי
ואשר יש בהם להשפיע על מהלך המשפט או תוצאותיו. "סובידוי-
צה?" יאמרו לנו, "והרי העבירה הו כבר מזמן פשטה את הרגל נוכח
היחס הביקורתי והשימוש המוגבל שנעשה בה". ובכל זאת, למרות
הביקורת וההצדקה לצמצם את גבולות האיסור, יש לבחון את ההיגיי-
ן היסודי לקיומו. מה לנו משפיע יותר מעשיית שימוש פומבי אינטנ-
סיבי בתיעוד משטרתי של מהלכי חקירה, שצפוי להיות מוגש אם
וכאשר יתקיים ההליך הפלילי בבית-המשפט? ומה על הנזק שעלול
להיגרם לנאשם אם יתקיים משפט זוטא על החומרים הללו ואם יוחלט
שלא לקבלם כראיה? למעשה, גם אנשי "היומן" אמורים לדעת זאת;
הקוד האתי של רשות-השידור ("מסמך נקדי")
מורה על כך במפורש.

...

הגשת החומר ערוך (ומבושל?) אל שולחן
השבת של הצופים במנותק מהקשר משפטי
כלשהו ובהעדר התמונה הראייתית כולה,
מקשה גם על המתנגדים המובהקים ביותר
להפעלת חוק הסובידיצה מלטעון כי אין כאן
כדי לבסס עמדה עוינת כלפי החשוד המסוים
הזה. הדלפה של חומר חקירה איננה סתם עוד
הדלפה. היא מסכנת את האינטרס של הציבור
כולו בצורך להבטיח בירור שיפוטי ראוי של
כל אשמה, ללא משוא פנים וללא דעות קדומות. גם בשיטה של שופי-
טים מקצועיים אין זה מצב בריא, כשמכנינים את דעת-הקהל לתוצאה
משפטית מסוימת. גם אם אין חוששים מהשפעה ישירה על השופטים,
יש בהחלט לחשוש מפני אובדן אמון הציבור בבית-המשפט אם התוצ-
אה תהיה הפוכה. יש חשש נוסף: שחשודים יסרבו בעתיד לשתף פעולה
בחקירה בפני מצלמות שקלטותיהן ישודרו לציבור כולו.

התנהגות עורכי היומן במקרה זה פגעה לא רק באינטרס הציבור אלא
גם בזכויות-האדם. יש לנהוג כבוד באדם גם כשהוא חשוד ועצור, כפי
שאכן מצווה חוק המעצרים. זכותו של אדם להליך משפטי הוגן איננה
פגה גם כשהוא חשוד במעשה מחריד ומתועב. אם אמנם יימצא אשם
אין אלא להצטרף לדעת אמה של תמר ברז ולדרוש כי יירקב בכלא.
אולם החובה להגן על זכויותיו כחשוד ועצור, ובכלל זה זכותו להגיי-
נות בהליך המשפטי, וזכותו שהנעשה בחדר החקירות יישמש לצורכי
המשפט בלבד - עומדת בעינה. הרצון לעיסוק תקשורתי בעבריינות
לסוגיה, ובתופעות שמדרבנות אותה, אינו גובר על חובה זו. ■

שחר גולדמן הוא תלמיד לחואר שני במשפטים ופילוסופיה באוניברסיטה
העברית בירושלים ועוזר מחקר במכון הישראלי לדמוקרטיה

עורכי היומן בערוץ הראשון חרצו את דינו של
החשוד ברצח תמר ברז והתעלמו מצנעת הפרט

ליל שבת, 21 בנובמבר. היומן השבועי של הערוץ הראשון עומד,
כדרכו, על משמר הדמוקרטיה, תרבות השלטון והסדר הציבורי. בראי-
ון תקיף (אם לא תוקפני) מתבקש ראש הממשלה להגיב על חשדות
לפגיעה בנורמות דמוקרטיות בתוך מפלגתו. בעניין אחר חושפים
אנשי "היומן" את העומדים מאחורי היוזמה לחוק חנינות בשנת החמי-
שים ומניעיהם האפשריים. בהמשך פונה הערוץ והמגיש, ישראל סגל,
לטפל בתופעות עבריינות קשות ובראשן פרשת הרצח המזועזע של
תמר ברז.

הכתבה זוכה לכותרת "פרשת הרצח ברמת-גן. מסמך - פרופיל של
רוצח". טוב, לא בדיוק רוצח, אפילו בדמוקרטיה הישראלית הנאבקה
כעת על פרצופה (אם לא על קיומה ממש), בית-המשפט הוא עדיין
הרשות היחידה המוסמכת לקבוע אשמתו הפלילית של אדם. אבל נא
לא לבלבל את סגל עם עובדות יסוד, שהרי הנה הוא כמעט עוטה
בפנינו גלימתו של פרקליט, ומנופף מול פרצופנו המשתאה ראיות
תביעה ממש: "אנחנו חושפים בפעם הראשונה את העדויות שנתן
במשטרה ואנו רוצים להגיד שהעדויות קשות מאוד, ואפילו אולי

ממליצים להרחיק את הילדים ממרקע
הטלוויזיה". העדויות אמנם קשות וכוללות
ערבוביה של חומר מצולם חדשותי, סרטי
וידיאו משטרתיים מתוך חדר החקירות, וקט-
עים מתוך השחזור שערכה המשטרה עם
החשוד במקום מציאת הגופה.

האירוע, כאמור, מזועזע, ובהחלט ראוי
להיבחן בתשומת-לב, אולם נראה שלמערכת
"היומן", בעזרתם האדיבה של גורמים
במשטרה, דחוף לגבש עמדה דווקא בעניינו
של החשוד. טרם הוגש כתב-אישום ובוודאי
עוד לא נקבעו השופטים, אך אל תיתנו לזו-

טות ממין אלה להפריע להליכי מיצוי הדין העממי. נורמות התנהגות
נאותות? שמירה על זכויות יסוד? אל תצחקו את "היומן". בטלוויזיה
החיים פשוטים יותר. שבץ קטעים מתוך החקירות - הודאה ברצח,
שחזורו, התייחסויות מזלזלות כלפי הנרצחת, והבעת השלמה עם
המעשה ועם המניעים; הוסף לכך דברי פרשנות של פסיכולוג קליני
ועדות אופי של בעל פאב שכונתי על רקע צילומי תקריב פרצופו של
החשוד, עתים מגחך בבהמיות, עתים מיוטר; דווח על התפטרותו
("מטעמים מוסריים", כדברי הכתב גיא פלג) של סניגורו הראשון של
החשוד; שלב אמירות של בני המשפחה החודרות את הלב בכאבן
העצור - והנה פרשת התביעה כולה על רגל אחת. כמעט וכל שנותר
הוא לגזור את הדין, שהרי "היומן" כבר קבע: לפנינו רוצח. העדויות
אמנם קשות, אך קשות הן גם הפגיעות בנורמות ציבוריות תקינות,
הגובלות בעבירות פליליות ממש, הפעם מצדו של "היומן" עצמו.

צריך לזכור: הכנסת מצלמות וידיאו לתדרי החקירות נועדה להגי-
ביר את הפיקוח על דרכי החקירות ולשמש, בראש ובראשונה,
אמצעי לבית-המשפט לוודא שעדויות והודאות לא הוצאו בכפייה
מהשודים כפי שנטען והוכח לא פעם; הן לא נועדו לספק חומר טלו-
ויזיוני לזהט ליומן של הערוץ הראשון, אלא שאנשי "היומן" אינם

ועדת צדוק: להבטיח את חופש הביטוי בחוק

יותר מהמצבים הבאים: א. מי שבעת היותו עורך, מוציא-לאור או בעל שליטה בעיתון הורשע בעבירה, שבית-המשפט שהרשיעו קבע, בפסק-דין שנעשה חלוט, כי יש עמה קלון הפוסל אותו מלמלא תפקיד זה בעיתון רב-תפוצה. ב. מי שבית-משפט מחוץ, בהרכב של שלושה שופטים, קבע, בפסק-דין שנעשה חלוט, כי בעבירה שבגינה הורשע בעבר יש קלון הפוסל אותו מלהיות עורך, מוציא-לאור או בעל שליטה בעיתון רב-תפוצה. החלטה כזו, לפסול אדם מלכהן כעורך עיתון, מוציא-לאור או בעל שליטה, תוכל להינתן רק לבקשת היועץ המשפטי לממשלה, או ביוזמת בית-המשפט עצמו לאחר ששמע את עמדת היועץ המשפטי לממשלה. את עמדת היועץ המשפטי בעניין זה ניתן לתקוף בבג"ץ, וניתן יהיה לערער על ההחלטה השיפוטית במתכונת של ערעור פלילי. כדי שלא לפגוע בזכות הקניין של המוציא-לאור או בעל השליטה, אם ייקבע כי אינו כשיר להמשיך בתפקיד זה בעיתון רב-תפוצה, מציעה ועדת צדוק כי בית-משפט יקבע ששליטתו בעיתון, כולה או מקצתה, תופעל על-ידי נאמן, כפי שיקבע בית-המשפט. פרק נפרד בדו"ח ועדת צדוק עוסק בשאלת הגבלת הריכוזיות ב"שוק העיתונות". בעקבות בחינת המצב במדינות שונות בחו"ל ממליצה הוועדה לקבוע בחוק ההגבלים העסקיים הסדר מיוחד להגבלת הריכוזיות בתחום העיתונות הכתובה. בין היתר

בשנה, בחודשים ינואר ויולי, את רשימת הפרטים הבאים: א. אם המוציא-לאור של העיתון הוא תאגיד: שמותיהם של בעלי השליטה בתאגיד, במישרין או בעקיפין, אורחות ומענם. ב. אם בעל השליטה בעיתון הוא תאגיד: שמותיהם של המחזיקים ביותר מעשרה אחוזים ממניות התאגיד. ג. החזקות של המוציא-לאור בכל תאגיד אחר, העולות על עשרים אחוז מן המניות של אותו תאגיד. ד. זכויות בעלות של בעלי שליטה בעיתון בנכסים, המוערכות ביותר מעשרה מיליון ש"ח. מטרת הפרסום על-פי דו"ח הוועדה היא להציג את הפרטים שהקורא זקוק להם כדי להכיר במידה ראויה את זהותו של העיתון, וכן להבטיח את השקיפות הראויה במישור האינטרסים הכלכליים הקשורים בעיתון באופן משמעותי. המידע, אשר יפורסם פעמיים בשנה, יועבר גם לרשם מאגרי המידע בליווי תצהיר של המוציא-לאור, המאמת את הפרטים. רשם מאגרי המידע ינהל "פנקס עיתונים" אשר יכיל את הפרטים הללו, ואשר יהיה פתוח לעיונו של הציבור. אשר לכשירותו של עורך עיתון ממליצה הוועדה לבטל את התנאים שנקבעו בחוק באשר לגילו או להשכלתו של העורך. ההגבלה היחידה שממליצה הוועדה להנהיג באשר לעורך, כמו גם לגבי מוציא-לאור או בעל שליטה בעיתון, היא כי לא יוכל אדם למלא תפקיד זה בעיתון רב-תפוצה אם התקיימו בו אחד או

לדעת הוועדה "עדיף השימוש בהוראות העונשיות הקיימות, המופנות כלפי עבירות מסוימות, על-פני שלילה גורפת של האפשרות להוציא לאור עיתון". במקביל ממליצה הוועדה לבטל את הסמכות לסגור עיתונים לצמיתות באמצעות ביטול רשיונם. אשר לשלילה לתקופה מוגבלת, סמכות הקיימת היום בידי רשויות מינהליות או צבאיות, קובעת הוועדה כי "אין לקיים בידי גורם כלשהו ברשות המבצעת, ובכלל זה רשות צבאית ומינהלית, סמכות לסגור עיתון לתקופה קצובה או לצמיתות". כתחליף לדרישת הרישוי הקיימת כיום בחוק, ממליצה הוועדה לעגן בחוק דרישת "גילוי נאות" של מידע על העיתון. בכך יתאפשר לציבור לקבל זיהוי פומבי של העיתון, ובמקביל לבדוק אם הבעלים והעורך של העיתון עומדים בתנאי הכשירות כמי שראויים להינות מאמונו של הציבור. כחלק מן המאמץ להבטיח "שקיפות" ממליצה ועדת צדוק כי בכל גיליון של עיתון תהיה חובה לפרסם את כתובת המערכת, שם העורך, אורחותו ומקום מושבו, שם המוציא-לאור וכתובתו, ואם מדובר בתאגיד - מקום התאגדותו. כמו כן יידרש עיתון לפרסם מיהו הגורם שתפקידו לברר תלונות, כגון נציב תלונות, אומבודסמן או מבקר פנימי. ועדת צדוק ממליצה כי כל עיתון הנכלל בהגדרה "רב תפוצה" - עיתון יומי או עיתון המפיק בכל פעם שהוא יוצא לאור לפחות 5,000 עותקים - יפרסם פעמיים

יש לעגן בצורה מפורשת בחקיקת יסוד את זכותו של כל אדם לחופש הביטוי והפרסום, ואת הזכות היסודית לחופש העיתונות - כך ממליצה הוועדה הציבורית לחוקי העיתונות, אשר הגישה באחרונה את המלצותיה. הוועדה קובעת כי "לא יוכל להיות חופש ביטוי מלא ואפקטיבי, כראוי למדינה דמוקרטית, ללא קיומה של עיתונות חופשית, הממלאת את תפקידיה: מימוש זכות הציבור לדעת, מימוש הזכות להביע דעות בפומבי, מתן שירותים מקצועיים בתחומי הפרשנות, וקיום מנגנון חינוכי של ביקורת". הוועדה הציבורית, בראשותו של שר המשפטים לשעבר חיים צדוק, ממליצה גם לבטל את הדרישה לקבלת רישיון כתנאי מוקדם להוצאה לאור של עיתון. הוועדה קובעת כי "ההסדר החקיקתי הקיים בנושא העיתונות, מורשת התקופה המנדטורית, איננו הולם שיטת ממשל דמוקרטית". סמכות הרישוי הכללית עלולה לגרום, וגרמה בפועל בישראל, להפעלה לא שוויונית של כוח הרשות כלפי ביטויים שונים. הפליה כזו, כשלעצמה, היא שימוש לרעה בכוח, קובעת הוועדה. לדעת חברי הוועדה, לאחר ששקלו את היתרונות והחסרונות שברישוי עיתונים, "החשש לשימוש לרעה בדרישת רישוי כללית, המאפשרת מניעה מוקדמת גורפת, בעיקר בחברה שסועה ומקוטבת, הנו חמור הרבה יותר מן הסכנות המשמעותיות שיש בפרסומים לא ראויים".

ממליצה עוד הוועדה כי "הממונה על ההגבלים העסקיים, או בית-הדין להגבלים עסקיים, לפי העניין, לא יאשרו בקשה למיזוג או להסדר כובל של עיתונים רבי-תפוצה, אלא אם שוכנעו כי לולא המיזוג או ההסדר הכובל קיים חשש ממשי להמשך קיומו של אחד העיתונים, וכי בהתחשב בנסיבות העניין אישור המיזוג או ההסדר הכובל הנו לטובת הציבור. האישור יכול להיות מותנה או מסויג, באופן שיבטיח את שמירת עצמאותם המערכתית של העיתונים הנוגעים בדבר".

ועדת צדוק מזהירה מפני הסכנת נות של "בעלות צולבת" על אמצעי תקשורת שונים, העלולה לגרור ריכוזי הבעלות על שוק אמצעי התקשורת בכללותו בידי-הם של מעטים. "ריכוזיות זו מסכנת את חופש העיתונות", קובעת הוועדה, "היא מונעת תחרות בין אמצעי התקשורת השונים ומקטינה את מגוון הדעות המקבל פומבי. היא מצמצמת את יכולתה של העיתונות לפעול באופן מקצועי ונקי מאינטרסים זרים".

הוועדה סבורה שעניין זה מחייב חקיקה, אולם כיוון שמדובר בנושא שאיננו נוגע רק לעיתונות הכתובה, הוא חורג מן המנדט שניתן לוועדה. המלצה יחידה בתחום זה שמחברי הדו"ח בחרו לכלול בו היא כי יש ליצור סימטריה לגבי בעלות על עיתונות כמו לגבי בעלות על אמצעי תקשורת אלקטרוניים. במצב הנוכחי מוטלת הגבלות בחוק על בעלי עיתונים המבקשים להיות בעלי

תחנות רדיו או זכייני טלוויזיה, אולם אין הגבלה הפוכה לגבי שליטה בעיתונים.

עוד דוחה הוועדה כל דרישה להעניק לידי גוף שלטוני כלשהו סמכות להעניק או לשלול רישוי לעבודה עיתונאית. קובעת הוועדה: "בגלל טיבו המיוחד של מקצוע העיתונאות, והיותו נגזר במישרין מעקרון חופש הביטוי, מוטב להניח לו להיות פתוח לכול, ולהפקיד בידי העיתונים ומוסדות מתאימים של עולם העיתונות את המלאכה של הכשרת העיתונאי והקפדה על רמתו המקצועית והאתית".

הוועדה גם ממליצה להמשיך ולקיים את מערכת טיפוח האתיקה המקצועית של העיתונות בכלים השונים שבשימוש מועצת העיתונות, וממליצה להימנע מלעגן בחוק כללי אתיקה וסנקציות בגין הפרתם.

ארבעה מששת חברי הוועדה ממליצים לעגן את מעמדה של מועצת העיתונות בחוק מועצת העיתונות. בהוראת מעבר מציעה הוועדה לקבוע כי "מועצת העיתונות הקיימת היא מועצת העיתונות", ולקבוע עוד בחוק כי כל עיתון וכל עיתונאי, בכל כלי תקשורת, יהיה חייב לקיים את כללי האתיקה שתקבע מועצת העיתונות, ולהישמע לפסיקות של בתי-הדין שלה".

יחד עם זאת הוועדה מציעה כי בחוק לא ייקבעו סנקציות בגין הפרת חובה זו, שכן הסנקציות נגד מי שיפר את החוק יהיו "צייבוריות, מקצועיות ומוסריות". בדו"ח נאמר כי ברור לוועדה

שמדובר ב"חובה משפטית לא מושלמת" - כאיזון בין האינטרס של חיווק המעמד הנורמטיבי של כללי האתיקה לבין האינטרס של מניעת התערבות שלטונית בתכנים של כללי האתיקה המקצועית ובאכיפתם.

יצוין כי יושב-ראש הוועדה, חיים צדוק, מכהן כנשיא מועצת העיתונות, ושלושה חברים נוספים בוועדה היו או הנם חברים במועצה. חבר הוועדה זאב סגל מסתייג מן ההצעה להעניק מעמד בחוק למועצת העיתונות, שכן צעד כזה עלול לדעתו להביא פגיעה במעמד המועצה כ"ארגון וולנטרי בטבעו ובטיבו".

בסעיף אחר בדו"ח ממליצה הוועדה להגן על עיתונאים בפני הוראות להפר את כללי האתיקה. הוועדה ממליצה על חקיקה בחוק ההסכמים הקיבוציים ובחוק פיצוי פטורים, שתקבע כי כל הסכם אישי או קיבוצי, בין העיתונאי לבין מעסיקו יפורש כהסכם הכולל סעיף האוסר מתן הוראה לעיתונאי להפר את כללי האתיקה, או לפעול באופן המחייב הפרה של כללי האתיקה. עיתונאי שפוטר או התפטר על רקע סירו-בו למלא הוראה להפר את כללי האתיקה, יוכל בית-הדין לעבודה לפסוק לו פיצוי פטורין פי שלושה מן הקבוע בדין או בהסכם. הוועדה כותבת בין היתר: "אין לראות בדו"ח זה משום 'פתרון פלא', באופן שיישום המלצותיה יביא מזור לכלל חולייה של העיתונות הכתובה בישראל. יחד עם זאת, הוועדה מאמינה כי אימוץ המלצות הדו"ח יכול לשפר

באופן משמעותי את פניה של העיתונות הכתובה בישראל, ולאפשר לה למלא את ייעודה באופן טוב יותר".

בדין-וחשבון מציינת הוועדה כי לא דנה בכמה נושאים מרכזיים נוספים הנוגעים לתחום העיתונות, ביניהם הצנזורה הצבאית, החיסיון העיתונאי (שנדון על-ידי ועדה ציבורית בראשות ד"ר אשר מעוז), סוביודיזה, הגנות הפרטיות ואיסור לשון הרע, חופש המידע וזכויות היוצרים של סוכנות הידיעות עת"ם.

"ועדת צדוק" מונתה בפברואר 1996 על-ידי שר המשפטים דאז דוד ליבאי ושר הפנים דאז חיים רמון, והיא המשיכה בעבודתה גם לאחר הקמת הממשלה החדשה. חברי הוועדה, לצד היושב-ראש חיים צדוק, היו פרופ' רות גביון, פרופ' אסא כשר, משה נגבי, פרופ' זאב סגל ופרופ' עמוס שפירא. חברים נוספים שמונו לוועדה היו סמי מיכאל ואמנון אברמוביץ. מיכאל פרש מן הוועדה מטעמים אישיים עוד טרם החלה בעבודתה, ואילו מאברמוביץ נבצר מטעמים אישיים להשתתף באורה סדיר בעבודתה, בעיקר בישיבות המסכמות והמכרעות, ולפיכך לא ראה אפשרות לעצמו לחתום על דו"ח הוועדה. חברי הוועדה ציינו בדו"ח שהגישו כי הם רואים חשיבות לכך שהמלצותיהם ייקראו ככל הניתן כמקשה אחת. ■

(הערכה על המלצות ועדת צדוק ר' במאמרו של מרדכי קרמניצר בעמוד 44)